

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

ARTALOM: HORVÁTH JÁNOS: *A kritika jogai és korlátai.* • BÜKY GYÖRGY: *Szivárvány az ég kapuja.* • GYALLAY DOMOKOS: *Az ezresbankó.* • NAGY BERTA: *Találkozás.* • TERESCSÉNYI GYÖRGY: *Vőneki lucernása.* • FUMUS: *Az elhagyott szobában.* • KOMJÁTHY ALADÁR, CSOMORKÁNYI PÁL, AGYAGFALVI HEGYI ISTVÁN, FALU TAMÁS, APOR ELEMÉR: *Versek.* • **Elvek és művek:** *Művészet és neonacionalizmus.* • *A lüktető talaj.* • *Képek és történetek.* • *Jókai. Egy élet regénye.* • *Szerelem Amerikában.* • *Jégvirágok.* • *A csábító.* • *A titokzatos banda.* • *Kolumbusz Kristóf igaz kalandja.* • *Iríz.* • *Magyarország néprajzi térképe.* • *Zokon ne essék.* • *A kalandorok városa.* • **Szemle:** *Edmond Gosse halálára.* • *Színházi szemle.* • *Művészeti szemle.* • *A székesfőváros kiállítása.* • *Zenei szemle.* • *Külföldi folyóirat-szemle.* • *Apró cikkek.*

1928. ÉV

JÚLIUS 1.

13. SZÁM

VI. ÉVFOLYAM

ÁRA: 2 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

Megjelenik minden hó 1-én és 15-én.

Előfizetési ár negyedévre 10 pengő.

TARTALOM:

	Lap		Lap
<i>Horváth János</i> : A kritika jogai és korlátai	1	<i>Gyallay Domokos</i> : Az ezresbankó	25
<i>Komjáthy Aladár</i> : A rendeltetés magsztozsága. (Vers)	10	<i>Nagy Berta</i> : Találkozás... ..	30
<i>Büky György</i> : Szivárvány az ég kapuja (Regény)	11	<i>Agyagfalvi Hegyi István</i> : Tavasz bo-szorkányai. (Vers)	36
<i>Csomorkányi Pál</i> : Szalontai határban. (Vers)	24	<i>Terescsényi György</i> : Vőneki lucernása	37
		<i>Falu Tamás</i> : Idegen. (Vers)... ..	49
		<i>Fuimus</i> : Az elhagyott szobában... ..	50
		<i>Apor Elemér</i> : Iszom a fényt. (Vers)... ..	53

ELVEK ÉS MŰVEK:

<i>Mariay Ödön</i> : Művészet és neonacionalizmus... ..	54	<i>F. Z.</i> : Edgar Wallace: A titokzatos banda	66
<i>Farkas Zoltán</i> : Berend Miklósné: A lüktető talaj	59	<i>Fábián István</i> : Marius André: Kolumbusz Kristóf igaz kalandja	67
<i>F.</i> : Szász Károly: Képek és történetek	61	<i>Marconnay Tibor</i> : Ifj. Lovászi Márton: Irisz	67
<i>Zsigmond Ferenc</i> : Szini Gyula: Jókai. Egy élet regénye... ..	62	<i>Gaál István</i> : Kogutovicz Károly: Magyarország néprajzi térképe	68
<i>(Th.)</i> : Ferri-Pisani: Szerelem Amerikában	64	<i>nn.</i> : Liszt Nándor: Zokon ne essék... ..	69
<i>Halász László</i> : Zsitvay József: Jégvirágok	64	<i>R. Kozma Ilona</i> : Frank Heller: A kalandorok városa	69
<i>Fábián István</i> : Földi Mihály: A csábító	64		

SZEMLE:

<i>Kállay Miklós</i> : Edmund Gosse halálára	70	<i>Mariay Ödön</i> : A székesfőváros kiállítósa	74
<i>Galamb Sándor</i> : Színházi szemle	71	<i>Papp Viktor</i> : Zenei szemle	75
<i>N. A.</i> : A filmszerű	73	<i>h. g.</i> : Külföldi folyóirat szemle	76
Művészeti szemle:			
<i>Myn.</i> : Than Mór	74		

APRÓ CIKKEK:

<i>Sován</i> : Akasszanak fel, ha értem	78	Beküldött könyvek	80
--	----	--------------------------	----

HEGEDŰ, VIOLA, CELLÓ ÉS ALKATRÉSZEI.

kvinttiszi hangversenyhúrok

Művészi javítások, csere, vétel.

Részletfizetésre is!

Saját érdekében kérjen prospektust.

Kérjük a t. közönség szíves támogatását.

KOMÁROMY és TÓTH

(öregtulajdonos TÓTH JÁNOS)

művészhegedű-építőnél

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 10. sz.

Jelen számunkhoz postatakarékpénztári befizetőlapot mellékelünk és kérjük t. Olvasóinkat, hogy a július elsejével kezdődő III. negyedévi előfizetés megújítása iránt intézkedni szíveskedjenek.

Egyben kérjük azokat a t. Olvasóinkat, akik az előfizetéssel hátralékban vannak, szíveskedjenek a hátralékos díjak kiegyenlítése iránt is intézkedni.

Kiváló tisztelettel

A NAPKELET KIADÓHIVATALA.

A KRITIKA JOGAI ÉS KORLÁTAI.

ANAPKELET legutóbbi száma három bírói fórum ítéletének az indoklását tette közzé egy irodalmi pörrel kapcsolatban. A két első fórum felmentette, a harmadik «becsületsértés vétségében bűnösnek» mondta ki a kritikust, mivel bírálatában bizonyos «lealacsonyító és megszegyenítő kifejezéseket» használt; a főmagánvádlóról u. i., akit tudományos érdemeiért az Akadémia is tagsággal tisztelt meg (még 1905-ben!), azt állította, hogy oly művet írt, mely alantas felfogás dolgában a modern ponyvairodalom termékeit is felülmúlja, mely a ponyvairodalom mammutja, melyben intellektuális eltévelyedés, az önkritika teljes hiánya s századunkban páratlanul álló ízléstelenségek észlelhetők; ez állításával a tudóst vetette oda a közneveltség prédájának s lealacsonyította társadalmi, hivatásbeli értékét.

Az irodalmi bírálatnak ez indokolásból kiolvasható jogköre nyilván szűkebb annál, amit az irodalmi szakkörök vallanak jogos területének, nem a maguk önkényes felfogása, hanem a kritika természetének, a kritikai gyakorlat történetének s legklasszikusabb művelői példájának és elméleti tanításának hivatásszerű tanulmányozása alapján. Az ő iratlan s meggyőződésük szerint mégis szilárdul megalapozott kódexük az adott esetben is ezt a kérdést vetné fel először: igazak-e, eléggé megalapozottak-e a pörbe fogott kritikusk állításai, vagy sem; s ha igen, akkor teljesen mellékes volna az ő szemükben az a körülmény, hogy a megbírált író akadémikus, hiszen az akadémiai tagság a bírálattal szemben senkinek sem biztosít kiváltságos védelmet, nem is szólva arról, hogy az akadémiai tagsággal való kitüntetés mindenkor csak azokon a műveken alapszik, melyeket megválasztása napjáig publikált a vele kitüntetett. Az Akadémia valóban nem tudhatja, hogy ma megválasztott tagja mit fog írni húsz esztendő múlva.

Az irodalmi szakkörök második kérdése hasonló esetben az lenne, vajjon a kritikus nem lépte-e túl azon határokat, melyekig a kritika természetes jogai terjednek? Vagyis az író bírálna nem érintette-e a műben meg nem nyilatkozó magánszemélyt is, s modora nem volt-e élesebb, mint aminőt a mű bizonyos jellemző sajátságai közérdekből szükségessé tesznek, vagy legalább is indokolnak?

A bírói indokolás szempontjai nyilvánvalóan nem egészen azonosak az itt röviden jelzettekkel, ennél fogva az említett ítélet is meglepte azokat, kik a kritika jogairól és korlátairól szakszerű tájékozottságuk alapján a most érintett elvek szerint gondolkoznak.

Mínt hogy minden személyi vonatkozást kerülni óhajtunk, másfelől pedig illetékességünk is hiányzik ahhoz, hogy bármely bírói ítélet indoklását szakszerűleg, tehát saját elvei szempontjából megvitathassuk, csupán azt a célt tűzzük ki magunk elé, hogy mintegy ismertessük azt a jogászai szempontból bizonyára laikus, de az irodalmi gyakorlatban klasszikusnak tudott, hagyományos jogrendszer, melyet lelkiismeretünk a közéleti kritika terén támasztékának, ihletőjének és törvényének szokott tekinteni.

Mielőtt azonban ehhez hozzáfognánk, lássunk némi szemelvényeket a kritika tényeiből, lássuk, mily kíméletlen, mily éles kifejezéseket megengedtek időnként s szükség esetén maguknak a legjelesebb magyar kritikusok. S majd csak azután vessük fel a kérdést: mi jögon merték azt megcselekedni?

* * *

Kölcsey Ferenc — hogy első jeles kritikusunkkal kezdjük — 1817-ben «feleslegvaló s értelemtől üres expressiókat» vet szemére Berzsényinek; némely darabjai — úgymond — «csak látszanak valamit jelenteni, de valósággal minden érzeménytől s minden értelemtől *általában* üresek». Berzsényi viszont «affectált, gyermekes, scénai szólásokat» mutat ki Kölcsey egyik versében s «oly szertelen és természetlen hagymázos rángatódásnak typuszát . . . , mely mind magában rút, mind a dolog természetével egészen ellenkező». (1825.)

Bajza József a híres Conversations-lexikon pör folyamán így aposztrofál a Döbrentei Gábort (1830): «Különben is kegyed az a magyar írók között ki öndícséretei és sokféle ágazó fortélyai által legtöbb nimbust és csillogást gerjeszte maga körül»; majd meg: «Az Úr felelete, drága Döbrentei úr! valamint két társaié, oly szegény s erőtlén lelket árul el, hogy én bizonyára szegyenlem magamat, hogy az Urakban ily nyomorék, ily gyáva ellenkezőkre találtam . . . Igen is . . . mi nem engedjük meg, hogy az úr és hasonlói kontázkodjanak, hogy silány mázolásaikkal visszatérítsék a magyar literatúrát azon szép haladásból . . .»; «nem magasztaljuk . . . ama sok francia s német író munkáiból öszvelopott, rendetlen és lélekboszontó értekezéseket, melyekkel az Úr . . . olvasóit kínozta». Végül ugyane pör folyamán: «nem pirul-e gróf Dessewffy oly dolgokat írni, melyeket az ép elme olvasni is pirulhat?»

«A hírnév dolgában még igen új gazda, a szorgalmas és nehéz fejű Stancsics Mihály» — írja egy 1833.-i bírálatában Vörösmarty. «A Pestre telepedett veszprémi zarándok, ez a minden ismertek közt legbarbarusabb ember, kinek nem tudni: tudatlanságán kelljen-e inkább bámulni, vagy vakmerőségén», s ki «mint valami szilaj tulok Szalay Lászlótól kezdve egész Kölcseyig végig-gázol a literatúrán» — írja ugyanott egy másik íróról. Stancsics megbotrán-gozott a «nehéz fejű» minősítésen, mire Vörösmarty megmagyarázta, hogy háromféleképp lehet nehéz a fej: fontra nézve, észbeli tehetségre, meg ha «mindenfelől összeolvasott vagy szedett s nem jól emésztett ideákkal felettébb megterhelhetik», s e harmadik a Stancsics hibája; ő oly sokfeléről értekezik egy lélekzettel «s oly zavartan, hogy a fej megterheltségét lehetetlen észre nem venni».

Nem rossz nevek az eddigiek sem. Mégis, aki Magyarországon a kritika dolgairól elmélkedik, elsősorban Gyulai Pált aknázza ki. Imhol egy kis szemelvény az ő élesebb ítéleteiből.

1855-ben írt «Szépirodalmi szemléje» tele van valóban kemény jellemzéseivel az akkori «Pesti Napló» kritikai elvtelenségének. Szerkesztőjéről Török Jánosról egyebek közt ezt mondja: «Mit neki a tudomány érdeke ha a nemzeti hiúsággal kacérkodhatik, midőn az oly kevésbe, csak korlátolt-ságba kerül!» «. . . mert elve a hiú önteltséget s korlátolt felfogásokat terjeszteni a nemzeti érzés örve alatt. Mit neki az irodalom valódi érdeke? . . .» «Mit a Pesti Naplónak mindez, midőn az ellenkező oly kevésbe, csak lelkiismeretlen-ségbe kerül, s mit sem idéz elő egyebet, mint az irodalom és ízlés kárát, s mégis oly gazdagon behajtja kamatait, az értetlenek tapsát s egy szent eszme bő palástját, mellyel annyi mindent eltakarhatni.»

Ugyane Szemle során írja Zalárról, hogy «mintegy elemében van, ha a tétbolyszerű költészet szikráit ragyogtathatja»; s Tóth Kálmánról, hogy «sokszor, midőn leginkább akar naív lenni, a legeggyűgyűebb», «mindjárt-mindjárt belesik a természetlenségbe, hajhássza a csinált hangulatot, a mesterkélt képeket, naivitása át-átcsap az együgyűségbe», «phantasiája igen szegény», néprománcái «alul vannak minden bírálaton», az egyik egyenest «bizarr és nevetséges».

Jókairól (aki vele együtt 1858 vége óta tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának) ezt írja 1869-ben: «ő mint publicista és költő egyaránt keveset gondol a műveltebb közönség véleményével, a kevésbé értelmes tömeg tapsait hajhássza s nem egyszer összetéveszti a múzsák oltárát az industrialismuséval»; oly ügyes, oly leleményes rendező, hogy a nagy tömeg tapsai sohasem maradnak el: «azonban néha . . . megúnja a komédiázást, elejti a költői képmutatás álarcát, meghatja egy-egy igaz érzés». — 1873-ban: «Jókai nem annyira eszményíti az életet, mint meghamisítja . . . Képzelve, melyet se erős ítélet, se erkölcsi mélyebb érzés nem fékez, kedveli a kivételest . . . léhát»; «meghamisítja a kort és sehol sem fogja fel a lényegest, jellemzőt». — 1875-ben a hírlapíró Jókainak «engedékenyebb, bár két szín morodát», «politikai könnyelműségét», «színeszkedését» emlegeti; szerinte «Jókain némi léha színezet ömlik el, de szeretreméltósággal párosul»; «az üzletre is tekint, de nincs valóságos politikai becsvágya, ő csak folyvást népszerű akar lenni, politikai szerepével népszerűsíteni regényeit s regényeivel népszerűsíteni politikai pályáját»; «szereti hazáját, de még jobban a népszerűséget»; elmondhatni róla, hogy «a népszerűség rabszolgája»; «nem a meggyőződés és elvek embere, hanem a benyomások és hangulatoké»; «a pillanat tapsáért kész megtagadni hűségét a nemzetiséghez, nem érzi az ily nyilatkozat fontosságát, másnap már elfelejti s másutt akár ellenkezőt mond»; «irodalmi s politikai munkásságától nem egyszer mintegy elszakítja a lelkiismeretet».

Egy 1902.-i bírálata szerint gróf Zichy Géza egy bizonyos költeménye «csak gyerekes éretlenség», Váradynak egy Petőfiről szóló verse «nemcsak a jó ízlést sérti, hanem a vallásos érzületet is», Tolnai Lajos egy felolvasásában «egy csoport ferdítést és rágalmat halmozott össze».

Mikszáthnak egy verses Jókai-életrajzáról ezt írja 1883-ban: «tele léhasággal, hízelgéssel és valótlansággal», s nem tudja megfogni, «hogyan tudta ide alázni tollát» Mikszáth.

1884-ben írja ezt: «Némely író, kivált hírlapíró, azt hiszi, hogy a sajtó eszmék nélkül is hatalom és néhány hasáb tele írva a hízelgés és rágalom szószátyárságával, mert nyomtatva van, épen oly értékű, mintha elvek- és eszméket szolgálna. Ily író az is, aki a Pesti Napló 96-ik számában . . .» stb. Meg ezt: «Pulszky doctrinair nyárspolgároknak is gúnyolja Keményt és Csengeryt . . . Bezzeg Urváry Lajos, Kaas Ivor és Ábrányi Kornél nem nyárspolgarok, nem doctrinairek, nincs semmi doctrínájuk, elvök, hanem elszedik minden laptól, minden párttól, ami bennök balgaság . . . s hozzá teszik saját vak szenvedélyű álmódosásaikat». S hogy a hírlapoknál maradjunk, 1875.-i Színházi szemléjében a Pesti Napló bizonyos «nyegle kortesfogásait» és «együgyűségét» teszi szóvá, majd meg így folytatja: «az pedig valóságos erkölcstelenség volt, midőn ráfogta Szász Károlyra», hogy Csiky Gergelyt pellengérré, korbácsra s Isten tudja még mire ítélte. Csiky Jóslat c. darabjáról volt itten szó. Gyulai e darabban újabb képviselőjét látta egy szerinte téves irányzatnak, melyet Rákosi Jenő kezdett s Doczi Lajos folytatott. «Ez irány — így végzi

említett szemléjét — az erőlködés hóbortja, az ízetlenség gőgje, amely ellen ideje valahára minél erélyesebben felszólalni a józan ész és jóízlés nevében.)

Kozma Andor verseihez 1889-ben Dóczi Lajos írt előszót, bizonyos elméletet fejtve ki benne. «Úgy látszik, — jegyzi meg Gyulai Pál — elmélete megírásakor Dóczi is saját drámáira gondolt, melyekben csakugyan beteges képzelem nyújtotta tárgyak vannak feldolgozva.» Szólt Dóczi bizonyos «tompaszű» költőkről is; «dehet, hogy az élő költők között vannak tompaszűek is, — folytatja Gyulai — de hogy az ily bíráló tompaszű bíráló, az előttünk kétségtelennek látszik». Később, 1890-ben, Dóczinak egy különben jobbnak minősített elbeszélésében «a megoldás léha hóbortosságát» hibáztatja.

«Bartók Lajos nemcsak vigyorgó satyr, — írja 1883-ban — hanem sóhajtozó szerelmes pásztor is. Ha hetenként egyszer kidühöngte magát, ha nyelvet öltögetett a zsidókra, ha oly címekekkel illette Andrásst, Tiszát, Trefortot, melyeket leírni restelünk, s néhány frivol rajzzal áldozott jó kedvének is, a hét többi napját szerelmi ömlengések között tölti szép nők lábainál.» «Mihelyt... páthoszba burkolózik... csak úgy ontja a sok éretlenséget, ízetlenséget és érthetlenséget»; «ízlését sem igen igyekszik művelni.»

Egy jeles hírlapíróról mondja 1903-ban ezeket: «szeret ünnepelni és szereti ünnepeltetni magát; eltűri, hogy lapjában folyvást dicsérik nem épen jeles tragédiáit, s midőn a főrendiház tagjává nevezték ki, nem restelte majdnem egy álló hétig közölni azokat az üdvözlő, magasztaló leveleket, melyeket ez alkalommal kapott».

Talán elég ennyi mutatóba.

Nos, senki sem kívánja, hogy a kritika folyvást éles modorú, vagy épen goromba legyen; látni való azonban, hogy a legnagyobb magyar kritikusok korántsem riadtak vissza attól, hogy nevén nevezék a gyereket, még pedig sokszor oly kíméletlen szabatossággal, melyet *magán*-érintkezésben senki sem habozna becsületsértésnek minősíteni.

Másfelől látni való, hogy azok a kitételek, melyeket a bevezetőleg érintett bírói indokolás «dealacsonyító és megszegyenítő» kifejezéseknek minősített, szemelvényünk sorozatába beillesztve, voltaképp hullámvölgyeket jelentenek, annyira enyhék az ott idézettek többségéhez képest.

Hogy egykorú magyar bírói fórumok miként ítélték meg az idézett bírálatokat, nem tudjuk, mert a megbíráltak nem kérték a bíróság védelmét. Tóth Kálmán párbajra hívta ki Gyulait; az pedig, költő is lévén, s meggondolván a párbaj végzetes eshetőségeit, egy szép költeményben búcsúzkodott az életől. Ez a költemény így végződik:

*Híven szereltem a hazát,
Irtam többek közt kritikát,
Sohasem ültem vesztleg;
Egy bösz poéta jött reám,
Előbb versével, azután
Meg a kezével ölt meg.*

Gyulai Pál megmutatta ezzel, mint állhat bosszút igazi költő az ellenfelén a maga pusztán irodalmi eszközeivel is.

Az írók legnagyobb része különben is jól érzi, hogy az irodalmi értékelés kérdésében nem a bíróság az illetékes, és hogy a bíróság hiába ítéli el becsületsértés miatt az esetleg élesebb modorú kritikust, az irodalmi értékelés a bírói ítélettől függetlenül megy tovább a maga útjain. Ha ponyvára való, ha alantas felfogású, ha intellektuális eltévelyedés szüleménye valamely költői mű, az a bíróság ítélete után sem változik át műköltői remekléssé, emelkedett felfogás és fegyelmezett intellektus művévé. Az irodalmi közvélemény u. i. nem azt kérdi, vajjon a kritika megsérthette-e az író emberi érzékenységet vagy nem, hanem, hogy igaza volt-e vagy sem; s ha igaza volt, akkor az irodalmi közvélemény egy percig sem törődik azzal, hogy az író sérelemnek minősíti jellemeztetését.

Mondom, a legtöbb író jól érzi ezeket s inkább zsebrevágja az élesebb szavakat, nyugodtan várva a jövő ítéletét, avagy vitát indít, vagy szellemes epigrammával, de mindenkép az irodalom saját formái közt hat vissza a kemény bírálatra, bíróság elé azonban lehetőleg nem viszi az irodalom porondján szerzett sebeit.

Jeles költők restelnének is végső kénytelenség nélkül irodalmon kívüli fórumtól kérni elégtételt; s rendszerint csak a kíméletlen kritikával leleplezett gyengébb írók, költők kísérlik meg — mint Gyulai mondja — «elég lovagiati-lanul más igen kényes térre átjátszani a vitát» s egy vagy más módon «elnémítani a szabad irodalmi véleményt, terrorizálni a kritikát». «A szabad vélemény erősebb, de jogos nyilatkozatait becsületsértésnek venni, az írói sérelmet személyessé változtatni, nem épen a legkritkább eset nálunk» — mondja ugyan-csak Gyulai Pál; s jól tudja azt is, hogy «mióta irodalom van, egyetlen nevezetesebb kritikus sem került el az illetlen élesség, a személyeskedés vádját, nem is fogja soha, sőt azt tapasztalhatjuk, hogy akik legtöbbet beszélnek ellene, legtöbbször követik el». Valóban kíméletlenül rántja le a leplet az ilyen írók jogérzékéről Erdélyi János, mikor megállapítja, hogy az ilyeneknek «nem az igazmondás fáj, mint olyan, hanem a lelki szegénység fölfedeztetése, az önszégyen égetése».

* * *

De honnan veszi a kritikus a jogot ahhoz, hogy — jóllehet semmiféle földi hatalom őt azzal meg nem bízta s ítéleteit nem erősíti meg büntető szankcióval — a nyilvánosság előtt semmi érzékenységet sem kímélve, sőt megbélyegzőleg szóljon egyesekről?

A legjelesebb kritikusok gyakorlata, elméleti fejtegetései s az irodalmi élet évszázados, sőt évezredek jogszokása, de maga a kritika természete s nem utolsó helyen a józan ész, már rég megadták a feleletet fenti kérdésünkre s mindarra, mi azzal kapcsolatba hozható.

A kritikus ugyanonnan meríti létjogát, ahonnan az író, a költő. A társadalom bármely tagjának megvan az az ideális joga, hogy magánélete korlátai közül kilépve, hatni próbáljon a többiekre vagy az egészre; viszont a többinek s az egésznek épen úgy joga visszahatni minden ilyenmű kísérletre. Bárkinek megvan az a joga, hogy irodalmi művel próbáljon hatni másokra, viszont mindenki másnak teljes joga visszahatni ily kísérletre a maga egyénisége, ízlése és meggyőződése szerint. E jogos visszahatás az, amit az irodalomban kritikának nevezünk.

Az író, aki akár nemes ihletből, akár hiú becsvágyból valamely műve közzétételével a nyilvánosság figyelmére jelentette be igényét, ezzel megszünt

magánszemély lenni és jogos kritika tárgyává lett egyéniségének mindazon elemeire nézve, amelyeket műve által egyenesen vagy közvetve maga szolgáltatott ki a nagy nyilvánosságnak. Személyéből innen fogva csak annyi marad mentes a nyilvános bíráló alól, amennyit maga otthon hagyott belőle. Mindazzal azonban, amit belőle világ elé vitt ki, kilépett a «magánszemély» jogköréből, azzal szerepelni, hatni, tetszeni, irányítani akart, arra tehát a társadalom bármely tagjának joga van visszahatni, az írónak pedig immár kötelessége e visszahatást eltérni, még az esetben is, ha önmaga által feltárt sebezhető pontjain magánszemélyét érintené. Ha művével elárulta hiúságát, alacsony gondolkozását, frivolságát, érzékiségét, akkor szó nélkül köteles eltérni hiúsága, alacsony gondolkozása, frivolsága, érzékisége elítélő kritikáját. Nemcsak műve, hanem műve által és művében kifejezésre jutó jelleme, sőt magukat eláruló emberi gyöngéi is jogos tárgyai a nyilvános kritikának.

Az irodalom s az ízlés dolga nem magánügy; számtalanszor kifejtette ezt Gyulai Pál. De ha az irodalom «közügy, melyhez ízlési és nemzeti érdekek kapcsolódnak» s «amely szoros kapcsolatban van az állam és társadalom igen fontos erkölcsi érdekeivel», akkor, mint a mondottakból látni, a kritika is közügy, jogosítványra erkölcsi forrású s mindaddig érvényes, míg belül marad a «közügy» s «közérdek» korlátain. A kritikus magánérdekeit szolgáló, meg a nyilvánosság elé önként ki nem vitt magánszemélyt érintő bíráló: egyaránt túllépi a «nyilvános kritika» erkölcsi jogosultságának a korlátait.

A magánszemély (tehát a személyiségből nyilvánosság elé önként ki nem vitt rész) meg a közéleti személy (tehát a személyiségből önként publikált rész) között minden komoly kritika különbséget tesz, sőt ez utóbbinál közéleti szereplésének másnemű kategóriáitól is elkülöníti azt az egyet, amelyet épen bíráló alá vesz.

Már Bajza József súlyos szavakkal tesz különbséget (1830-ban) az író s a polgár között a már említett lexikon-pör alkalmából, mikor az abba szintén beleszóló gróf Dessewffy Józsefnek ezeket mondja: «engedje meg, s tulajdonítsa magának, ha itt a gróftól benne elválasztom, s úgy szólok vele, mint silány védőjével egy magához hasonló silány írónak (t. i. Döbrenteinek). Mert egyébként, ha az érdemes gróf felől polgári tekintetben kellene szólnom, akkor a legőszintébb tisztelettel, legméltóbb hálával emlékezném azon érdemekről, melyekkel egykor polgári pályája fénylett».

«Legyünk e tekintetben tehát elvégre tisztában — írja Széchenyi 1843 március 19-ről keltezett, *Gyanusítás* c. hírlapi cikkében — s ne keverjük itt is, mint sok más helyütt, egybe a szerepeket. Ám higyük magánviszonyunkban, kivált mint keresztények, akárkiben és akármennyit; mint magyar politikai közdolgozókban kötelességként eljárók azonban gyanúsítsunk, hozzunk kérdésbe s kivált tüntessünk ki (=hozzunk napvilágra) mindent.»

S mit mond Gyulai?

Említett Szépirodalmi szemléjében (1855) ezt:

«Az író személyisége, legyen költő, tudós vagy journalista, mennyiben az műveiben és irodalmi hatása, szóval közpályájában nyilvánul, mindig úgy az egész közönség, mint egyes író bírálata alá esik. Ez oly régi jog, mint maga a világ... E jogot használathba venni, akár méltánylón, akár kárhóztatón, oly kevésbé személyeskedés, mint a legnagyobb mértékben az, midőn e joggal a tudomány, ízlés és közügy érdeke ellen visszaélünk, vagy mástól megtagadjuk, mert használata nincs nyünkre.» Később (1861) «Néhány szó a kritikáról» c. értekezésében ezeket mondja: «Törvényes kereset alá nem

tartozó magántetteinkről csak Istennek vagyunk és lehetünk felelősek s kivéve szülőinket, nőnket, rokonainkat s egy pár jó barátot, kiket magunk hatalmazzunk fel, senkinek sincs joga velünk szemben bíróul vetni fel magát. A magánviszony szentség, melyet senki és semmi sem érinthet, legfeljebb csak a közvélemény, az a láthatatlan földi hatalom, melyet senki s mégis mindenki gyakorol . . . , s melyben mégis majd mindig van valami, mi lelkiismeretünk visszhangja». Ugyanott mondja ezt: «Ha a kritikus a közélet emberében a magánszemélyt is megtámadja, túllépett körén». «A kritikának — írja egy 1862.-i bírálatában — nem szabad az író magánviszonyaihoz férközni, s ennyiben tisztelni tartozik személyét. A kritikus nem tehet semminemű célzatot, megrovást, még a legigazabbat sem, ha az csak az író magánviszonyai és személyisége ismeretében leli alapját. A kritikus e jogot csak az író halálával nyeri meg.» S más helyen, ugyancsak 1862-ben, nemcsak rossz ízlésnek, hanem «valóságos jogtalanságnak» minősíti «olyasmit a közönség elé vinni, mi csak magánkörben mondatott».

Ime, mind e kiméletlen kritikuskok, mily tévedhetetlen lovagiassággal eresztik lábhoz fegyverüket a magánélet küszöbénél. Gyulai egy ízben, mikor arról értesült, hogy Jászai Mari egy, az ő folyóiratában, a Budapesti Szemlében megjelent bírálat által *nőiségében* érzi sértve magát, lovagias kötelességének ismerte, hogy tőle *e tekintetben* minden vonakodás nélkül bocsánatot kérjen a nyilvánosság előtt.

De ha e tiszta jogérzék visszariad a magánszemély megtámadásától, annál teljesebben kijelöli csataterétül a közéletet s a bírálat célpontjául a közéleti személyt. Ezen a területen a «társadalmi» mondott, a magánérintkezésben kötelező konvenciók, becsület- és illemszabályok érvényét is kereken tagadja, legalább is nem ismeri el áthághatatlan korlátokul maga-, s védelmi övül a megbírált számára.

«Megtanultam igenis a társasági élet viszonyait tisztelni — jelenti ki Bajza egyik polémiájában — ; tudom, hogy ott herceg és gróf, báró és nemes, polgár és paraszt van; mivel tartozom mindeniknek, egyenként és együtt, értem; de értem viszont azt is, s igen jól, hogy ezen tartozás, ezen kötelekek csak a polgári kör határáig nyúlnak, s ott, hol az írói republika kezdődik, hol a tudományok országába léptünk, hol a társalkodási konvencióknak vége, ezek is megszakadtak. Itt nem érdem, nem születés, nem hivatal többé, egyedül okok, egyedül ész adnak elsőséget.» Még világosabban beszél Gyulai: «Vajon ilyenemű (t. i. a társaságban szokásos) becsület és illem érvényes-e az irodalomban és parlamentben is? Vajon a közélet embere annyira egy-e a magánemberrel, hogy ami ezt méltán sértheti, amazt is sértenie kell? . . . A különböző cél különböző útát jelöl ki s másnemű jogokkal ruház föl. Ami a magánviszonyok közt becsület és illem, a közéletben hiba, bűn lehet és viszont. Például, mondhatjuk-e valakinek társas körben, hogy eljárása nem becsületes s nem mondhatjuk-e parlamentben . . . ? Mondhatjuk-e valakinek szobánkban, hogy erkölcstelen ember s nem nevezhetjük-e bírálatunkban erkölcstelen írónak? Az egyéni szabadság tiszteletéből folyó becsület és illem elnémitja meggyőződésünket, a közsabadság és közjón alapuló hazafiasság és vizsgáló szellem szólnunk kényszerít. S lehet-e szólnunk, ha az illem nevében lepleznünk kell a tényt és kímélnünk a személyt? Lehetünk-e gyöngédek, midőn épen a gúny fegyverét kell használnunk? Társaloghatunk-e gentleman módon, midőn a kimélet és udvariasság épen azt fogják veszélyeztetni, aminek diadalát óhajtjuk, midőn a tények már magukban goromba vádak? . . . Mihelyt a vélemény sza-

badabb és jellemzőbb nyilatkozatait becsületsértő durvaságoknak bélyegzitek, vagy számúztették a kritikust az irodalomból, vagy megrontottátok egész tehetőségét... Tehát a kritikának a közjó nevében korlátlanági joga van, fogják mondani ijedten az olvasók s még inkább íróink. Nem, csak hogy korlátja nem a társadalmi becsület és illem».

Gyulai ez utolsó kijelentése az a kőfal, melybe beleütközik minden, a közéleti, irodalmi bírálatot a magánviszonyok szempontjából gátolni s megtorlani akaró törekvés. Ez az, amit a közdolgozokban gyenge jogérzékű ember nem képes felfogni, ez az, ami ellen a szigorúan megbíráltak legnagyobb része kifakad és fűhöz-fához panaszra járul. Az ilyenek bizonyára az eddiginél is nagyobb ámulattal és felháborodással hallanak Gyulai itt következő felhatalmazásait:

«A kritika egy-egy lovagját semmivé tehetik, de a kritika örök jogait sohasem... Valóban a kritikának több joga van, mint amennyit nálunk némely nagytekintélyű írók elismerni méltóztatnak. A kritikus sokat, mindent elmondhat, mit a bírálata alatti könyv fekete vagy fehér soraiból a dedukció, indukció vagy analógia útján kiokoskodhatni. Elmondhatja például egy csoport nyegle előfizetési felszólításra vagy hirlapi fogásra, hogy emez írók egész a házaló szatócs fortélyos kérkedéséig aljasítják le tollukat; elmondhatja, hogy eme költő a népek hogyan hízeleg s ez újabbnak Maecenástól hogyan koldul egy pár kegyes pillantást vagy töltt erszényt; elmondhatja, hogy eme regényíró a képmutató erkölcsösség mázával vonja be célzatai erkölcsellenességét; elmondhatja, ha szükséges s alapot tud reá találni, hogy eme történetíró szántsándékkal hamisítja meg az adatokat, eme kritikusból a rosszakarat szól s eme politikai író egészen mást beszél, mint amit akar... De miért csinált példákat felhoznom? Olvassátok az irodalmak történetét... s meg fogtok győződni, hogy nem a legdrasztikusabb példákat hoztam föl.»

Nem folytatom tovább a modorra vonatkozó nyilatkozatok idézését s nem térek ki a kritikával kapcsolatos több más kérdés (pl. a gúny és gyanúsítás jogának) megvilágítására sem. Modor tekintetében különben is bajos volna szabatos határt kijelölni. Legfeljebb kölcsönösségi alapon ennyit: ki milyen modort enged meg magának, ugyanolyanra ad jogot másnak magával szemben is. Sajnos, nem egyszer tapasztaljuk, hogy épen olyanok szisszennek fel a bírálat erősebb szavai miatt, akik maguk már előbb határtalan gorboságokat engedtek meg maguknak a bírálat terén.

Nem állana azonban előttünk egész erkölcsi nagyságában s jogérzéke feddhetetlen tisztaságában a Gyulai szerinti kritikus, ha rá nem mutatnék arra, mily természetes, nemes liberalizmussal tudja tiszteletben tartani a kritika jogát akkor is, ha mások ő ellene fordítják életét. Kevés magyar író volt oly bosszúvágyó és éretlen fenekedéseknek, oly egész valóját eltorzító rágalmaszásoknak kitéve, mint az erkölcsi integritás e nagy klasszikusa. Legnagyobb részére egy szóval sem válaszolt, bíróhoz nem menekedett. Egy ízben (1861) becsültebb ellenféllel, Szász Károllyal, kerülvén szembe, a következő nyilatkozatban pecsételte meg a kritika jogairól vallott nézeteinek szent őszinteségét:

«Meglehet — sőt úgy is van — önnek nincs igaza, de azért nem követett el irodalmi illetlenséget s még kevésbé becsületsértést azzal, hogy szándékomat igyekezett kutatni s állításomat vagy korlátoltságából, vagy tisztátalan forrásból hiszi származottnak. Én mindig elismertem a kritikus azon jogát, hogy a fel fogás szabadságánál, sőt szükségénél fogva a sorok közt is olvasson s valamely műnek ne csak bevallott, hanem be nem vallott irányát is bírálja, amennyiben

állításainak a dedukció, indukció vagy analógia útján némi alapot képes találni. Nekem hát elvben, úgy szólva jogilag, nincs semmi sérelmem.»

A jogtisztelet ily magaslatáig kevesen tudnak felemelkedni, de a közélet minden komoly kritikusának hasonló érenyekre kell magát nevelnie, mások jogának férfias tiszteletében találván a magáénak legbiztosabb megerősítését. A magyar közdolgoknak mind a mai napig legszenvedélyesebb s legkíméletlenebb nagy kritikusa, Széchenyi István tette ez egész jellemzésünket mintegy napsugárként felderítő emlékezetes nyilatkozatot:

«Félre ez okbul minden, nem bánom Samaritanushoz igen illő, de státusférfiúhoz épen nem illő gyanusítási lamentókkal . . . Én legalább . . . nemcsak nem bánom, sőt kérem és elvárom minden tekintetben «gyanusíttatásomat», midőn itt semel pro semper ismételve nyilvánítom, hogy én sem mulasztandom el lehető legjobb ügyekezettel mindazon egyedekről, kik vezéreként szerepeskednek, rendre letépni a hazafiúi meg a statusférfiúi lárvát, melyet nem egy fényes szónok öltött magára, ha az alatt kitisztult hazafiúi érzem és státusbölcsesség helyett nem bírok látni egyebet, mint éretlen iskolai viszketeget, hiú önbálványozási tömjénszomjat vagy alacsony haszonlest.»

* * *

De hátha a kritikus tévedett s erkölcsi álláspontjának minden magasrendősége mellett aaptalanul kárhoztatott: van-e büntetése?

A kritika az egyéni felelősség legsajátabb irodalmi műfaja, s aki bírálatot ír, az szükségkép vállalja annak mindennemű következményét. Büntetése ugyanott van, ahol egyedüli szankciója: az erkölcsi közvéleményben. Minden kritikus mintegy erkölcsi ujjlenyomatot ad magáról a nagy nyilvánosság, a köz-erkölcsiség szabad ítélőszéke számára, s nemcsak akaratlanul kapja, hanem kihívja, várja megítéltetését. Itél, hogy megítéltessék s férfiasan elfogadja vagy megérdemelten elszenvedi ítélete visszahatásait.

Igaz, hogy az a közvélemény, amelyre célunk, sokszor elég szűkkörű, néha csak a legközelebbi sakkörökre szorítkozik, de épen olyankor van legnagyobb súlya. S ez ítélkezés folyvást folytatban van; az újságok, sőt néha komolyabb igényű folyóiratok pajtáskodó, hízelgő, meggyőződés nélkül reklámozó s csak bókolva hibáztató, síkos szavakkal sejtető kritikusait, kik azt hiszik, hogy mást nem támadván, mitsem kockáztatnak: mély megvetéssel kíséri e szűkebb, de jól tájékozott közvélemény, épúgy mint azokat az álbátrakat, akik fizetésért fáradhatatlanul képesek személyi hajszát űzni, vagy azokat a leplezetlenül gyávákat, akik helyett fogadott ál-szerző vállalja az «erkölcsi» felelősséget, s a «közéleti tisztaság» azon szájhőseit, kik miután nagy hűhóval szétöntötték a gyanusítás bűzét, megalázkodó bocsánatkéréssel ugranak meg a helyállás kötelezettsége elől. Mennél jobban felburjánzik azonban s terjeszti mételyét az igazi kritikának ez a mézes-mázos, élődi vagy cinikus és jellemtelen paródiája, mennél nagyobb aggodalommal látja minden becsületes ember annak csaknem gáttalan rombolásait: az említett közvélemény annál nagyobb tisztelettel fogad és honorál minden nyíltan, egyenesen és bátran kimondott szót, mely erkölcsi ösztönből fakadva hozzáértéssel jellemzi s nevéen nevezve, már kárhoztatja is a köz szempontjából kárhoztatandót.

Az ilyen kritikus, ha sebet kap (s talán váratlan oldalról), elszenvedi sebé s nem megy panaszra senkihez. Rokongondolkozású társai pedig, amennyiben vannak, nem állnak össze céhszerű érdekszövetkezetté, hogy védelmére

siessenek s nyilatkozatban tiltakozzanak a «szakma», a «testület» sérelme ellen. Ezen a téren teljes az egyéni felelősség elve s kiki személyes erkölcsi kockázattal teljesíti önként vállalt kötelességét.

* * *

Egy nagy, erkölcsi eszmény: a köz szolgálata; egy-két irányelv, mely e szolgálatnak «törvényt szab és határt»; egyebekben pedig teljes önállósága, de teljes felelőssége is az egyénnek, ki e szolgálatra önként vállalkozott: ennyiből áll, rövidre fogva, az irodalmi (közéleti) nyilvános bírálat saját alkotmánya.

Jogrendszernek talán fölöttébb egyszerű, de — úgy tetszik — van benne valami becslésre méltó.

Horváth János

A RENDELTETÉS MAGASZTOSSÁGA.

*Vannak szívek, kik befogadtak,
rám is süttöt a szerelet Napja;
kik jóért jót örömmel adtak,
boldog ki ad és aki kapja.*

*Hogy fájt néha a zürös élet
s megüzölt sok-sok, sanda bánat,
szemére hányjam tán az Égnek
s eltakarjam virág-orcámat?*

*Nem, nem! Az Emberség keresztje
rajtam s viselni büszke átok,
árnyék és fény csak had feressze
lelkemet, míg a Napba látok.*

*Emberként élni sűrű, fájva,
máskor örömben égve lesni
szent, felreptlő, tüzes szárnyra
s magasból újra mélybe esni,*

*örök regéje ez a létnek:
felszárnyalás, mely halni lendült,
ide küldettünk bús cselédnek
s királyi sors cselédi terhünk.*

*Szolgák, királyok s bús virágzás
Naphényországban szent halálra,
igaz-egy ember nem kíván mást
és sorsa kulcsát megtalálja.*

Komjáthy Aladár.

SZIVÁRVÁNY AZ ÉG KAPUJA.

I.

MÉG az előbb áradt aranyfolyamként ömlött a naphól a fény és most egyszerre mintha ezer kéz teregetné szét villával a sötétség szénáját, a hegyekről csendes, lopódzó futással szaladt be a városba az erdők illata. Melegen lékezett a föld s a kedves, alig emeletes házak között véres rémülettel tántorgott ki az alkonyi nap utolsó sugara. Este lett.

A közeli havasok visszahúzódtak a messzi ködbe, két toronyban egyszerre kongatott nyolc órát a hintázó harang és mintha a messzelátót visszájával emelné az ember a szeméhez, minden kicsi lett és minden eltávolodott.

A nagy templommal szemközti soron, egy saroképületben, amint azt a tábla is mutatja, szerényen és kedvesen húzódtott meg a *Sziget és Vidéke*-nek, a vármegye hivatalos lapjának szerkesztősége. Az utcára nyíló nagy üvegajtón és jobbról-balról az ablakon keresztül a csendes, templomos, meleg, kisvárosi sötétbe kellemetlen és visszataszító erővel vágott bele az elektromos lámpák fénye.

A szerkesztőségben szorgalmas munka folyt.

Rózsika, a lap kiadójának kedves, jószívű, öreg lánya ott ült a sarokban a zörgő, zakatoló, kivénült írógép előtt és fáradhatatlanul gépelte a Balog Béla vármegyei aljegyző úr által diktált cikkeket.

Balog Béla tipusa volt a modern, ideges, kapkodó embernek, aki diktálás közben is állandóan mászkált és állandóan beleszólt mindenbe. Kopaszodó feje világított, mint egy lámpa; óriási munkabírással és csodálatos érzékkel minden szép és minden művészi iránt végezte a dolgát. Mindent, amit más nem akart megírni, megírt ő s miután nagyon kevés dolog volt, amit a szerkesztő és Sipos Gyurka, a jogásznök írt meg, csaknem az egész lapot ő diktálta le Rózsikának.

Sipos Gyurka a három íróasztal közül az egyik fölött görnyedt és nagy buzgalommal és igyekvéssel dolgozott valamin. Szép szál barna gyerek volt lángoló, fekete szemekkel; kisportolt alakján a ruha alatt is táncoltak az izmok.

A helyiség, ahol dolgoztak, szerény volt, de tiszta, rendes és otthonias. Egy pár karosszék, a fal mellett bőrdivány. Hátul könyvespolcok, tele a lapnak bekötött évfolyamaival s az egyik asztalon telefon. A falakon a városi festők és rajzolókat egy-egy ajándékkepe a szíves és megemlékező kritikák fejében. Még valami volt a helyiségben, ami-

ről az első pillanatban nem lehetett tudni, hogy micsoda. Körülbelül egy méter magasságban négyszögletű oszlop nőtt ki a padlóból az írógép előtt és mintha felemelhető teteje lett volna.

A redakcióban úgy hívták, hogy «szócső». Ez már Turcsányi Miklósnak, a fővárosból jött szerkesztőnek az újítása, aki ezzel a kolumbusztozásával közvetlen kapcsolatot létesített a szerkesztőség és a nyomda között. A nyomda ugyanis a szerkesztőség alatt, a pincében foglalt helyet.

Balog Béla egy cikknek a diktálását fejezte be. Rózsika felkelt, a szócsőhöz ment, felemelte a tetejét és lekiabált:

— Rosner úr! Halló! Rosner úr! Ledobok egy cikket. A vezércikk után jön... Hogy lesz-e még?... Nem nagyon... Várjon, megkérdem. Kérem, Balog és Sipos, mondják, sokat írunk még?

— Én még írok egy kis cikket a szintársulatról — felelt Balog.

— Én nem írok mást, Rózsika, mint azt a disputát az ellenzéki ujsággal.

Rózsika újra a szócső fölé hajolt.

— Két cikk jön még, Rosner úr! Az egyik egészen kicsi... No és persze a vezércikk... Hogy az mikor lesz kész? Nem tudom... A szerkesztő úr dolgozik rajta. Biztosan mindjárt készen lesz... Jó, majd sietünk.

Azzal újra leült az írógép elé.

— Sürgeti a cikket. Fél, hogy elkészik.

— Pukkadjon meg! — dohogta Balog.

— Hát, kérem. diktáljon akkor. Mit írunk?

— A címe legyen az: A színház első hetéről.

Rózsika írásba fogott. Azonnal kész lett a címmel.

— Megvan.

És Balog diktált folyékonyan, fennakadás nélkül, mintha olvasná.

— Hét napról, mindössze hét előadásról van szó s máris meg kell ragadnunk az első alkalmat, hogy a színészek nagyszerű munkaprogramjáról számoljunk be a közönségnek. Hét előadás. Ebből egy klasszikus, kettő drámai, egy opera, egy vígjáték és kettő operett. Még így elsorolva is kemény és megfeszített munka eredményének látszik ez a program, amit a nyári szintársulat tagjai produkáltak. Kiváló izlés és hozzáértés dicséri Zsül Gyulát, a társulat illusztris igazgatóját. Meg kell emlékeznünk Korál Ilonáról, erről a csodálatos temperamentumú, bűbajos egyéniségű, szépséges színészlányról, akit egészen biztosan rövid időn belül elirigyelnek tőlünk a fővárosi színpadok és meg kell emlékeznünk Lackó Erzsiről, a társulat fiatal, jókedvű, valódi ösztönös humorral és istenáldotta karrierozó képességgel vertezett színésznőjéről, aki valóságos hősi önfeláldozással maszkirozza csunya vénasszonyokká és harapós boszorkányokká bájos, szelid arcát...

Rózsika mosolyogva nézett fel Balogra.

— Úgy látom, magának tetszik Erzsike.

— Tetszik. Persze, hogy tetszik... Kinek nem tetszik? Csak nem akarja azt mondani, hogy szerelmes vagyok belé, mert írok róla?...

— No, nem tudom.

Sipos Gyurka is oda szólt.

— Igaza van Rózsikának. Ha Lackó Erzsí van a színpadon, veled nem lehet bírni. Nem hallasz, nem érzel, csak őt nézed...

— Te nem nézed?

— Semmi esetre se úgy, mint te.

— Én úgy szoktam.

— Vigyázz, egyszer kiesik a szemed.

Kinyílt a szerkesztő szobájának ajtaja és kilépett rajta 'evéllel a kezében Turcsányi Miklós. Kellemes, feltűnő megjelenés. Magas, szikár alak, sötét, sápadt arc, fekete haj, a szeme komoly és mélytűző. Járásában volt valami elernyedte lomposság, stilizált hanyagság; a mozdulatai visszafogottan lassúak voltak; a hangja nagyon kellemes, férfias hang.

Balog szorgalmasan diktálta tovább a cikket, Turcsányi Siposhoz ment.

— Kérlek, Gyurka, ezt a levelet kaptam ma, ott hevert az asztalomon, most bontottam föl. Egy városi polgár kér benne minket arra, írjuk meg, hogy a város külső utcáin annyira hiányos a világítás, hogy tekintettel a sok árokra és gödörrre, életveszélyes ott a közlekedés. Légy szives, írd pár sort erről és ajánld a városatyák figyelmébe... Mit írsz?

— Kérlek ennek az utálatos Lakatos Pálnak felelek arra a támadó cikkére. Mondhatom, borzasztó megírni. Hát mit írjak? Nem tudok belé kötni. Olyan ügyesen, olyan finom maliciával írta meg az a gazember a cikket, hogy azt se tudom, mit kezdjek vele.

— Muszáj felelned rá?

— De kérlek... Hát hogyan!

Balog Béla abbahagyta a diktálást és már közöttük is volt.

— Látod. Ezt mondtam én is. Nem kell válaszolni.

— És mit szól hozzá az alispán?

— Bánom is én, hogy mit szól hozzá! — felelt Turcsányi. —

Máskor, ha a sófürdőből két vénasszony haza jön egy kocsin, ne akarjon ő is haza jönni velük és ne üljön fel a bakra, mert újra ki fogják gúnyolni. Kicsit furcsa is. Őnagysága sokszor olyan magasan ül a bakon s aztán mégis bakot lő akkor, amikor a bakra ül. Fogadjon magának külön kocsit és jöjjön úgy haza, ha már olyan fukar és nem tart fogatot.

Balog Bélának hangtalanul mozgott utána a szája, mintha csak ő mondta volna az egészet. A végén meg is pecsételte:

— Úgy van. Szórol-szóra ez az én véleményem is.

Sipos kajánul nézett rá.

— Béla, jó lesz, ha hallgatsz. Te vármegyei aljegyző vagy, tulajdonképpen neked kellene megírnod a ríposztot.

— Azt már nem. Én semmiféle olyan dolgot nem írok, amiből verekedés lehet. Neked könnyű. Te erős vagy, mint egy bika. Te nem félsz senkitől.

— Jó. Jó. Hát, Miklós, ne írjak akkor?

— Nem. Az alispán úr a privátügyeit intézze el maga és más-hol. Ez az ujság lehet az alispán úr lapja, mint hivatalos emberé, de a magánembernek a magánügyeihez semmi közünk.

— Helyes. Tehát nem írom meg. Legalább megszabadultam tőle.

Balog Béla halkán oda sugta Turcsányinak :

— Miklós, kérlek, én mondtam Gyurkának, mit csináljon, ha mindenáron felelni akar Lakatosnak.

— Mit?

— Üsse pofon. Nem fog többé szemtelenkedni.

Mosolyogva válaszolt Turcsányi :

— Béla, te mindig pofozkods, ha más bőréről van szó. Mikor fogsz egyszer te magad pofozkodni?

Balog szó nélkül elfordult, Rózsikához sietett és folytatta a szí-nészekről a diktálást.

— Hát akkor megírom azt a cikket a világitásról — mondotta Sipos.

— Jó. Ird meg.

Rózsika átkiabált :

— Muszáj azt megírni?

— Kérnek rá minket.

— Nézze Turcsányi, biztosan elvesztünk egy pár előfizetőt e miatt a városatyák közül.

— Magából mindig a kiadó beszél — felelte kelletlenül Turcsányi.

— Istenem, erre is kell gondolni.

— Hát kérlek, Gyurka, akkor ne írd meg.

Rózsika sietve korrigálta a véleményét.

— Meg lehet írni figyelmesen, óvatosan. Én nem bánom.

— Hát kérlek. Gyurka, akkor adj egy kiló porcukrot hozzá.

— Helyes. Meglesz. Senkinek se lesz ellene panasza.

Turcsányi hosszú, lompos lépéseivel már szobája felé tartott, amikor megállította Rózsika hangja :

— Turcsányi, kérem, Rosner sürgeti a vezércikket.

— Jó. Jó. Meglesz. Bizony Isten neki könnyebb a dolga, mint nekem. Én is szívesebben szedném ki azt a vezércikket, minthogy megírjam.

— Siessen vele, kérem.

— Jól van, majd sietek egy kicsit.

Ahogy kiment, újra csend lett, csak Balog diktálása hallatszott. Sipos Gyurka sietett az írással.

Rózsika szólalt meg.

— Fejezzük be már, Balog. Hiszen végül is óriási cikk lesz ebből a kis cikkből.

— Helyes . . . Hol hagytuk abba?

Rózsika a cikk fölé hajolt és olvasta :

— . . . úgy, hogy a színtársulat kultúrája magasan áll a vidéki színtársulatok kultúrája fölött.

— Igen . . . Irja, kérem . . . Mindezek után minden reményünk megvan arra, hogy az idén elsőrendű művészi és irodalmi eseményekben gyönyörködhetünk . . . Kész.

— No végre . . . Gyurka, maga nem kész?

— Mindjárt, Rózsika . . . Várjon egy kicsit.

Rózsika azalatt sarokba vonta Balogot és halkán suttogott :

— Mondja, Balog, maga semmit sem vesz észre Turcsányin?

Csodálkozva nézett rá az aljegyző.

— Nem. Miért?

— Én nem tudom. Én aggódom. Valami ég, valami lobog benne. Nézze meg a szemét. Csupa belső tűz, csupa parázs.

— Azt gondolja, hogy szerelmes?

— Nem. Az nem volna baj.

— Hát akkor?

— Mintha valami nagy, súlyos elhatározás előtt állana. Mintha nem lenne megelégedve saját magával, a hivatalával, a munkájával. Mintha neheze érné dolgozni; unná, mintha undorodnék itt mindentől.

— Rózsika, honnan szedi maga ezt?

— Nem tudom, mi, asszonyok, megérezzük az ilyesmit.

— Nem lesz az olyan komoly dolog. Nagyon tetszik neki Korál Ilona. Azt hiszem, szerelmes. Ez lesz az egész.

— Bár úgy volna.

Sipos Gyurka boldogan csapta le a tollat.

— Rózsika, kész vagyok.

— Hál' Istennek. Remélem, diplomatikusan írta meg.

— Úgy írtam meg, Rózsika, hogy a városatyák azonnal híznak két kilót, ha elolvassák.

— Akkor jól van.

Rózsika fogta a két kéziratot, a szócsőhöz ment és ledobta.

— Halló ! Halló ! Rosner úr ! Itt a két cikk . . . A színtársulatról szóló a napihírek elé jön, ciceróval, a másik csak napihír . . . Igen, igen . . . Megsürgettem azt is . . . Azt mondta a szerkesztő úr, mindjárt meglesz . . . Jó. Jó . . .

Mintha a fergeteg látogatna be a szerkesztőségbe, úgy csapódott ki az utcai üvegajtó és szelesen, jókedvűen, hangos szóval robogott be rajta Lackó Erzi.

— Jóestét, fiúk ! Hát maguk még dolgoznak?

Balog Béla boldogan ugrott a színésznehöz.

- Kezeit csókolom. Már készen vagyunk. Várjuk a zárást.
- Szervusz, Rózsika — ölelte magához a vén lányt.
- Jóestét, Erzsike. Mi jót hoztál?
- Jót nem, de magamat.
- Hát aztán . . . Te rossz vagy?
- Mondd, ha azt mondanám neked, hogy jó vagyok, elhinnéd?
- El én.
- Akkor bolond vagy. Én egy asszonynak se, de még neked se hiszem el, hogy jó vagy.
- Sipos Gyurka közbe lépett.
- Már pedig akkor síkra kell szállnom az asszonyok mellett.
- Maga meg csak hallgasson, fiam — torkolta le őt a színész.
- Maga csak menjen a lyceumba és hallgassa a római jogot.
- Balog Béla fölnevetett :
- Kellett ez neked, Gyurka?
- De a színésznő már rácsapott.
- Maga se jobb a Deákné vásznánál, kis csinos. Talán maga fel merne csapni lovagnak?
- Fel én! Amíg verekedni nem kell!
- Szép legény, mondhatom! De nem csoda ezekkel a pipaszárlábakkal. Maga se állt ott, ahol az erőt osztogatták. De hagyjuk ezt . . . Tudok egy újságot, gyerekek.
- Mohón kaptak rajta mindnyájan, mintha kis gyerekeknek cukrot osztogatnának.
- Halljuk! Halljuk!
- Fontoskodva suttogetta a színésznő :
- A főispán fia, akit az egész város úgy hí, hogy «Fiú», kurizál
- Korál Ilonának
- Lehetetlen! A Szelényi Laci?
- Nem tudunk róla.
- Rózsika boldogan ültette maga mellé a diványra Erzsikét.
- Beszélj már. Mit tudsz?
- Hát csak annyit, amennyit az egész szintársulat. Két nap előtt látta a színpadon először Ilonát, azóta egyik csokor a másikat éri.
- Balog ijedten vágott közbe :
- Mit szól majd ehhez Turcsányi?
- Még nem tudja?
- Lehet, hogy tudja. Látja, Rózsika, biztosan ez lesz az egész dolog nyitja.
- Lehet.
- Miről beszéltek ti? — kérdezte Rózsikát a színésznő.
- Tudod, kérek, a szerkesztőnk egypár napja olyan furcsa.
- Valami változást látunk rajta. Aggódunk. Nem tudjuk, mi a baja?
- Gyerekek, hát ki is ez a Turcsányi tulajdonképen?
- Balog lépett elő és gyorsan, gesztikulálva hadarta :

— Pompás ember. Igazi úri fiú. Amellett okos és tehetséges. Egy éve hozta őt a főispán a fővárosból. Ott a központi sajtó munkatársa volt. A főispán okos, modern ember és azt mondta, hogy neki hozzáértő, komoly ember kell, aki a vármegye sajtókultúráját egy kicsit rendbehozza és tisztességes, olvasható lapot csinál a hivatalos lapból.

— És, mondják, szeretik őt?

— Igen. Nagyon szereti a főispán is, az alispán is. A szerkesztőség mellett még levéltárnok is a megyénél.

— Akkor nem értem. Én most már három vezércikkét olvastam el és úgy vettem észre, hogy titokban, a sorok mögött, ellensége a megyének.

A három szerkesztőségi ember ijedten nézett össze. Balog szólalt meg először.

— Szent Isten!

— Ugy-e, mondtam? — sugta Rózsika.

A színésznő csodálkozva nézett rájuk.

— Hogyan? Ti ezt nem tudjátok?

— Nem. A vezércikket nem szoktuk elolvasni — felelte Rózsika.

— Ha az ember korrekturát csinál, sose figyel a tartalomra.

— Halljátok, ez nagyszerű! A saját szerkesztőtök írásait nem ismeritek!

Mentegetődzve szólt Sipos:

— Senki se olvassa.

De Balog nem engedett.

— Hátha egyszer elolvassa valaki, mi lesz?

Felkacagott a színésznő.

— No, azért nem olyan veszedelmes a dolog. Mondom, hogy a sorok mélyén, az írás mögött, mintha éreztem volna valamit. Lehet, hogy tévedtem. Más talán észre se veszi.

— Biztosan tévedett — szólt Balog. — Turcsányi sokkal lustább egyéniség, semhogy forradalmat játsszék. De ezentúl én is elolvasom a vezércikkeit.

És aztán megindult a tere-fere. A szintársulatról. A direktorról. Hogy milyen kedves, gavallér ember. A feleségéről. Hogy milyen irigy, tehetségtelen, öreg skatulya és mégis ő az első primadonna Korál Ilona előtt. A gördülő, a növekedő pletykazuhatagot Sipos Gyurka állította meg egy kérdéssel:

— Mondja, Erzsike, hiszen több mint egy hete van már itt, mi az impressziója a városunkról?

— Hát, fiam, nem tehetek róla, csak az az impresszióm, hogy ronda. Csúnya kis város ez, bizony. Alig van egy-két tisztességes ház benne. A legmagasabb is csak egyemeletes. Igaz, hogy tiszta és rendes, az ördög tudja, mégis olyan falusias.

— S a publikum?

— A publikum? Az drága és aranyos. Csupa rezonancia, csupa kedvesség és hála! Látja, az emberek aztán igazán kedvesek. Ez ellen nem lehet panaszs.

Balog vette át a szót és egészen belehajolt a színésznő arcába:

— Ha még itt lesz egyideig, csodálkozni fog, hogy milyen csodálatos egyetértés és milyen szép társadalmi élet van itt. Valóságos kis művészkolónia él a városban és a kultúra, az intelligencia olyan magas fokú, amelyet kevés vidéken találni.

— Mondják, miért van ez így?

— Azért, mert a főispán és az alispán nagyszerű harmoniában élnek egymással. A főispán képzett, okos diplomata, bájos, közvetlen ember és nagykulturájú egyéniség. Az alispán Molnár Sándor, az ismert nevű konzervatív költő, a Petőfi-Társaság tagja. Ilyen vezérek mellett csak szép és csak jó történhetik.

— Hát akkor mi baja annak a Turcsányinak?

— Mondja, Erzsike, mégis van komoly alapja annak, hogy ilyeneket mond?

— Most már magam sem tudom... Dehát, Istenem, olvassák el a lapjuk vezércikkeit maguk is. Meg fogják látni, hogy van valami abban, amit mondtam...

— El fogom olvasni őket.

Turcsányi kijött a szobájából, kezében volt a kézirat.

— Rózsika, kérem, a vezércikk.

— Hál' Istennek.

És átvette, sietve vitte a szócsőhöz, hogy ledobja a nyomdába. De Balog hirtelen hozzálépett és a fülébe sugta:

— Adja ide, Rózsika. Előbb hamar átolvasom.

— Jó. De siessen.

Balog a sarokba ült egy távoli asztalhoz és gyorsan, mohón olvasta a kéziratot.

Turcsányi kedvesen, közvetlen melegséggel hajolt meg Erzsike elé.

— Kezét csókolom, művésznő. Isten hozta nálunk.

— Jóestét, Turcsányi... Pletykálunk.

— Jól teszik. A pletyka olyan az asszonyoknak, mint a falat kenyér. A modern asszonyok már úgy fognak imádkozni az Úristenhez: A mi mindennapi kis pletykánkat add meg nekünk ma.

Rózsika megbotránkozva szólt:

— Turcsányi! Ez nem szép! Hallgasson!

— Jó, jó. Nem szóltam semmit... Tudja, Erzsike, hogy a mi Rózsikánk kolostort csinál a szerkesztőségből?

— Szerkesztőség és kolostor? Szép kis frigy!

— Ugy-e? Az egyik az életet, a harcot, a küzdelmet jelenti, a másik a csendet, a békét, a nyugalmat.

— Maga melyiket szereti inkább, Turcsányi?

— Én élni, harcolni, verekedni szeretek, Erzsike! — felelte hangosan a szerkesztő.

Balog a sarokban, az íróasztal mellett megdöbbenve olvasta a vezércikket. Azt hitte, nem jól olvassa. Ujra kezdte. Forgott vele a világ. Izzadságcseppek gyöngyözték ki a homlokát, úgy képzelte, hogy Turcsányi megőrült. Felkelt, csendesen és diszkréten lépett a kézirattal kezében a szerkesztőhöz.

— Miklós, kérlek, elolvastam a vezércikket.

Turcsányi meglepetten kapta fel a fejét. Kíváncsian nézett bele Balog szemébe. Láttá benne a megdöbbenést, az ijedtséget, nagy, diadalmasan kajánérzés fogta el és gúnyosan kérdezte:

— Remélem, meg vagy vele elégedve?

— Miklós, ezt nem írhattad komolyan.

— Miért?

— Csak nem akarod ezt a *Sziget és Vidéké*-ben lehozni?

— Miért ne?

— Lehetetlen. Tönkre teszed magad. Ha ezt elolvassa valaki, véged van.

— Miért?

— Ez lehet pompás cikk a *Lakatos* lapjába: a «*Tiszá*»-ba, de nem a vármegye hivatalos lapjába.

Turcsányit valami jókedvű, harcos hangulat szállotta meg. Tetszett neki az aljegyző ijedtsége, a tanácsstalansága, olajat akart önteni a tűzre.

— Hát tulajdonképen mit kifogásolsz benne?

— Miklós! Ne ejts kétségbe. A hang, a stílus egészen ellenzéki ujság hangja. Itt, ebben az ujságban nem szabad a vármegye politikáját kritizálnunk. Nem azért vagyunk itt, hogy bíráljuk a vármegyét.

— Hát miért, ha szabad kérdezmem?

— Azért, hogy szolgáljuk.

Hangosan, rekedten kacagott fel a szerkesztő. Olyan gúny, olyan utálat csendült fel a nevetésében, hogy egyszerre csend lett a szobában és mindenki ráfigyelt.

— Hát ez az, amit utálok! Eltaláltad! Itt három nagy család összefog, elfoglalják az összes apró vármegyei trónusokat; mindenki édes öcsém és kedves bátyám, rokon a főjegyző, az aljegyzők; testvér a szolgabíró, unokatestvér az árvaszéki ülnök. A nagy család, mint egy utálatos, láthatatlan pókháló, úgy fogja be az egész megyét s a háló közepén egy nagy, hidegszemű pók ül, a családfő: az alispán!

Rózsika rémült fel.

— Turcsányi! Megőrült?

A szerkesztőt elragadta a lendület, forró indulatok sugázzottak a szavaiból és ömlött ajkáról a harcos ihlet, a fiatalság bátorsága. Szikár lompos alakja kiegyenesedett betanult görnyedtségéből, minden szava csattant, mint az ostor.

— Nem! Nem örültem meg, csak megundorodtam! Amikor

a főispán idehozott engem a fővárosból, már akkor fellobbant titokban bennem a láng, eredj, megismered a vármegyét; ott leszel a húsos fazéknál; mindenről tudni fogsz; meglátod, igaz-e az, hogy avultabb kormánykerék nincs a vármegyénél az egész világon. Nos és én eljöttem és láttam. Láttam, hogy az egész ország politikáját, az egész nagy és szent kultúra terjedését önző, ostoba, családi érdekek előzik meg. Itt minden hivatalos ember, minden hivatalos tényező csak egy célt lát maga előtt: a családot! Minden, ami itt történik, a család szent jegyében történik s ha valaki valamit akar, akár idegen, akár nem, alá kell vetnie magát a vármegyei családok érdekeinek.

Az elképedt csendben csak Rózsika tudott megszólalni. Ő is olyan ideges, olyan ijedt volt, hogy a torkán ott verekedett a sírás s alig bírta önuralmával annyira megfékezni, hogy ki ne robbanjon belőle.

— Turcsányi hallgasson! Maga túloz! Nincs igaza! Hogy lehet ilyen dolgokról beszélni? Van magának esze? Szüksége van erre? Hát nincs itt jó dolga? Szép pozíciója, két állása, gondnélküli megélhetése?

Most már Balog Béla is előállott.

— Bizonyisten, akár csak Lakatost hallanám beszélni. Sohase hittem volna, hogy ilyen gondolatok kavarognak benned.

Sipos Gyurka is megszólalt, dühvel, eltökélten.

— Én pedig összetöröm azt a Lakatost. Az az ember rákfene ebben a boldog városban. Ir szellemesen egy csomó ostobaságot és úgy látszik, Miklós fantáziájába alaposan belemarkolt velük.

Balog Béla sietett szólni.

— Mindig mondtam, hogy üsd pofon! Elég erő van benned! Mi az neked. És végre nyugtunk lenne tőle.

Turcsányi körülnézett. Egy kicsit ő is megijedt a hatástól, amit kitörése okozott a kis szerkesztőségben. Komolyan szállt a pillantása egyik arcról a másikra. Mindenütt zavart, ijedelmet, furcsa csodálkozást látott. Érezte, hogy a benne háborgó indulat megnyugodott, lecsendesült; tudta, hogy ezek az emberek mind szeretik őt és fáj nekik a beszédje; valamit akart mondani, valami megnyugtatót, valami csendeset.

— Ne bántsátok Lakatost. Tiszteletreméltó, harcos öreg ember. Fanatikusa az ellenzéki indulatoknak. És arról, ami bennem háborg, ő igazán semmit sem tehet. Ő bátor, igaz ember! Meg meri írni, meg meri tenni azt, amit akar! Csodálatos erő és kitartás van benne. Szinte hihetetlen, hogy egyedül áll szemben az egész megyével, ő a törődött öreg. Dráma ez fiúk! Nagyszerű dráma! Most, hogy így nézlek benneteket, látom, hogy megijedtetek és fáj nektek a lelkemben háborgó tűzhányó. Megnyugtatlak titeket. Bennem nincs meg az a rettenetes akarat, ami meg tudna velem csináltatni valami nagyszerűet, ha mindjárt ostobaságot is. Bennem vannak lángok, vannak fellobbanások, de nincs bennem a mindent elsöprő tűz, a perzselő, világokat emésztő tűzvész! Az én lelkem, az én egyéniségem csak tűzoltó őrszoba. Állandóan készen-

létben áll benne a fecskendő és eloltja a lángot. Ne féljetek. Az én energiám nem térjed tovább, minthogy megírok egy pár vezércikket valami más, valami új hangnemben és azután kész . . .

Elhallgatott. Nem is akart többet beszélni. Teste is, lelke is visszahullott az ernyedtség formáiba és lassan megindult a szobája felé.

Balog Béla sietve lépett hozzá, kezében a vezércikkel.

— Miklós, kérlek, mit csinálunk a vezércikkel?

— Ja? — fordult meg csendesen Turcsányi — hát, kérlek, rád bízom. Csinálj belőle valamit, akármit.

És már át is ment a szobájába. Amikor becsukódott mögötte az ajtó, a kis szerkesztőség csendesen és elképedten nézett utána. Fájt nekik az a küzdelem, amiből megláttak valamit Turcsányi lelkében. Ugy érezték, mintha valamitől megfosztotta volna őket valaki. Mintha megmozdult volna lábuk alatt a talaj, a föld. Elvesztették a biztonság jóleső, nyugodt érzését. Tudták, hogy ezentúl másképp lesz, hogy valami megváltozott, hogy vigyázniok kell, hogy résen kell lenniök.

Rózsika szólalt meg halkán, szomorúan :

— Ugy-e mondtam ?

— Sohase hittem volna, hogy az örökös nyugalma alatt lángok lappanganak.

Leült az íróasztalához és neki fogott, hogy átjavítsa a vezércikket. Rózsika föléje hajolt :

— Lehet belőle valamit csinálni?

— Lehet. Mindjárt meglesz.

A diványon ültek Sipos Gyurka és Lackó Erzsí.

— Én megéreztem ezt a vezércikkeiből — szólta a színésznő.

— Az az egy a vigasztaló — felelte Gyurka — hogy a vezércikkeket senki se szokta olvasni nálunk. Aki meg elolvassa, az nem ért hozzá.

Rózsika odaült hozzájuk.

— Erzsike, kérlek, az amit hallottál, ugy-e bár titok marad?

— Természetesen, gyerekek.

— Tudod, Turcsányinak a nyákát törné, ha ez kitudódnék.

— Nyugodt lehetsz, ez nem színpad. Senki se fog tudni semmit.

A színháznál egy-egy pletyka csak használ, csak népszerűsíti a tagokat, foglalkoztatja a publikumot. Ezt, amit hallottam, nem lehet elmondani.

A máskor vidám, csevegő szerkesztőséget most gond és szomorúság ülte meg. Fáradtan és tétován szálltak a mondatok. Suttogva peregettek a szavak és árván, vérszegényen haldokolt minden téma a társalgásban. Állandóan a szerkesztő ajtaját nézték, mintha azt várták volna, hogy kinyflik és a régi fölényes, szellemes és gúnyos Turcsányi lép ki rajta.

Balog kijavította a vezércikket és átadta Rózsikának. Rózsika sietve vitte a szócsohöz és odaszólítva Rosner urat, ledobta.

— Mit? . . . Hogy elkésnek? . . . Négyen vannak. Ossa négy felé a kéziratot és szedjék egyszerre. Hamar meglesznek vele.

Lackó Erzsí búcsúzott. Rózsika odaszólt a fiúknak.

— Maguk is mehetnek, fiúk. Kilenc óra elmúlt már. Késő van. Ami korrekúra lesz még, azt én elvégzem.

Elmentek. Rózsika egyedül maradt. Eloltotta a lámpákat, bezárta az utcára nyíló ajtót és csak egy lámpát hagyott égni az ő asztala fölött. Leszólt a szócsövön.

— Rosner úr! Halló! Adja fel, ami kefelevonat van. Hadd csináljam meg a korrekurát.

Egy csomó papirost toltak fel hozzá, összeszedte őket, az íróasztalához ment és dolgozott. A munka ment. Úgyes, gyors keze alatt fogyott a papiros és szakértő, figyelő szemét nem kerülte el semmiféle hiba.

Most olyan volt ez az egyetlen alacsony lámpával megvilágított nagy szoba, mintha a nyugalom és a boldog munka látogatta volna meg. Sok volt az árnyék és a félhomály s ezek azok a karosszékek, amikbe olyan nagy előszeretettel ül bele a csend. Az öreg lány kedves, anyás arcán sárgán kuporodott össze a fény és fekete haján cikázva botladozott végig a sugár.

Meleg, finom hangulat ömlött el az egész képen, amikor kinyílt az ajtó és belépett Turcsányi.

— Elmentek?

— El.

Előre jött a Rózsika asztalához.

— Sok dolga van?

— Nem. Meg is vagyok már. Még csak a vezércikket szedik, annak kell megcsinálni a korrekuráját és kész.

— Átjavította Béla?

— Át.

— Vajjon mit csinált belőle?

— Akármit. Mindegy. A fő hogy más színe legyen.

Rózsika felállt, a kefelevonatokat ledobta a nyomdába és kérte a vezércikket. Bemondták, hogy mindjárt kész.

Turcsányi rágyújtott és kényelmesen dőlt bele a diványsarkába. Rózsika melléje ült.

— És most, Turcsányi, mondja el nekem, hogy mi volt ez?

— Tudom, Rózsika, hogy az, ami az előbb történt, magának fáj a legjobban. Sajnálom, hogy hallotta.

— Jó, hogy hallottam. Én már régen látom magában a forrongást, ezt a Sturm und Drang-ot és örülök, hogy tanuja voltam a gátszaka-dásnak. Ezentúl legalább nyugodtan beszélhetünk róla.

— Kedves maga, Rózsika.

— És arra kérem, Turcsányi, csak velem beszéljen a dologról. Majd mindent megbeszélünk, egyszer magának lesz igaza, egyszer nekem, de kiadja magából azt, ami bántja, nem marad a lelkében, nem gyűl fel, nem növekszik lavínává és senki sem tud meg róla semmit. Jó?

— Szóval maga akar lenni a villámhárító?

— Igen. Szeretnék az lenni.

— És miért?

— Mert nem akarom, hogy baja legyen; nem akarom, hogy Lakatos legyen magából. Nem akarom, hogy elmenjen tőlünk. Hiszen éreznie kell, hogy maga itt nálunk nemcsak szerkesztő, nemcsak főnök; maga itt nálunk otthon van. Szeretjük magát, Turcsányi, és nagyon fájna, ha elhagyna bennünket.

— Tízéves korom óta egyedül nőttem fel, Rózsika, senkim se volt, se apám, se anyám. Jólesik ezt a hangot hallani. Nagyon kedves, köszönöm. Ezentúl, ha vihar támad a lelkemben, magához menekülök.

— Ugy lesz jó.

Elhagattak. Ott motoszkált, ott tett-vett körülöttük a csend. Lassan, türelemmel hajtotta, egyre hajtotta az órát. Körülrepdeste az égő lámpát, mint egy részeg éjjeli pillangó és a lelkük mélyén kellemes, mély, zengő szóval pendült meg az igaz, őszinte barátság húrja.

Alulról durván, keményen megkopogtatták a szöcsövet. Rózsika felugrott és odaszaladt.

— Mi az, Rosner úr? ... Ja? ... Kész a vezércikk keféje? Nagyszerű. Tolja csak föl. Ugy, köszönöm ... Egy perc múlva meglesz.

Ketté osztották és egyszerre csinálták a korrekurát. Turcsányi kapta az elejét. Már jóideje dolgoztak, amikor megszólalt:

— Ügyes fiú ez a Béla. Alig változtatott valamit a cikkben és mégis más. Csak egypár jelző helyett írt egyebet, egypár állítmányt cserélt fel mással és kész.

— Én is mindig mondom, hogy kiváló ember.

Amikor elkészültek, a szerkesztő elkérte a cikk másik felét, hogy azt is elolvassa. Meg volt elégedve.

— Szébb lett a cikk, mint volt. Ha előbb találkozik Bélával, mint én, mondja meg neki, hogy köszönöm.

— Boldog vagyok, Turcsányi. Azt hiszem, Balog fog örülni ennek legjobban.

Gyorsan ledobta a korrekurát s pár perc múlva már jött az üzenet:

— A lap kész. Megindulhat a gép?

Rózsika Turcsányira nézett.

— Megindulhat? Nem maradt ki semmi?

— Ugyan mi maradt volna ki? Mehet.

Turcsányi vette a kalapját, botját; megvárta még, amíg az ócska, kézihajtású, nagy sajtógép egyforma, kattogó, zörgő lármája megindul. Mélyről, a fenékről jött a hang, megrezdült bele az egész szoba, az egész ház. S csak akkor búcsúzott el a lánytól.

Rózsika hosszan elgondolkozva nézett utána az üvegajtón át, amíg messze a sarkon lusta, lompos járásával eltűnt az éjtszakában.

SZALONTAI HATÁRBAN.

Tűzfala rég bedőlt a háznak,
a kertben ordasok tanyáznak.
Vén béresen foszlik a posztó,
paksamétát küld a pörosztó.
Züllött deák alszik a csűrben,
nem ír, nem olvas, nem mulat —
s a gazdaasszony hiába kémlí
vízért az elapadt kutat.

Savanyú féreg van a borban,
sorvad a lány eladósorban,
ölebből a halott szüretnek
már új szerelmek nem születnek,
nem énekel új dalt a kántor,
reggel nem kékek a tanyák,
a lápon nem tojik a kócsag
s nem terhesek az almafák.

A gólyák égfelé erednek
gyászából a sötét szeleknek
s a magasság tvei lomhán
feküsznek el Bocskai dombján,
mert nincs magyar szem, aki feljebb
látná az összedőlт eget,
mert földön kúszik az imádság
s megáll a holt füvek felett.

Rongyos vackon a gazda bénán
fekszik a penészelte szénán,
gondolkozni eszébe sem jut,
tíz éve káromkodni sem tud, —
csak az öklét mutatja néha,
rémitve asszonyt, gyermekét.
— Egyszer lesújt Istent kiállva
s a föld bordája megreped.

Csomorkányi Pál.

AZ EZRESBANKÓ.

BARÁTOMNAK házmesterre volt szüksége. Elmondotta, hogy legszívesebben egy fiatal, életrevaló székely házaspárt alkalmazna: adjak föl ilyen értelmű apróhirdetést a lapomban. A férfinak már elsején szolgálatba kellene állnia, családja később költözhetnék Kolozsvárra.

Délben benéztem a konyhára és elújságotam a hírt Klárinak. Nem tudna-e valakit ajánlani?

Klári nem nyilatkozott azonnal. Félóra mulva azonban színéváltott arccal állított be hozzám. Előadta, hogy ő nagyon jó megoldást tudna ajánlani a házmesteri állás betöltésére. Engedjem meg azonban, hogy ne beszéljen addig tervéről, amíg levelet nem vált az otthonvalókkal.

Jól van, várhatok, hiszen van idő elsejéig.

Klári nagyon foganatos levelet írt szülőfalujába. Egy hét sem telt bele s válasz helyett egy székely legény állított be hozzánk. Vidám pillantású, jóforma legény volt, a mult őszön vetkőzött ki a katonamundérból. Hajdu Pál a becsületes neve. Otthon szűk a barázda, sok az osztozó fél, bíz ő szívesen kötné magát városi kenyérre.

— Ez mind helyes, fiam, — jegyeztem meg a bemutatkozás végén — csak az a baj, hogy a barátom házasembert akar fölfogadni.

— Kicsi baj! — pödörte meg bajuszát a legény. — Ha fődél van, hamar akad feleség.

— Meg aztán az is baj, hogy igen korán jöttél. Mit csinálsz itt elsejéig?

— Jobb a tövén várni, uram! — nevetett rám Hajdu Pál. — Lesen álló vadász könnyebben ejt vadat.

Helyes a szólás! Csakugyan, a szerencse-vadásznak is lesben kell állnia. Jól gondolta ezt föl Hajdu Pál, odahaza, a Homoród-mentén.

Nemcsak a szavak, de a cselekedetek is elárulták, hogy ész lakozik a legényben. Lám, a leshelyet milyen okosan választotta meg! Kapuzárásig rendszerint ott időzött a konyhán, a Klári leányzó árnyékában. Minden jel amellet szólt, hogy nagyon szereti a Klári főztjét. Feleségem ebből már az első napokban azt a következtetést vont le, hogy Hajdu Pál bizonyosan Klárit akarja feleségül venni.

Ezt a föltevést egyéb tünetek is megerősítették. Pár nap mulva Klári dirigálni kezdte a legényt, elszerezte fát vágni, kertet ásni, porondozni. Sőt egy teherautó tulajdonosával is tárgyalásokat folytatott avégből, hogy a legényt elsejéig vegye föl rakodó munkásnak.

Még egy bizonyíték a Klári szándékainak komolysága mellett! Egy napon iruló-piruló mosolygással állott elém.

— Nagy kérésem volna a tekintetes úrhoz! — mondotta.

— No, Klári, mit kíván?

— Van a tekintetes úrnak egy pár cipője . . . tetszik tudni, amelyik szorítja a lábát. Egyszer haragjában azt tetszett mondani, hogy dobjam ki a szemétre vagy adjam oda valakinek. Hát instálom, azt a cipőt most nagyon jó helyre tudnám juttatni.

— Hová, Klári?

— Palinak adnám, instálom! Nagyon jól tudná vele a hazai lábbelijét kimélni. Fölpróbáltattam vele, mintha csak rája szabták volna . . .

Édes káröröm járta át valómat! Alattomos, gonosz cipő . . . megérdemled a lecsúszást!

— Hát csak adja oda, Klári! Legalább megszabadulok tőle . . .

Este, vacsoránál, a cipő-adományozásról beszélgettünk. Most már holtbizonyos, hogy Klári a Hajdu Pál felesége akar lenni. Hiszen itt van ni, már a ruházatáról is gondoskodik! . . .

— De vajjon, hogyan áll a cipő a legény lábán? — vetettem föl a kérdést.

— Én úgy találom, hogy a cipő nem illik a darócharisnyához, — jegyezte meg nagyobbik fiam, aki sokat ad arra, hogy ért a férfi-divathoz.

— Eszerint hát a cipőt vissza kell vennünk attól a szegény legénytől! — válaszoltam kissé csípősen.

— Nem, hanem nadrágot is adnunk kell neki! — felelte a nagy-kamasz. — Vannak itt a szekrényben olyan nadrágok, amik közül bátran kiválaszthatunk egyet . . .

Úgy? Rendszerben van a dolog! Egy vásott nadrágot csakugyan fölláldozhatunk a jóízű oltárán. Mindjárt megbíztam az indítványtevőt, hogy válasszon ki egy nadrágot, ami nekünk nem nagy kár, de a legénynek nagy nyereség!

Mialatt a válogatás folyt, majd az átadás is megtörtént, nagy vihar zajlott le kisebbik fiam lelkében. Benne is fölébredt a jótékonyság szelleme! Karon fogott és az ajtó mögé vezetett, majd intett, hogy tartsam szájához a fületem.

— Adjunk egy kabátot is a Klári legényének! — súgta fülembé kigyúlt arccal.

Megvallom, első hallásra sokaltam az adakozást és tagadóan ráztam meg fejemet. De a fickó olyan pillantásokat vetett rám, hogy forogni kezdett velem a világ és letántorodtam a következetesség útjáról.

— Aztán melyik kabátot gondolod? — kérdeztem ingadozó hangon.

— Azt a viseltes, kék kabátot, amelyik a fogason van! — hunyorított a sarok felé.

Meggondoltam a dolgot. Ha nem elégítem ki kisebbik fiam ambícióját, bizonyosan hosszas testvérháború keletkezik a dologból. Hogy így meg úgy: csak a nagyobbiknak van szava a háznál! Egyfelől tehát a jótékonyág, másfelől a családi béke oltárán feláldoztam viseltes kék kabátomat is. A kis fickó lekapta a fogasról és diadallal vitte ki a konyhába Hajdu Pálnak.

Hogy ezzel készen volt a legény felruházása?

Nem!... Végezetül feleségemet is elfogta a jótékonyág láza és a többiek munkájára rátette a koronát: tudniillik kimustrált kalapjaimnak egyikét fejébe illesztette a legénynek.

Körülálltuk Hajdu Pált, meg kell adni, hogy a városi ruha is jól festett rajta! Klárinak csak úgy ragyogott az arca a megelégedéstől.

Sajnos, ezúttal nem tudtunk sokáig gyönyörködni a legény külsejében, mert el kellett sietnie. Tulajdonképpen búcsúzni jött: a teherautót kellett néhánynapos üzleti kirándulásra elkisérnie.

Mondanom sem kell, hogy a család nagyon meg volt elégedve a maga nagylelkűségével. Klárin kezdve mindenkinek volt valami jó ötlete, amit az én holmijaimból meg tudott valósítani.

No, én is kivettem részemet a kellemes családi hangulatból. Csupán viseltes kék kabátomat sajnáltam kissé. Az tudniillik mindig kezűgyben volt a fogason, azt szoktam fölvenni, mikor a kertben vagy az udvaron foglalatostkodtam. Valami meghitt, otthonias hangulat ömlött el rajta, szinte sajnáltam, hogy öreg korára megint belekeveredik az életharcba.

A felsorolt tünetek azonban csak jelek voltak a Klári szándékainak komolysága mellett. Csak következtetni lehetett belőlük.

De pár nap mulva szóval is szint vallott a leányzó. Feleségemnek elárulta, hogy régi, próbált, szívbeli szerelem ez! Hiszen ha sikerülne az a ház mesterség!...

Már közeledett elseje. Ennek a körülménynek van nálunk egy elmaradhatatlan tünete. Feleségem ilyenkor a szekrényből előveszi a kis skatulyát és megnézi, hogy mennyi pénz van még benne, megérjük-e vele újig. Különbféle titokzatos füzetek és papiroslapok kerülnek ki a skatulyából, amelyek alighanem a család költségvetését tartalmazták. Azért nem tudom bizonyosan, mert a pénzügyminiszteri tárcát feleségem tölti be, én más szakmában találok meg érvényesülésemet.

A szóbanforgó hónap végén is előkerült a kis skatulya. Feleségem ceruzával kezében vizsgálta a füzetek számadatait. Egyszer felütötte fejét s fürkészően szegezte rám tekintetét.

— Mi történt azzal az ezresbankóval, amit ezelőtt egy héttel vitt el a kaszinó bankettjére? — kérdezte. — Hiszen emlékszik, nem volt elég aprópénzem s egy ezrest is átadtam tartaléknak!

— Emlékszem, hogyne emlékezném! — feleltem jóhiszemű ráhagyással. — Én azt az ezrest nem váltottam fel. Visszahoztam úgy, ahogy elvittem.

— Hol van hát az ezres? Nekem nem adta vissza . . . semmi nyoma a jegyzékemben . . . — pillantott irataira.

Meghökkenett a kérdés. Csakugyan, hol van az ezres? Csak annyira emlékeztem, hogy hazahoztam, de hogy hová tettem?

Arcomra megdöbbenés ült ki és méltán. Hiszen ha első szóra nem jutott eszembe az ezresbankó rejtekhelye, akkor a következményeket egyáltalán nem lehet belátni. Ezer meg egy lehetőség van! A sok zseb és fiók még hagyján, de például belekerülhetett valamelyik könyv vagy folyóirat lapjai közé, elmerülhetett a nyomdai korrektúrák és revíziók árjában. A családi krónika szomorú emlékeit őrzi az eltűnéseknek! . . .

Mindnyájan nekigyürköztünk az ezresbankó keresésének.

A második huszonnégyszáz órában feleségem enyhe hangú, de azért jelentős kérdést kockáztatott meg:

— A bankett után nem kibicelt a kaszinóban?

Erélyesen tiltakoztam a meggyanúsítás ellen. Becsületszóval erősítettem meg, hogy én az ezrest megőriztem és hazahoztam. Amint, hogy úgy is volt!

A gyanú azonban nem ment ki feleségem fejéből. Sőt a kibicelésről talán még rosszabb dolgokra terelődött. Az izgalmak, amiket a sikertelen keresés okozott, előbb apróbb, majd hangosabb kirobbanásokra vezettek.

A harmadik huszonnégyszáz órában váratlan fordulat történt. Klári mentő tanúnak jelentkezett. Úgy kezd rémleni neki — mondotta —, hogy a szóbanforgó időben csakugyan látott nálam egy ezresbankót. Mintha ott álltam volna a szekrény mellett és azzal a ruhámmal foglalatostkodtam volna, amiben a banketten voltam . . . Igen, igen, mind világosabban emlékszik a dologra . . . szinte lát, amint egyik kezemben fekete kabátomat, a másikban az ezresbankót tartom. Valószínűleg éppen akkor vettem ki az ezresbankót fekete kabátom zsebéből.

Ez a vallomás tagadhatatlanul nagyot könnyített egyéni helyzetemen. A kérdést azonban nem oldotta meg. Az ezrest tehát kivettem banketti kabátom zsebéből, de hová tettem?

Hm, Klári tehát látta a pénzt kezemben! Vajjon csak a kezemben látta? Miért áll elé ezzel csupán a harmadik huszonnégyszáz órában? Már ő is olyan szórakozott volna? Különös, nagyon különös! . . .

Egyáltalán ez a Klári nagyon megváltozott az utóbbi időkben. Ezelőtt serény, megbízható, gondos leány volt, amióta azonban a legény megérkezett, immel-ámmal végzi dolgát, örökké tűnődik, révedezik . . . A piacról nem tér haza a maga idején, órákig elnézi a kirakatokat. Aztán az a legény a nyakán! Hol van munkája, hol nincs . . . annak is a szállásáért fizetnie kell.

Gonosz, falánk növény a gyanú: akkor is elhatalmasodik, ha irtják, hátha még táplálékot kap?

Egy kis kutatás . . . és a Klári ágya fejéből csomó bolti portéka

került elé: vászon, pléhedény, üveg nemű. Feleségem számítása szerint az apróságok ára körülbelül egyenlő az ezresbankóval...

Nagyon lesujtott ez a fordulat. Hát ez a hála jóakaratomért! Nem elég, hogy állást szerzek nekik, nem elég, hogy felöltöttem a legényt, most már a házi berendezésüket is az én pénzből akarják beszerezni? Hát idáig süllyedt a székely becsület!

Node a vádat még nem mertük határozottan kimondani. Mindenesetre tisztázni kell a Klári bűnösségét. Várjuk meg, amíg visszajön a legény. Majd vallatóra fogom őket. Ha kézzel fogható bizonyítékok merülnek föl, akkor majd gondolkozni fogunk a megtorlásról! Botrányt talán még sem csinálunk, Klárinak fölmondunk s én a barátomnál a házmesterséget visszacsinálom. Épen elég büntetés lesz számukra.

Tovább tusakodtam, búslakodtam az eseten. Mi lesz velünk, ha falusi népünkben kihal a becsületérzés? Elaljasodott néppel szegény és szolgaság lesz a sorsunk!...

Már küszöbön volt elseje. Egy délután teherautó állt meg kapunk előtt. A Klári legénye szállt le róla, mindjárt megismertem volt nadrágozmról és kabátomról.

Hát itt az alkalom! Először egyedül hallgatom ki a legényt, aztán szembesíteni fogom őket.

A legény bekopogtatott hozzám. Köszönt és mosolyogva állt meg előttem.

— Alig vártam, hogy találkozzam az úrral! — mondotta.

— No, én is vártam magát! — feleltem véstjósuló hangon.

— Mert, kérem, egy kis vétség történt ezzel a kabáttal, amit nekem adott az úr, — folytatta mosolyogva. — Egy ezresbankót találtam a zsebemben, itt van, tessék! Nem tudtam visszahozni hamarabb mert az úton találtam meg, amikor már messze jártunk a várostól.

— Hogyan? Ennek a kabátnak a zsebében?

— Bizony, ebben a belső zsebben, né! — ütött rája Hajdu Pál.

Egyszerre megvilágosodott előttem a bankó dolga. Persze, banketti kabátomból áttettem az ezrest viseltes kék kabátomba, amely ott volt a fogason és kifelé álló zsebével szintúgy kínálkozott az ezres elhelyezésére.

Megöleltem Hajdu Pált...

Este a családi értekezlet megtárgyalta az ezresbankó történetét.

— Nem... a székely nem tud elaljasodni. A székely becsületben nincs hiba! — biztosítottam hallgatóimat.

A lelkesedés hevében kisebbik fiam merész indítványt tett.

— Adjuk az ezrest a Klári kelengyéjére!

Értekezlet az indítványt egyhangúlag elfogadta s indítványtevőt a pénz átadásával megbízta.

TALÁLKOZÁS.

I.

Fuss a feleséged után, Ádám! Most fuss!

A ríjjogó hangok felcsaptak s szétcikáztak a levegőben, hogy ragadozó madarakként essenek le reá:

— Fuss, ha tudsz, nem látod? Föld el, az angyalát!

Ádám kivette a szájából a pipát, leverte az ajtófélfáján s utána-tűnődött az elsuhanó autónak. A kék autóban kékfátyolos, szőke asszony ült; az arca megvillant egy percre, mint a tükör peremén futkosó napsugár.

A segédek mind összeszaladtak s egymás hegyén-hátán tolongva, döfködtek Ádámot otromba szellemeskedésükkel.

— Az istenfáját, ez aztán a nő! Ez kellene, ha volna! No, ki megy utána?

Ádám megfordult, leténfergett a boltba. A hátsó fülkében megtalálta a kabátját, felvette; kalapját fejébe nyomta s a mellék kijáraton át, az udvaron keresztül, elballagott.

Nem fájt neki semmi, mit bánja ő, szégyelni valója sincs, akárki lássa... A durva kötekedés, ostoba tenyerek kaján csapkodása elhangzott mögötte, ott hagyta, elhullatta, nem vitt magával belőlük semmit, csak aki volt, önmagát és ez is elég teher, ha senkiségi segít...

Igen, ostobaság mindig zakatolni belülről: segítetek és mi szükség is van reá, most — most már, hogy minden olyan szépen rendbejött megint.

Az utcán az első tavaszi napok furcsa, fagyos édessége borzongatta a szíveket s verte a dermedt házakat, mint süket hangszereket, hogy megmozduljanak, sóvár, didergő énekek harmóniatlan lüktetésében zendüljenek életre s felejtsek el téli titkaikat. Olyan lelkes és új volt újra minden: üres lap volt az élet, mint minden tavasszal, üres lap, bomlott írások értelemmé bontakozása számára, harsány ígélet és hívó, szilaj kezdés.

Ádám lassan lekerítette magáról a felöltőjét s félvállra dobta. Mennyi ember nyüzsög itt az utcán s asszonyi lábakra tapadó tekintetek csúszkálnak mindenütt a föld felett; — milyen biztos dolog az élet, hogy áradását nem akasztja meg ez a sok lefelé fonódó tekintet, emberek léptét összekuszáló, rendbontó sövény...

— Istenem — suttogta ok nélkül s lesütötte a szemét egy percre. Isten... mit tudott ő az Istenről? Nem is érdekelte, megtette, amit

az élet tőle kért s azon túl mi lehet még? Kis gondjai közé feneklett élete rázós, apró, megtört szekér volt, nem lehetett azzal elérni a csillagokat és ki tehet róla, ha kevés az erő s az ember testében nem mozdul meg egy veszekedett parány sem, ha ilyen szavakat súgnak feléje : szent — hős — emberiség jótevője — cél — örökkévalóság ! Az Ádám szíve így suttogott : jó ebéd — kis pénz — takarékbetét — parancsoljon, uram — prima dolog, kérem, ezt az árút nem tetszik tudni méltányolni, kérem ; «kérem !» ez a szó oly finom, végtelen változású gyönyörűség, ebben benne lehet minden, amit ezen a pályán az ember, fel egészen a főnökgig, elérhet ! És kis üzlet, végül, álmok távolában, teljesült vágyak boldog lakomáján a legdúsabb fogás : egy üzlet, portálos, finom körüti üzlet, ahol az inas hajlongva köszön : alászolgája, főnök úr ! — s a vevőnek, ha a cégtulajdonost keresi, szerényen, de méltósággal lehet felelni : Én vagyok, uram.

Elmosolyodott. Mezítlábas gyerkőc táncolt előtte, kísérté már percek óta.

— Mit akarsz, fiam?

— Kéét naapja neem ettem ! — kornyíkalta a kölyök s sunyi szemével szaporán pislogott Ádámra. Kis pénzdarabot nyomott a markába s fejcsóválva ment tovább. Saját mezítlábas, sanyarú gyermekora ötlött eszébe, csak úgy mellékesen s a jelen intenzívebb, biztató képe derítette : volt, mi volt, küzdelem, munka, szegénység, vége van, a mai nappal vége van örökre. Szerény kis ügynökösödő, futkosó életére pontot tehet — mától kezdve a maga ura, üzlettulajdonos, akinek nem parancsol senki.

És mert úgy érezte, hogy oka van örülni, ujjongani, a kabátját hirtelen megint magára kanyarította, mert átfázott s megrázta a fejét töprengve : milyen kiszámíthatatlan zűrzavar az ember ! Nem örült ; inkább bágyadt üresség tátongott a szívében s a szemében bús homályossággá vakult a nyirkos tavasz kérkedő magakelletése . . .

Otthon, a Kertész-utcai kis egyemeletes házban, a lakása előtt megállt s zsebében a kulcs után motoszkált. Az ajtón a megsárgult névjegyet nézegette s elmosolyodott. Ide réztábla kerül a majd, keskeny, előkelő réztábla, a vicéné fogja kifényesíteni minden héten egyszer.

— Majd minden egészen másképp lesz — motyogta s zavartan körülnézett. Igazán, nem az asszony hangja volt-e, aki ezt mondta? Furcsa mondás, tőle ragadt rá, pedig akkoriban sokszor bántotta őt, nem egyszer felelni is szeretett volna reá, komolyan, illően, de sohasem találta meg a kellő szavakat s így elmaradt . . .

Belépett a lakásba. A téglás kis konyha egészen sötét volt már, felcsavarta a villanyt. Furcsa, igazán, de nincs itt. És nincs itt senki. A szobából lépteket hallott, mindig így borzongott, ahányszor hazajött ; mintha papucsos öreg lábak csoszognának a padlón s fáradt, vén-asszony képében elébejönne a csend, hogy megkérdezze : «Mi járatban vagy?»

— Csak úgy... hazajöttem — mormogta halkán, mint mindig és bement. Leült.

Az asszony... Ó, hát csak nem töri effélén a fejét! Világ csúfja lenne, ha tenné. Ha elment, hát elment, Isten áldja, két éve már annak, s ha elment, jól tette. Hiányzott, hiányzik... de neki ezer a baja, ki ér rá folyton futni eltűnt, soha meg nem kerülő dolgok után? Úgy-e...

Most, hogy rá gondolt, úgy tetszett neki az egész, mint egy álom... Mikor megkérte, a kis halvány, szőke leány ott állt az ablak mellett, a főnökek ebédlőjében, kezével csipkés köténye szélét tépegette s csendes nézéssel tűrte asszonyának, a főnöknének, pattogó beszédét. Fennhéjázó, gőgös egy asszony, minden szava úgy kopog, mint az ártalmas jégeső s tekintély dolgában közeli rokonságot tart a tízparancsolattal:

— Örülhet, fiam, hogy ilyen szerencséje akadt. Szegény leány bizony ne válogasson, köszönje meg, ha viszik. Maga, fiam, nem szép s ha vesszük, nem is fiatal már. Ádám kap minden ujóra tízet, különbet, mint maga.

Éva komolyan, szerényen azt felelte: Igenis — s az arcán nem látott meg semmi, sem jó, sem rossz. Ilyen maradt mindig, azután is. Hogy történt, mint történt, csak az Isten tudja.

Néha — azóta is találkoztak, utcán, futólag; itt lakott a közelben, két házzal odább. Beszélgettek is, igen; mit: harag? nem volt haragos lelkük, egyiknek sem. Hívta, keresse fel, nézze meg, olyan szép nála minden s annyit tudna mesélni önmagáról...

Azelőtt nem tudott.

Igen, a férfi nem törhet össze egy asszony miatt, de mégis árva, ha nincs senkije... Vannak, biztosan vannak, akik ezen sírnának néha... És vannak, akik nem engedték volna el soha, semmiért, semmi hatalommal... Az egyetemi tanár nős ember, családjá van, felnőtt leánya, fia, botrányt is lehetett volna csapni, ha akarja... Úgy, de mit ért volna vele és mire ez a nagy feszülés, vágy, kiabálás bele az éjtszakába: hisz jöttek utána mások, más férfiak és mindegy lett volna már úgys, vagy amúgy...

Úgy zsi bongott a feje, úgy szállt benne le és föl az élet riadó verése... Ó, ma vágyott utána nagyon, keservesen. A keze reszketett és kiszáradt torkában érezte a szíve dadogó panaszát, hogy nem ér az egész semmit. Ime, elérte célját, élete munkájának gyümölcsét megtermette; amit annyiszor terveztek együtt, hánytak, vetettek, szőttek téli estéken, nyári délutánon, ime elérte, üzletet nyitott, úr lett belőle. És ezt ne mondhassa meg neki? Mit ér akkor az egész és mire kellett, ha nem ülhet szembe a kis asztalnál a hallgató asszonnyal s okos kék szeme sugarában emberré egyenesedve, nem dicsekedheti el diadalát?

És mit ér az ember, a társtalanság útvesztő sivatagában, kidobva életre, halálra, céljai elhullnak, vágyai elfakulnak s világgá bomlanak ártó, mérgező hulladékul a ragadozók számára, akikben több az élet,

mint száz megtépett embermadárban s hullák, mocsarak és akasztófák fölött még élni és csak élni tudnak, rendületlenül . . .

Ádám felállt, magára kapta a felöltőjét és kiment. Az ajtó előtt már várta az este a sokszavú, édeslehelletű, bűbájos tavaszi este s kergette maga előtt, mint egy megrészegített, megbabonázott állatot.

II.

Az asszony lakásának az ajtója félig nyitva állt, még kilincsbe sem volt téve. Ezt akkor vette Ádám észre, mikor csengetni akart. Megtorpant, kicsit tűnődött a meglepő dolgon, amiben semmi meglepő sem volt, csak az ő megcsontosodott fantáziája hökkent vissza minden olyantól, ami nem feküdt egészen a rend sínein, hanem kissé keresztben és úgy, ahogy nem gondolt reá. Bement. A tágas előszobában pár ruhadarab függött a fogason, de a feldobott köpenyek különös, otthonos lehellete meleget árasztott s a jövevény már ismerősebben tekinthetett körül. Az előszobából három ajtó is kínálkozott, a középsőt választotta. Kopogott. Semmi.

Ádám benyitott és meglepetve állt meg. Nagy csillár égett közepén, csak úgy magának s a selymeknek, képeknek és formás haszontalanságoknak olyan tömege hancúrozott az aranyos fényben, ami Ádám előtt így hirtelen a józan észről teljesen elrugaskodott zűr-zavarnak látszott s a rakoncátlan holmik hencegő lármája elkábította.

— Jó estét! — mondta önkénytelenül s most komolyan megijedt. A csend fojtó volt, a tárgyak néma zenebonájában védtelenül állt és nem jött segítségére senki. Mit csináljon? Tisztán érezte, hogy lehelnek a zúgok, hogy integetnek a székek; áradt az élettelen élet felriadt folyama, mint mikor felébrednek a tárgyak, mert örök uruk és gátlásuk: az ember, nincs sehol . . .

Úgy látszik, rosszkor jött. Szégyelte magát, izgett, mozgott, de valamit tenni kell mégis: félszegen megkopogtatta a jobboldali ajtót.

A kopogtatás elhangzott s feleletet mintha nem is várt volna. Benyitott ide is: ott benn is égett a lámpa, de az üres, nagy terem csodálkozva ásitott feléje. Visszahúzódott; most balfelé próbálkozott, ott azonban sötét volt; a beszűrődő fényben s a megrezzenő csipkefüggönyök illatából inkább érezte, mint tudta, hogy hálószoba. Behúzta az ajtót, visszasétált előbbi helyére s kis tétovázás után leült.

Éva nincs itthon. Úgy látszik, elment s a lakást nyitvahagyta maga után. De senki? . . . Várnia kell, mindenesetre.

Töprengve nézett szét a dúlt szobában: sálak, kefék, dobozok szertesztét. Rendetlenség, nemtörődömség s az élet hanyavetisége mindenben. Úgy látszik, nem kell vigyázni, olyan nagy bizonyosság, vagy olyan dús értéktelenség itt az élet.

A tükör alatt, kis aranyozott asztalon üvegek álltak. Pár likőrös üveg, félig telve, vagy addig sem és poharak. Kettő.

Unalmas volt így lesben ülni, ki tudja meddig s valahogy minden olyan más, mint máskor — új rezgések rezzentették meg, áttörték a bámész egyformaság zsilipjeit s zuhogott szívébe a vér, az idegen vér, amelyről eddig semmit sem tudott . . . Töltött magának ; ivott. Aztán újra töltött s kiitta azt is. Úgy érezte magát, mint az induló vonat : furcsa, egyre erősödő dübörgés lett fülében a csend, míg káprázó szeme rohanó tájak után kapkodott s percről-percre új változattal kábította lihegő géppé tompított fejét a mánor.

Az igazság az, hogy Ádám nem szokta meg az italt. És küzdelmében az ártó szellemekkel, akik most körülfogták s öltögették rá gyilkos nyelvüket, alul kellett, hogy maradjon, szegény.

A zöld chartreuse tüzes szemű, mérges szájú kis ördöge volt a legszemtelenebb, ez tolakodott hozzá legelőször s ráncigálta csúf kötekedéssel :

— Ostoba — sziszegett — ostoba, mit töröd a fejed? Beletörök a sok kérdésbe, amik nem visznek sem hátra, sem előre. Mit tudsz te? Tudsz valamit? A férfi nevetséges, ha a szavak szolgája. Tenni kell, barátom, tenni !

— Férfi, férfi — dadogta ő és újra töltött — én nem vagyok férfi, ember vagyok s a társamat keresem.

— Haha — nevetett a sárgahajú ördög s megcibálta a fülét. Ő volt az, a léha Curaçao. — Ember ! Társ ! Az embernek nincs társa. S az ember sohasem Ember, csak férfi, vagy nő. *Ember*ek legfennebb a lombikban születhetnének, a tudomány főzőüstjében, ha lehetne — a természet nem termel ilyesmiket.

— Nincs senkim — sóhajtotta Ádám s ráhajtotta fejét a pohárra. — Ő anyám volt nekem, leányom, húgom és párom.

A zárt ablakok mintha megkondultak volna, a zárt ablakok — felcsapott ott kinn a zajló élet tengere s a felszakadó táblákon át hőmpölygött feléje, beborította a szépért, a mozgásért, a munkáért, a célért való eltemetett fájdalom . . .

Ó, hogy megértette most Évát, először életében, mert először volt részeg. Most megértette, hogy ez az asszony nem bűvös varázs pokoli terméke : ez ott élt mellette és az volt, aki most, és most is csak az, aki akkor volt . . . És eszébe jutott, hogy ő sem volt mindig ilyen, ilyen szegény, kétrétű, megtaposott lélek. Eljövendő nagy, életes dolgok bátor indulója, hívő, szent ifjúság volt ő is valamikor, ő, megkoppasztotta a sors és átcammogott rajta a hétköznapok döcögős szekere százszor, ezerszer, s hulltak reá a gondok, a gond-szemetek . . .

— Igyál — kínálkozott a cherry-brandý s búján csillogó vérhajnalos testével beleült az ölébe. Ádám megremegett : most előtte káprázott Éva, a szívéről szakadt csodálatos asszonyvirág s kitárult feléje tikkadt ajkának, szikkadt karú vágyának örök életre tágulásával.

A manók nekiestek, késő volt már minden jószándék, megbánás, egyéb — hátukra vették s röpítették hahotázva, világ csúfjára . . .

Cserepes ajkán a csók kívánsága égett s kikoplalt testében fel-
alá ügetett a megvadult vágy . . . A két esztendő s özvegység sivatagá-
ban felébredt az ő s férfiállat s lihegve szimatolt, asszonyi test után
vicsorgott, akinek itt fült az illata és megőrijtette felgyúlt józanságát.

Megvárni, megvárni itt, ha jön, élje állni és magának követelni
a mult, az igazság, vagy a bosszú jogán, mindegy — sutba az érzelgős-
séggel : megfizeti, ha kell . . . Megfizeti, most már van miből, lesz mi-
ből s ha mindenkié, épen csak az övé ne legyen? Miért?

Lihegve rántotta le a nyakáról az elázott gallért ; a hálószoba
ajtójához tántorgott, belökte . . . Valahogy megtalálta a villanykap-
csolót, felcsavarta s az ágy felé tapogatózott . . .

A szeméhez kapott.

— Mi . . . mit . . . csinálsz itt? — dadogta eszeveszetten s meg-
fogózott maroknyi öntudatába, hogy el ne essék.

Az asszony ott feküdt az ágyon, meztelenül, elkékült arcából ret-
tetetes szemek düledtek a semmiség felé. A nyakán durva kendő, rá-
szorítva keményen, mintha csak azért volna ott, hogy elválassza egy-
mástól a szörnyű arc és a meggyalázott szép test végzetes összetar-
tozását . . .

III.

Az ágy felett kis gyöngyházfeszület függött, megbékélt, szelid
Krisztussal. Ádám óréa függesztette bénult tekintetét. Aztán egy szé-
ket húzott az ágy mellé s leült. Öntudatlan, reszkető mozdulattal meg-
fogta a ledobott takarót s ráborította a meztelen testre. Aztán tenye-
rébe hajtotta a fejét s így maradt, mozdulatlanul.

— Ne félj, szívem — suttogta — csak légy egészen nyugodt, itt
vagyok melletted.

És virrasztottak egymás mellett, a végzetes találkozás kísérteties
partján, végtelen órák néma árnyékában. Olyan egyformák voltak
most, ketten, hogy alig lehetett volna megmondani, melyik az élő,
melyik a halott.

A lezárt ablaktáblák résein pedig lassan becsurgott a szürke reg-
gel s megritkította az éjjeli lámpa sűrű fényességét. A csend szétfoszlott ;
csilingelés, jövés-menés zaja tört bele innen is, onnan is s az elrohanó
járművek csörömpölése meg-megrázta a csillár törékeny gyöngyeit.

Valaki bejött a nyitott előszobán át s megállt előttük — aztán
borzalmasat sikoltott s kiszaladt. Emberek jöttek, többen ; valaki
megfogta Ádámot, felemelte. Egy másik levonta az ágyról a ta-
karót . . .

Körülvették ; egy egyenruhás férfi megmarkolta a vállát, meg-
rázta — a hangja a fejébe vágott, de hogy mit mondott, azt hiába pró-
bálta megérteni. Felvetette a szemét s ránézett. Körülötte már undo-
rító folyamként hömpölygött a reggeli világosság szürke iszapja, bele-
folyt torkába, fülébe, orrába : megcsúszott rajta : egyszerre felémelye-

dett benne minden, a sok förtelmes ital, a tegnap este, aljas, veszett este, a sok meg nem emésztett szörnyűség és a halál — végigvágta magát a földön s verejtékezve rángatta, dobta ki magából mind, mind ezt, hogy ne maradjon belőle semmi ; aztán elterült eszméletlenül.

Nagy Bertha.

TAVASZ BOSZORKÁNYAI.

*Ti bűvös, bűnös tavaszi napok,
vágybujtatók, méregkeverők !
Ti tündérlány-arcú boszorkányerők:
itt vagytok újra, hogy kínozzatok !*

*Vágy s mámorított töltötök a szív
ócska, pókhálós cserépkorsajába
s anjorának álmodja magát, kába
reménykedéssel szomorú szívünk !*

*Szomorú szívünk, hitellen hitünk,
nem élt életünk lobog fel mostan,
fekete fájdalomunk rözsehalomban,
tavasz piros tüze égesse, temesse !*

*Most gyúl föl a vágy véresre, veresre,
most lobban a láng, most szökken a szikra,
most lendül a lélek, égre hajítva,
Tavasz keze dobja, Tavasz keze fogja !*

*Játéka vagyunk a labdaverőknek,
tündérlányarcú boszorkányerőknek,
bűvített keverő, nevető nőknek:
a bűnös, bűvös tavaszi napoknak !*

Agyagfalvi Hegyi István.

VÖNEKI LUCERNÁSA.

I.

BARTUC évek óta kérte a lucernást, de Vőneki nem állt kötélnek. Ez a lucernás három holdnyi földdarab volt, rézsút beéke-
lődve Bartuc birtokába; régen fájt már a foga rá, próbálta szép szóval, rábeszéléssel, hiába; pörrel fenyegette meg, évekig haragot tartottak a fundus miatt, de a konok paraszt nem engedett. A kártevések kölcsönbe estek, ha Bartuc elszántott a határos mesgyevonalból, a másik oldalon visszazántotta azt Vőneki megint. Mári, a Bartuc ivadék hiába eresztette rá a salátáskertre a tavaszi libákat, Miska, a Vőneki-gyerek viszonzásul süldőkkel turatta ki a legszebb krumplifészkeket, paszulyhárttyákat, dinnyeágyásokat.

Híres haragosok voltak ők, egymással való huncutkodásaikról három határban beszéltek, a népek még jobban uszították is őket, mert ilyen a gyarlandó emberi természet, közmulatságot csinál a haragosok veszkődéséből.

Jó néhányszor megjáratták egymással a törvényt is. Hol Bartuc érte dinnyelopáson amazokat, de legtöbbször tilosba-legeltetésen, mikor is elkobozván az állatokat, váltságpénzt ítéltetett meg magának, hol Vőneki tekerte ki szomszédasszonya átóvakodott kotlósainak nyakát. Volt közöttük súlyos testi sértés is, amikor Vőneki úgy oldalba trafálta Bartuc kéthetes kiscsikáját a féltéglával, hogy csontja törött a szegény jószágnak, ami nyilvánvaló cudarság és fürtelem az oktalan állattal szemben, mit tudja az bolond jókedvében, hogy a gledicsiasövényen túl idegen ország kezdődik, gyűlöletes terület, ellenséges föld, mikor hiszen épúgy sárgállik ott is a csalamádé a napragyogásban.

Egymás testi gúnyájában különösképp mégsem tettek kárt. Elkerülték a komoly tusakodásokat, legkivált a két ember, még a városba menet is kitértek egymás előtt és Bartuc kerülőutat választott, jöllehet a kövesútig félórát elvesztegetett a dülő csapásán. A szívükbe áporodott sötét harag mérge így aztán némi okossággal is felvértezte mind a kettőt. Önnön vérük lobogásából ismertek rá az ellenfél indulataira, bicskán kívül ölőszerszámot egyikük sem vett magához szívesen, féltek, hogy romlásba dönti őket egyszer valami nekiszilajodott fenekedés. Minek veszedelemmel tetézni a bajt, a folyton jelenlévő harag és utálkozás is elég indulataltató gyönyörűség a földművelő szegény embernek.

Igy aztán lassan kezdett megállapodni köztük a viszony. Bartuc már föl sem vette, amikor Vőneki így szólította loncsos pulikutyját :

— Batuc, ne ... ne ... ne! — fenne hogy ögye ki nevedbül a bötüt!

Még loncsosabbat szerzett a csordásoktól és ő meg így tiszteltette házanépével az ebet:

— Neki, neki ... Vőneki! ... hogy a fejed a hátadon nyőne ki!

Ilyen bohókás komiszkodásokban csendesedett el a lucernás megvételi szándékán elindult gyűlölködés. Két év után már egészen megszokták a kutya-macska barátságot, amint hogy a kutya is megszokja a macskát ennyi időre, különben sem igen fogyasztják el magukat az egymásnak való udvarlásban a külvilágbeli parasztnépek. Minek is, hiszen az úrféle sem cselekszik másképen, miért adjon példát épen a paraszt, tanulságos és épületes példázatokot egymás szeretetéről, becsüléséről és megsegítéséről — az uraknak ... Kifordított állapot lenne, ha nem felülről jönne a jó, a példa és az áldás ... ha meg nem jön, ki a hibás benne?

II.

Elég az hozzá, hogy ilyen haragfelleget szomszédsági környezetben nevelkedett fel a két gyermek. A szülők viszálykodása rájuk is átragadt és bizony Miska sok haját kicsupált a Mári leányzó fejbúbjáról, ha elkaphatta az iskolaudvar sarkában, a libalegelőn, vagy vasárnap délutánonként a lóúsztató réjtjén, míg a nagyok «szalaggyon a legvégét» játszottak, ők meg ott bujkáltak, sündörögtek az ezerráncú szoknyák, meg a glancos csizmaszárak között.

Dehát ez a harag, mely náluk nem táplálkozhatott komolyabb földharácsolási indulatokból, nem sokkal volt acsarkodóbb a többi kutyülegény, meg süldőlány zsörtölődésénél. Egy rekkenő augusztusvégi napon pedig hirtelen valami egészen másforma érzésbe csapott át, különös szívetbízsergető kíváncsiságba, vágyba, érdeklődésbe. Igaz, hogy ekkor már tizenhetedikbe fordult a Miska, a leány is csak két évvel maradt mögötte, apjaik gazdaságába voltak befogva régen, mint első gyerekek. Miska sugár, feketefürtös, erős legény, félig ember-számban, szánt, kapál és állatokat ajnároz régen, Mári meg az anyja mellett, teheneknél és a salátáskertben, annak rendje és módja szerint, ahogy ez a zsüptetejes tanyákban szokás. Voltak persze mindkét részről vagy négyen-ötven testvéreik is, elegyesen fiú, meg leány, de merthogy épen őket kerítette össze a végzet és a véletlen, hogy sorsuk és életük folyása egyszerre csak egymásba kapcsolódott, el kell mondanani, hogy mi is történt velük azon a rekkenő, augusztusvégi napáldozaton?

Legelsőbb is a dologhoz tartozik az a terebélyes, lantágú masánszki-almafa, amelyik a Bartucék portavégén állott és árnyékkal, meg néhány oldalággal átszolgált Vőnekiék szőlőmesgyéjére. Ami ilyen határvonalon átpotyog, alma, vagy akármiféle gyümölcs, igencsak a föld gazdáié az, aminthogy ez is az igazság, mert az árnyékért gyümölccsel

fizetnek az élőfák a földnek. (Bár így tennének a föld emberei is, jószó és jótett gyümölcsseivel... cserébe az egymásra vetett árnyékokért.)

Ezidén is átesett már néhány garabolyra való és mert az előző éjtszaka igen erős volt az alszél, az öreg Vőneki odaszólt az ámbituson lustálkodó Miskának:

— Eriggy már, hé! Szödd össze azt a faajja almát ott a szőlőben, majd pitét csinál belülre anyád vasárnap.

Mert nagyon szerette az édestésztát, kiváltképen, ha a szomszéd almájából került bele a bélés.

Miska, aki szalmaszállal piszkálgatta a fogait és nagyon fáradt volt a napi munkától — a lucernát vágta épen, a gabona be volt takarítva régen — dűnnyögve kotorta elő a garabolyt és elballagott a fa irányába.

A büszkebokrok sűrűjében, némelyik a szőlőhártyák vonalába gurulva, egy-kettő a tyúkhúr indái közé rejtezkedve el, ott mosolyogtak, incselkedtek az áthullott idegen almák. Bukdácsolva szedegette őket a szakajtóba.

Egyszerre csak valami vékony, édescsengésű hang szólalt meg a feje felett, szinte nem is emberi szájból hullajtott szavakkal, hanem mintha apró hajnalicskavirágok csengetyűznének:

— Ni... ni... ni... Misi!...

Miska felnézett a fára és alig vette észre a lombok közé bujt leányt, akit ugyancsak almát szedni küldtek ki a tanyából.

— Te vagy az, Mári? — szólt fel.

— Ki vóna?

— Szödöd?

— Szödöm.

A hanyatló nap biborsugarait megszürték a lombok és a leány mezíten lába átrózsállott közöttük. A sihedert könnyű szédülés fogta el, amint felnézett rá és szemére nedvesség fátyolosodott.

— Gyere le, Mári! — kérte.

— Nem én...

— Gyere, ha mondom!

— Félök...

— Tüllem? Miért?

— Bánt.

— Butacsira, miért bántanálak?

— Nem tudom...

— Na, gyere!

A leány néhány ággal lejjebb lépett, de ott már látható lett a könnyű kartonszoknya, meg a blúz is. Hirtelen összekuporodott az ágon és maga alá kapta szoknyáját.

— Ha nem néz ide, leszálok.

— Nem nézők...

Mint egy színes, könnyű vitorla, mint a lebukó tarka papir-

sárkány, hirtelen leugrott. Oly lágyan puffant a homokra, hogy Miska észre sem vette és már ott kacagott vele szemben.

— Na!... Itt vagyok!

Jobbkarján a garaboly félig telve volt már almával. Egyet kivett belőle és beleharapott. A kicsorduló lé végigfolyt szája két sarkán és álláról alácsöpögött a homokba.

— Aggy neköm is — kérte a siheder.

— Ne! — nyujtotta neki oda, de amaz nem harapott bele, hanem átkapta a derekát és magához rántotta.

— Ne... Na, ne...

Darabig így dulakodtak, Miska meg akarta csókolni, de a leány kisiklott az ölelés alól és elkapkodta száját a levegőbe cuppanó csókok fölött. Lehelletük összevegyült és a langyos nyári alkonyat felkavarta fiatal vérüket. Most kiáltás hallatszott Máriék tanyája felől, elnyujtott, hosszú kiáltás:

— Márii!... Gyere már! Hallod-e, Mári?

— Jaj a szülém!... Eresszön el... Möglátnak...

Kitépte magát a fiú karjai közül és elfutott.

III.

Ettől kezdve, hacsak teheték, találkoztak. Titokban, percekre, rövid negyedórákra, ravaszul kieszelt véletlenek segítségével, hol a földek között, mikor ebédet vitt a leány az apjáéknak és messze elkerült a túlsó dűlőre, hogy a fiúval beszélhessen és azután futással hozza be az időt hazáig.

Egyikük sem merte bevallani az egymáshoz való hajlandóságot, a haragos öregeknek meg épen nem szóltak, gondolták, hogy akkor végkép eltiltják őket egymástól. Csakhogy a pusztán nem maradhatnak sokáig véka alá rejtve a dolgok, egy napon Bartuc ráförmedt a leányra:

— Ha mégegyszer möglátlak avval a kölökkel, te Mári, a derekadat töröm le!

Miskát vasvillával fenyegette meg Vőneki:

— Nem nézhetöm, hogy avval a fattyúval cicázol! Abbahagyod, vagy kotródsz a háztul!

Annál jobban megszerették egymást. Fiatal szívükben feloldódott és édes boldogsággá változott át a keserű harag, de nem volt mit cselekedni és most már igazán csak titokban találkozhattak, lopva, hajnaltájon, vagy késő éjtszaka, főképp a hetivásáros napokon, amikor kocsival távozott el a tanyából a két családfő a városi piacokra. Miska az istállóból surrant ki ilyenkor, a leány meg hátul mászott ki a kamrablakon, úgy futottak a dűlőút csalitosába, oda, ahol a talajvizet levezető árok bujt át a fahídon. A büröksűrűs deszkapadló hídlása alá huzódva együgyű dolgokról beszélgettek és egymáshoz simulva dide-

regtek órákon át a nedves és hideg dobogó alatt. Lázadozni nem lehetett, gyerekember volt még mind a kettő, hogy is szállhattak volna szembe a mord öregekkel...

Egy este megint kilopódkodtak a rejtekhelyre.

Szombati nap volt, az öregek aludtak már, mert hajnalban kellett indulniok a hetivásárra. Ezek a csendes estéli órák voltak az övéik, a békességbe hullott tájék csöndje, a leboruló ég szikrázó lámpásai világítottak felettük és lelküket összemosta a végtelenségbe áradó szerelem hullámmzése.

— Mi lösz velünk, Mári? — vacogtak össze a fiú fogai.

— Nem tudom...

— Nem engedik, hogy egymásé lögyünk...

— Sohasem...

Ebben a pillanatban lépések zaja dobogott bele a csöndbe. Nehéz, kattogó lábdobbanások... csizma ad csak ilyen hangot a szikkadt parlagon, ez nem is két csizma, mert... közeledett a zaj... hangok morajlottak... két ember...

Szívverésük is elállott, lehuzódtak a füvek közé... Kik ezek?...

— Mögvárjuk a hajnalt? — hallatszott egy reszelős hang, amint megállottak a padlón, épen a fejük felett.

— Nem löhet már... a kutya mög van étetve...

— Hát akkó...

— Most mindjárt!

— Jó, ahogy mögbeszéltük... Kend a fejszével hátulrul, addig én odabenn...

— De náluk van-e a pénz?

— Náluk. Tegnap fizette ki a szenzál. Láttam a kocsmában...

Kétezeröttszáz pöngő...

A leány majdnem felsikoltott a deszkapadló alatt, de Miska a szájára tapasztotta a tenyerét. Halálos, hideg görcsök dermedtek a legény tagjaiba. Nyilvánvaló volt minden... ezek haramiák, biztosan az erdőszéli cigánytanyáról valók, hetek óta ott táboroznak már. Most eszébe jutott az is, hogy az apja lekicsinylő szavakkal mesélte Bartuc spekulációját a gabonával... igen, még a pénz nagysága is egyezik... kétezeröttszáz... persze, hiszen még nem vihették be a takarékbá... épen ma akarják.

Mit csináljanak most már?... Ezekkel szembeszállni, így, fegyvertelenül képtelenség, pedig a legény hihetetlen erőt érzett most magában, annyira túlcordult szívében az undor és a felháborodás.

De okosnak kellett lenni, megfontolt és kimért férfiúnak, bátornak, a föld fiának, Parasztnak.

Eközben a lépések lassan elvonultak a fejük fölül a leány apjának, Bartucnak tanyája felé. Nem lehetett vesztegetni a pillanatokot.

— Mönnek — sügta a leány fülébe, de az szegény alétan hervado-

zott a karjai között, látszott, hogy együtt nem kezdek el semmit. A fiú határozott.

— Te most itt maradsz, Mári!

— Ne mőnj el... jaj — először szólott így hozzá, tegeződve a veszélyben — ne mőnj el Miska... visszagyűnnek...

— Nem hagyhatjuk apádékat... hiszen hallottad!

— Én édős Istenöm, mi lösz itt?...

— Maradj... én átszaladok a szőlőn..., ha előbb érök be a tanyába, akkó' nem lösz baj...

Reszketett a leány és visszahullott a fűre... Miska kikapaszkodott az árokból, körülfürkésztett a tájékon és nekiiramodott. Alig neszelt lábdobogása a puha homokban.

IV.

Aludt a tanya.

Csendes, kísértetiesen csendes egy ilyen tanyaudvar éjjel. A tetőre boruló lombok alatt nehéz árnyékok gunnyasztanak, még a levél is mozdulatlan, csak a tücskök muzsikálnak állhatatosan, de ezt nem is hallja az ember, mert olyan, mint az óraketyegés, amit némasággá foszlat szét a fül. Néha egy bőregér szárnya csattan az eresz alatt, az eperfaágon álmában felcsérog egy-egy tyúk, az istállóból a Riska kérődzése hallik, de egészen gyengén, amint a fogak összeharsognak a másodsor fogasztott táplálékon.

Alig látszik még a hajnali csillag, a holdvilág tányérját még csak most kezdik vasvillára tűzni az égalji csillageregetők, verhenyes folt van csak az égen arra, amerre feljön.

Bartucék alszanak már, de kell is, mert közel a pitymallat, a város két órai út, rakodni is kell, befogni a lovakat, elég, ha a kutya ébren van ilyenkor, mert a kutya meg nappal alszik...

Ámde most úgy látszik, hogy a Puli megfeledezett a szolgálatról, a virgonc, kócos eb, itteni csúfnevén «Vőneki», ahogy a haragtartó szomszéd elnevezte. Ott fekszik mozdulatlanul az udvar közepén...

Szokatlan és döbbenetes ez az elnyujtózott állati test ott a hombár előtti letaposott tisztáson. Ha most valaki így látná, rosszat sejtene mindjárt, mert éjtszaka csatangol a kutya, poroszkál, szaladozik és csupa ideg, csupa figyelem. Ilyenkor felelget a hatodik, hetedik határba a többieknek:

— Va-u-u-u... vak vak!... Mi újság nálatok, cimbora?

— U-u-u... — szűri, fodrozza vissza a választ a messzeség, amint a távoli eb felel — csak mögvagyu-u-unk..., mög, mög...

Ilyenkor perlekednek a kutyák a holddal, aki vigyorog és rájuk röhög a magasból hóka pofájával... ilyenkor csiklandozza őket a finom hegedűszó, amely Dávid király nyirettyűjéből fonódik el a hold-sugarba és amit csak a tanyai kutyák hallanak a csöndből...

Vőneki, már mint az eb, nem mozdul ott a földön. Vége van, megétették. Botvégre szúrt mérgezett húst nyújtottak neki a gonosztévők a sövényen át, illatos cigánypecsenyét, aminek nem tud ellenállani az éhes állat. Most aztán őrizetlen a tanya.

Nagy dolog ám erre künn a pusztaságban, ha a háztájék őrizetlen marad. Vályogból a fal, percek alatt meg tudják azt ásni a bitangok, hátrakerülve a tisztaszoba iránt, amely mindig üres. Nesztelen, sima munka ez, a kisszobába be sem hallatszik a dobogás. Különben is csak neki kell feszíteni a csákyát a vályogtéglának, ha egy darab kívül van, a többit ki lehet feszegetni kézzel. Nyolc-tíz tégl helyén átfér az emberi test, megközelíthető a sublótfiók, amiben a pénzt őrzik... a cimborá beadja a lyukon a baltát is, hátha szükség lesz rá, mert errefelé igen csak így kérnek kölcsön pénzt, baltával, a lacibetyárok...

Bartuc egyszerre csak furcsa motoszkálást hall az ablak alatt. Valaki járkál kívül, kapingál az ablakon, mond is valamit, de letompítja a hangot, nem lehet megérteni...

— Ki az? — ordít a paraszt és szétesapva a szűr szárnyait, talpraugrik.

Csend... A motozás abbamarad.

Bartuc felrántja a csizmákat, de csak úgy meztlábba, közben tanakodik.

— Nem ugat a kutya... ismerős talán?... vagy csak képzelődök?...

Szpora, apró lábdobogást hall megint, csattogó zajt, ahogy a meztelen láb talpa veri a földet.

Elordítja magát, de már a pitvarajtóban, ahová kiugrik, kezében a vasvilla — oda volt készítve a ház fala mellé. Pusztai lakokban revolvert, emberölő fegyvert pótol ez a szerszám, a négyágú acéldárda, jó almothányini is, de beleszalad a húsba is könnyen, kiváltképp, ha erősek a karok, akik megtaszítják.

— Ki az, hé! — ordít ki az éjtszakába és megpillantva a döglött ebet, azonnal fölrémül eléje a veszedelem. Még nem tudja, honnét jön... az állatokat lopják-e, vagy a pénzért jöttek... sok pénz az... kétezeröttszáz pengő...

Semmi válasz, az éjtszaka csöndes, az égen fényes csillag fut keresztül.

Ingben, alsóban olyan Bartuc, mint a kísértet. Mindenre elszánt mord harag sűrűsödik agyára, tarkóján a düh emeli a hajszálakat...

Ebben a pillanatban valami mozdul a hombár árnyékában... Egy vékony, karcsú alak, furcsán integet... szól is, de csak ennyi hallatszik:

— Én vagyok...

— Ki az az én? — bömböl a megdühödött Bartuc — a zshivány mindönit az anyádnak!

És feléje rohan, mint a nekilódult állat... támadni kell ilyenkor,

nem gyerekjáték ez, éjtszaka van, messze vannak az emberlakta helyek és védeni kell a tanyát, életet, vagyont.

— Jaj, ne, ne . . . — sikolt a megtámadott . . . Bartuc észreveszi, hogy valami siheder . . . Mindegy. Mit keres itt éjnek évadján az idegen udvaron, miért emésztette el a kutyát? . . .

— Dögölj mög! — és szúr . . .

A fiút combján éri a döfés, harsogva hatol be a villa a húsba, Miska, mert ő az, elhanyaglik és magával rántja Bartuc meglódult testét. Amint így térdrebukva föléje hajol a gazda, elképedve ismeri fel Vőneki fiát.

— Te vagy? Kölyök? Mi?

— Mihály bácsi . . . — hörgi a megsebesített és míg fogai összesikordulnak a fájdalomban, zihálva mondja:

— Maradjunk csöndben . . . mindjárt itt lesznek . . . a zsványok . . . Kihallgattuk őket . . . előre szaladtam . . . a pénzt akarják . . .

— Mit mondasz? . . . Kik?

— A cigányok . . . balta is van náluk, rabolni gyűnnek . . . jaj . . . húzza ki a hegyét a sebből . . . fáj . . .

Bartuc óvatosan visszahúzza a villavasat az átdöfött combból. A fiúból patázkik a vér, két markát rászorítja a sebekre.

— Itt vannak már! — súgja és előrszegezett állával mutatja az irányt az udvaron.

A holdvilág ezüst derengésében két sötét alak áll, egy köpcös, meg egy hegyes süvegű. Most léphettek át a sövényen, a kutyát vizsgálják, integetnek . . .

Bartuc átlátja a helyzetet.

— Hijnye! — csak ennyit mond és a következő pillanatban kiugrik eléjük, ordít:

— Elébe, Jóska! Mátyás! El kell fogni őket! Kerülj a hátuk mögé, Sándor!

Mintha kelepce volna és ők már lenék a zsványokat. A sebesült legény rögtön megérti a ravasz paraszt hadicselét, torkaszakadtából ordít ő is a földön:

— Üsse le, Mihály bácsi! Jóska szaladj a fejszével! . . . Szorítsátok őket az istállónak!

A kettős hangra eszeveszetten menekülnek a bitangok . . . A sipkás átveti magát a palánkon, a másik a seprűbokrok közé menekül, Bartuc utánuk . . . Csakhogy ő mezítláb van, nem tud futni a sűrű gazban, káromkodva vágja az egyik menekülő után a vasvillát . . .

— A keserves anyátokat! . . .

Nehéz lábdobogások hallatszanak, ahogy a gyáva rablók rohannak a dülőúton. Bizonyosan sátoros cigányok, komisz, pocsolya népség, orozva ölök és alattomosak . . .

Újra csend van megint . . . de csakhamar felvillan a tanya kiszobájában a lámpa és kiszól az asszony:

— Na, mi az Mihály?

— Gyere, Mári!... gyorsan, hozz vizet... tiszta törülőruhát...

Siess!

— Mi az, hát?

— Ne tátoj!... Szaladj, az Istenért... elvérzik!

A Vőneki gyerek nagy fekete vértócsában fekszik az ól alatt. A vékony vászonnadrág csupa iszamós ragadvány. Letolta már bal-lábáról a nadrág szárát is, úgy igyekszik elszorítani két markával a sebet. Ütőeret szakíthatott fel a villa, mert lüktet, buzog a vér nagyon...

Nem fáj különösebben, csak mintha gyengülne rohamosan, de azért mosolyog már, úgy nézi családjuk ellenségét, a mogorva Bartucot.

— Megmentettem... Mégis csak megmentettem... A Mari apja... hogy ritt volna a lelkem, ha azok a zsványok elkapták volna...

Bartuc ezalatt már elhatározza, mint segíthetne rajta? Katona volt ő, igaz, hogy csak amolyan «népkefélő», de azért három harcteret járt meg, tudja, mi a regula az ilyen vérzéseknél. Hirtelen kibujik az ingéből, erős markával széttépi a vásznat, pillanatok alatt kötélnek sodorja össze.

— Add a lábad! — kiáltja. — Hol az a seb?... Vérzik még?

— Nagyon...

— Na hocide... katonadolog... feszítsd ki erősen!...

Nyugodt, biztos mozdulatokkal köti el a combot. Lassodik a szivárgás, el is áll, de a fiú nyöszörög... a kötés mélyen bevág a vastag húsba...

— Jaj...

Az erős, derékiig mezítelen ember most megdöngeti öklével hatalmas mellét. Olyan így, mint egy eleven, mozgó bronzszobor, amint forgatja, tapogatja a sebesültet. Közben beszél:

— Hát ha majd katona leszel... mi?... Két golyó szaladt át a tudómön neköm is amoda Kostanyevicánál, gránátsplitter a lábikrámon... Mégis itt vagyok!

A legény elhallgat...

— Kihijjuk az orvost... Semmiség ez, begyógyul...

— Begyógyul...

— Szűzanyám! — rémul el az asszony, aki épen most ért oda hozzájuk az istállólámpással. Mi ez itt?... Teremtőm!...

— Ne rémuldözz — inti le Bartuc — inkább segíts, bevisszük... fogd a ballábát... vigyázva... úgy...

Ölbekapva a sebesültet, lassan befelé indulnak a tanyába. Útközben a fiatal Vőneki elkiáltja magát:

— Mári... a Márrika!... Ott maradt!

— Mi bajod van Márival? — képedtek el amazok.

— Ott hagytam a dobogó alatt. Velem volt, mikor észrevettük a zsványokat, akkor elájult szegény... mönjenek érte!

Most a házfal mellett látható lesz Mári leányzó. Szégyenkezik,

szepes és vérszíros az arca. Mérheteretlenül restellheti magát, amint megszólal :

— Itt vagyok már . . .

— Na nézd a mocskost, takarodsz be mindjárt. Hát így vagyunk?

— Így — üti rá a választ karjai között a sebesült.

— Hát épen ez se' nagy baj, majd eligazítjuk, ha már benne vagyunk.

Az ajtót behúzzák, kívül csak a néma holdvilágos éjszaka örökös és távol tanyákból felegetnek egymásnak az ebek . . .

V.

Amint felpitymallott, Bartuc átszalasztotta a leányt a Vőneki tanyába.

— Ha már összekapliztatok, eriggy te, hívd át az apját.

Az öreg Vőneki indulófélben volt már a városba, a szürkék befogva állottak, a piacra szánt takarmány is fenn volt a kocsiderékban : korai káposzta, szőlő, alma, egyetmás. A gazda fenn ült a bakon, nyugalom volt a tanyában, látszott, hogy nem vették észre Miska távollétét, el szokott csatangolni máskor is, vagy fönn hált az éjjel a padláson, a széna között. Jó puha ágy a széna ilyenkor, az idő lanyha, hol vannak még a derek . . .

— Na, mi az? — mordult le a leányra a bakról.

— Gyűjjön át rögtön Sándor bácsi mihozzánk !

— Mért mönnék én által? Minek?

— Baj van . . .

— Mi közöm hozzá? A ti bajotok . . . Gebedjetök mög !

— Nem a mi bajunk . . .

— Hát?

— A maguké.

— A mienk? . . . Miféle baj? . . . Beszélj !

— A Miska . . .

— Na?

— Ott fekszik minálunk.

— Nátatok? Hogy kerül oda? Mi baja van?

— Mög van sebösülve.

Vőneki nem értette a dolgot. Megsebesülve . . . az ő fia? . . .

Bartuc tanyáján? Ostoba beszéd ez, megint valami gyalázatosság, amit az a pihenteszű vén akasztófárávaló fundált ki, hogy kelepcébe csalja. Hogy nincsen más gondja neki dologidőben.

Ravaszul bajuszába mosolygott hát és elkiáltotta magát erős hangján :

— Miska, hej! . . . Hun vagy? Gyere elő !

Azt akarta, hogy lássa a leány is, itt kell lenni a fiúnak valahol és hiábavaló ez a ravaszkodás, nem megy ő egykönnyen lépze.

De a gyerek nem került elő. Felkutatták a szint, istállót, padlást, nem volt sehol. Mégis csak igaz valami abból, amit ez a leány karattyol.

— Aztán mi van vele? Hun sebösült?

— Lábán... Vasvellátul... Apám szúrta mög...

— Hijnye, a nemjó szentségtöket! — bömbölt az öreg Vőneki. — Bitangok... na de ilyet... átcsaltatok úgy-e, mögvéröztétök... na, majd rëndöt csinálók én mindjárt!

Káromkodva vágott neki az ellenséges tanyának, fegyvertele-nül, a leány a háta mögött bukdácsolt és amint így átvágtak a szántá-son, ugarokon, szepegett és sóhajtozott, de mást nem mondott a fel-dühödött embernek.

Odaérve Vőneki feltépte a pitvarajtót és beordított:

— Mi az, hé?... Mi van avval a gyerökkel?

Miska ott feküdt a tisztaszoba nyoszolyájában, körülötte a Bartuc-szalád, épen forró herbateát itatott vele az asszony... .

— Isten hozta kendet minálunk — üdvözölte Vőnekít a haragos.

— Isten... — dörmögött a vendég, de nem értett semmit.

— Láttya kend — folytatta a másik — milyen sok furcsaság esik mög az emböri életben...

— Hm... Hát esni esik...

— A ténnapi éccaka is...

— Értelmesen beszéljön kend! — mordult rá Vőneki.

— Sora van annak... nem is tudom máskép... Mári te, hallod? Szaladj szíved a pincébe, merítsd mög ezt a kancsót borral...

Nagynehezen letessékeltte Vőnekít az asztal mellé, kiküldött min-denkit, csak Márit várta meg a borral.

— Te mög itt maraggy! Szónk lösz veled.

Az egyszerű emberek bőbeszédű részletességével mondotta el a dolgot, a fiú motoszklását, a döglött kutya megpillantását, a villa-szúrást és a zshiványok menekülését.

— Hm, hm... — bólogatott Vőneki — hát így vagyunk?

— Így.

— Most aztán mi lösz?

— Sömmi. Még möggyógyul a gyerök, addig nálam marad. Vállalom.

— Hát a leány — vágott rá oldalt a szemével Vőneki, ak nek hirtelen haragja lassan átfordult a huncutkodó megbékélésre.

— Ez? — intett feléje Bartuc is — ez a dobogók alatt bujkáló?... Hát elviheti kend, ha épen akarja. Odaadom cserébe...

Mári feje ekkorra olyan volt már, mint a pipacs. Kötőjébe teme-tett arccal sírdogált a kemencepadkán, Vőneki ellágyulva nézte...

Ó, a lelkem... Milyen szép, sugárderekú pesztra, nincs ilyen leány a határban, különös, eddig nem is vette észre... persze a harag-miatt... Nézd csak, nézd, a gyalázatosak, a fia, meg ez a kis haszon-

talán nem vesztették így el az egymás iránt való szemevilágukat, nem tartották a haragot, ők nem...

— Hát elgyünnél-e hozzánk? Mi?

— El — felelt a vékony leánysóhajlás.

— Mönnyemnek is?

— Annak is...

Koccintottak, ittak.

A sebesült boldogan pislogott a párnák között, szeme beszélt már a leánnyal, aki könnyei közül kileselkedett rá. Összemosolyogtak.

Darabig megint elnémult mind a négy, aztán Vőneki kezdte, tegeződve:

— Hát, tudod... gondoltam, hogy azt a csücsökfődet... most már...

— A lucernát?

— Azt... Átaladom.

— Jó — bölintott rá Bartuc — tudtam én, hogy nem hóttig-haragtartó kend. No majd bemögyünk a fiskálishoz, átiratjuk. Mit kérsz érte?

— Sömmit.

— Csak úgy?

— Csak. Betudódik a gyerökébe.

— A' mégjobb...

Darabig még iddogáltak, aztán szinte egyszerre szólalt meg mind a kettő:

— Mi lösz a mai piaccal?

— Az ám... Elunták ezuta a lovacskák...

— Tán mönnénk is.

— Na még ezt a félpohárt...

— Aggyonisten!

— Isten...

Indultak. Bartuc kocsija is felpakolva állt az udvaron. Búcsúzóban még odaszólt Vőnekinek:

— A küvesúton rövidebb... Arra hajt át kend, úgy-e?

— Arra hát... Most már...

— Délben a Savanya kocsmájában mögbeszélhetjük a többit.

— Jó...

Azzal szétváltak.

VI.

Három hét sem telt bele és felépült a legény. Erős szervezete és a jó vér hamar átsegítették a bajon.

A cigánykaraván különösképen még akkor éjtszaka felszedte sátorfáját és meglépett a sötétség védelme alatt.

Vigye el az ördög őket, nem érdemes szaladozni utánuk, csend-

örökhöz, törvénybe, bíróságra. A pusztai élet szokásai szerint védi meg magát tőlük az errevaló tanyai ember.

Mári és a Miska meg nagyon bele lehettek éhezve egymásba, mert mire a legény a huszadikba fordult, megesküdtek és összeköltöztek, a tanyába, amit közakarattal épített nekik a két vén haragos az arányosan kihasított tagon.

Az új ház portája épen arra a bizonyos lucernaföld csücskére esett.

Terescsényi György.

IDEGEN.

*Ha bemennék az utcán,
Amerre sohse jártam,
S ahol sohase voltam,
Ha leülnék egy házban,
Mondanák-e: Maradj itt!
Mért jöttél? kérdenék-e?
És amit tőlük kapnék,
Mi lenne: jaj, vagy béke?
Elmondanák-e titkuk,
Éjjéli vágyódásuk,
Vagy mondanák: Köszönjük,
Keresd a lelket másutt.*

*Megéreznék-e rajtam,
Hogy minden ház a házam,
Hogy minden könny a könnyem,
És minden láz a lázam.
Hogy minden házban rokon,
Testvér vagyok és gyermek,
Aki elveszett régen,
S akit már nem keresnek.*

Falu Tamás.

AZ ELHAGYOTT SZOBÁBAN.

AVÁROST, melyhez érkezett, nem ismerte. Kijutván a rétről, kémlelődve szimatolt a kertek alatt egy olyan éjjeli szállás után, melyből a vendégszeretetről leszokott ember nem verheti ki.

Az őszi alkonyat már ott kocogott a nyomában, hát sietnie kellett. Figyelmét sötét ajtószáj vonta magára, mely magas udvar hátuljáról bámult reá, körülvéve egészen különös formájú, szinte bástyáknak tetsző : ajtó s ablak nélküli épülettömböktől.

Sietve bujt át az ócska kerítésen, mikor vízszintes deszkákkal körülfont négyszögletes udvarfélében találta magát.

Emberhosszúságú kőládák heverték a falak mentén, melyek hasonlítottak a vályúkhöz, de emlékeztettek a római koporsókra is. Semmi sem mutatta, hogy itt emberek tartózkodnak.

Kifeszítette az egyik rozoga deszkát, mikor ismét hasonló helyiségbe került.

Még vagy három ilyféle udvaron kellett átvergődnie, míg a nyitott ajtóhoz juthatott.

Benézvén : hosszú, üres termet pillantott meg — korhadtt deszkapadlóval, hámló, fehér falakkal — s az ajtóhoz közel : téglából hevenyészett, széket helyettesítő grádicsal.

A helyiség, az ajtó feletti piszkos üvegablakon keresztül kapta a világítást.

Mindjárt a bejáratnál, a mennyezet alatt : egy árván gubbasztó villanylámpa tűnt szemébe. Kattintott a kapcsolón s a körte kigyulladt. Sietve oltotta el.

Még nyugalmasabbá tette a helyiséget, hogy a kulcs sem hiányzott a zárból.

Most a szoba hátsó részét vizsgálta át.

Régi szalmából vetett ágy sárgállott a fal mellett. S rajta, fekvő helyzetben : kivehetetlen, barna tömeg.

Már vissza akart fordulni, midőn az ismeretlen gomolyag teljes mozdulatlansága mégis visszaadta bátorságát.

Közelebről már egészen jól kivehette, hogy gazdátlan pokróc hever a szalmán, ám oly furcsán összehúzódva, mintha ember aludnék ott.

Szinte úgy hatott, mint valami levetett, emberi lárva.

Vajjon ki lehetett, aki e rongyot ott hagyta? ... Hát nem fáj

neki, hogy csak oly könnyedén odadobta bőrét, mellyel annyiszor melengette nyomorúságában a testét?...

S úgy nézett a rongyra, mint valami fétisre.

Csak nagynehezen szokott a gondolathoz, hogy éjtszakára ő is takaródní fog a pokróccal.

Letelepedett a grádicsra s utolsó őszi napjaira gondolt. Mióta letöredezték törzséről az ágak, melyek az élet sűrűjébe fonták valaha őt is — végigcsavarogta az egész világot. S lelkét most : kitért híd-kapunak érezte, melyen keresztülfolyik az egész élet — s hallotta messzi vizeknek elhaló harangozását. — Bizony jobb lett volna nem emlékezni semmire sem, mert csak azok tudták magukat keresztülgýúrni az életen, akik nem ismerték a mult kísértetjárását.

Mialatt továtüődött, álom fogta el s mire felébredt : az éj végtelen ponyvatakarója már szétterült a földön.

Itt akart éjjel meghálni, hátul a szalmaágyon.

Lassan tapogatódzott tova a falak mellett, hogy a villanyt felgyujtsa s vackát megigazítsa.

Végre megtalálta a kapcsolót.

Kattintott rajta egyet — kattintott kettőt. De a lámpa nem gyulladt ki. Ismét megpróbálta, ám hiába csavarta jobbra — hiába balra — fény — nem verte szét a sötétséget.

S ő, aki annyiszor birkózott meg régebben az éjtszakával, itt, ebben a szobában : nem tekintette többé pusztá fényváltózásnak, hanem sajátságos élő valaminek, mely testetlenül bár, de mégis a maga teljesen különálló életét élte : örök hallgatódzásával s félelemterjesztésével.

S gyűlölettel gondolt a rémület szóra, melynél nem ismert aljasabb s megalázóbb támadást az emberi lélek szabadsága ellen. De amely mégis ott settenkedett ősidőktől fogva, beleágyazva a tudatalattiság sötét bozótjába, hogy bármely pillanatban elősompolyogjon s beledőfje a rémület lélegzetállító kését a kalapáló torokba ; vagy odacövekelje — a lélek jogán — az Istennel rokonságot tartó ember nyomorult lábát a földbe.

S a félelem az ajtóra terelte figyelmét, melyet elfelejtett bezárni.

S most egyszerre rohanni szeretett volna. De félt léptei kopogásától s attól, hogy lábai alatt rejtett kriptába szakad a korhadt padló.

Óvatos-lassan tapogatódzott hát előre.

Csak most érezte meg, hogy a rémület a halál-gondolatnál is nehezebb.

Szinte gépszerű percegtetéssel mozdította odébb görcsmerev tagjait. Mintha nem is ember lett volna, hanem a sötétben — hosszú, kaszás lábaival kínlódvá araszoló pók.

Keze a kilincshez ért.

Az ajtószárny engedett s hangtalan kifelé fordult. Mielőtt utána nyúlt volna, lélegzetfojtva hallgatódzott. S úgy tetszett, hogy az Éjtszaka ott áll vele szemben, a sötétben — mozdulatlanul — dermesztő csendben.

Kétségbeesetten nyúlt a kilincs után.

Végre becsukta az ajtót. Majd óvatosan a kulcsot forgatta meg. Egyszer — kétszer . . . Bizonyos, hogy senki sem hallotta meg.

Kissé megnyugodott.

Még egyszer visszatapogatódzott a kilincshez. De alighogy hozzáért, az ajtó nesztelen kifelé fordult.

Mi történhetett itt vajjon? . . .

Előlről kellett kezdenie újból a végigrettegett próbálkozást.

De hátha tévedett? . . . Hátha nem is csukta be elég szorosan az ajtót? . . . Vagy talán a nyelv nem csapódott a zárba? . . .

A kilincset erősen magához húzva, ismét megforgatta a kulcsot. Négyezer-ötször egymásután. S mintha most világosan hallotta volna a zárban az acél kattanasát.

Kísérletkép ismét rátette kezét a kilincsrre.

Az ajtó nesztelenül lendült ki.

Ijedten kapott utána s a rettegés visszhangosan kezdte verdesni a torkát.

Nesztelen tusában újból nekiesett a zárnak. Ám akárhányszor forgatta meg benne a kulcsot, a lenyomott kilincs mindig újból kitért az ajtót.

Mitévő legyen? . . . Fogja-e tovább is erősen a kilincset s az ajtóban ácsorogva, várja be a hajnalt? . . . De ez lehetetlenség volna. Hisz a rémület végtelenbe nyujtaná a perccet.

S megroggyant, kifáradt teste vágyakozásával: a szalmaágy zizegésére s elpihentető, jóleső melegségére gondolt.

S minél erősebben törte magát a lemondásba, annál sürgetőbben érezte lábainak húzását a pihenőhely felé.

Végre arra határozta magát, hogy a szalmaágy közelében, az egyik sarokban átvirrasztja az éjt.

Nesztelenül engedte el a kilincset. S ugyanoly óvatossággal araszolt vissza.

Útközben megállott, hogy hallgatódzék. Egyszerre hűvös levegő-áramlás érte arcát.

Az ajtónak nyitva kellett lennie. — Az ajtót valaki nyitva hagyta.

A félelemtől szinte odacövekelődött a szoba közepére s a gerincvelő dermesztő hidegsége a nyakcsigolyáig húzódott fel.

A holdfényes, hűvös éjszakák jutottak eszébe s a füves mezőségek, hol bolyongásai közben, harmathullajtó csendben hányszor ásta magát bele illatos szénadombokba, vagy szalmakazlak melegébe. De még a végtelenbe nyúló legelők száraz fűvén is szívesebben heverészett volna el. A csillagok vigyáztak reá a magasból.

Oda vágyódott vissza. S azon volt, hogy mihamarább elhagyja az átkozott szobát.

Inkább szélverte, nyikorgó deszkabódékban, vagy kukoricagórék közt húzza meg magát máskor, semhogy még egyszer a félelem levegőtlen szobájában dermedten kínlódják.

De hányszor kellett bátorságra eröltetnie elhatározását, míg nyomorult gomolyaggá húzódva össze, helyéről tovább tudott mozdulni. Ebben a guggoló helyzetben tapogatódzott előre.

Most még erősebben lehelt arcába a kinyitott ajtó hűvös szája. A kapcsolót kereste. Onnan csak két lépés volt az udvar. A bekerített helyek félszabadságot jelentettek. S a mögöttük elterülő végtelen mezőségen már nem kellett mitől tartania.

De a kapcsolót nem találta meg. Pedig ott kellett lennie. A hideg éjjeli levegő folyton erősödő fuvása az ajtó közvetlen közelségét jelezte. Felállott guggoló helyzetéből s karjaival szinte pókszerű mászással: végigtapogatódzott a falon.

Közben egy lépést tett előre s kereső kezét valamivel odébb nyújtotta.

Ekkor: falból kiálló merevséget érintett meg.

Nem tudta, mi lehet. Hiszen úgy emlékezett, hogy ezen a helyen a kapcsolón kívül semmi sem nyúlt ki.

Újból odaért.

A hűvös tapintású, henger alakú nyúlványnak nem volt mindjárt a fal szomszédságában vége.

Tovább húzta rajta ujjait — s ahol legkeskenyebb volt a kinyúló kar, ott: bunkószerű csomósodásba duzzadt szét.

Meg akarta tapogatni alulról. S ebben a pillanatban a bunkó hirtelen szétnyilott, csuklóját vasmarok szorította össze s többé nem engedte el.

A kiszakadó rémület széles késpengéjét kalapáló torkába verte és a sohasemszabadulás rettenetes érzésével hullott ki szájából fuldoklása:

— Jaj... Isten... ember...

Fuimus.

ISZOM A FÉNYT.

*A vad, meleg asszonyillatot,
a kezed minden apró mozdulását,
a hangod széles, nagy csodáit,
a bőröd fehér szikrázását,
a hajad szőke kalászeit,
a szemed kék Siloe-tavát,
amiben megtisztul a világ:
úgy iszom, iszom görcsösen,
mint sápadt virág
az ég csorduló nehéz italát:
a fényt.*

Apor Elemér.

Művészet és neonacionalizmus.

Művészet és neonacionalizmus . . .

A két fogalom említésekor legelőször is az a kérdés tolul előtérbe, vajjon a művészetről való gondolkodásunkba milyen mértékben fér bele magának a nacionalizmusnak a fogalma? A művészet külön, titokzatos világnak látszik, mely szinte minden más ideától különválva éli a maga fenséges életét. A l'art pour l'art elve azt fejezi ki, hogy a művészet egyesegyedül önmagáért van, önmagából fejleszti ki minden erejét, önmagában hordozza célját, a maga külön törvényei szerint él és hat; olyan virág, melynek teljesen külön gyökere, szervezete van, éltető nedveit a maga módján dolgozza föl és bomlasztja csodálatos gazdagságú szirmokba.

Ennek az elvnek a hirdetői rendesen meg szokták tagadni a művészetnek minden más ideával való vérbeli rokonságát és hirdetik, hogy a művésznek elefántcsonttoronyba zárkózva kell élnie, csupán arra a titokzatos hangra kell figyelnie, mely bensejének legmélyéről küldi misztikus parancsait minden alkotó művésznek, legyen az költő, festő, szobrász vagy muzsikus.

De ha mélyebben elgondoljuk e témán, okvetlen arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy ez a felfogás ilyen rideg fogalmazásban tarthatatlan. Igaz, hogy a művészetnek megvannak a maga külön, kodifikálhatatlan törvényei, melyek koroktól és nemzedékektől függetlenül irányítják a poéta tollát, a festő ecsetjét és a szobrász vésőjét, de végső eredményében a művészet tündérszép virágainak tápláló szálai is összefonódnak a lelki humusz méhében a többi, nagy emberi gondolat éltető gyökereivel, s a különböző összetételű lelkitalajok jelleme átszivódik a művészet bimbóiba épügy, mint egy-egy nagy embercsalád, egy-egy nemzet másféle lelki megnyilatkozásába.

Vegyünk csak egy közeli példát.

Most gyönyörködhattünk a lengyel képzőművészeti kiállítás pompás alkotásaiban. A figyelmes szem észrevehette, hogy a lengyel művészet fel dolgozta ugyan a megelőző korok összes hatásait, hogy modern anyagában megnyilvánul a ma művészetének minden tanulsága, de bizonyos, hogy a lengyelek művészetében fölfedezhetünk olyan egyéni vonásokat is, melyek egyetlen más nép művészetében sem nyilvánulnak meg. A szláv néplélek ősi, nagy titkai virulnak itt ki. Feltör a lengyel náció lelkének vezetőszólama. Ez az önkénytelenül feltörő *nacionalista hang* az a külön, titokzatos parancs, mely az alkotót arra kényszeríti, hogy a többi népekétől eltérő árnyalatokat keverjen ki palettáján, hogy másképp vezesse a kompozíció vonalát, hogy egyéni módon kezelje a fa- és márványformáló vésőt és még olyankor is lengyel-magát fejezze ki, ha egy használati tárgyat — mondjuk — egy szőnyeget tervez.

A művészetben minden korban szót kért a nemzetek külön lelke. (Fej tegetésünkben a faj és nemzet fogalmát fejlődés-fokozatosan egybefolyónak tekintjük.) Hiszen elég, ha csak a reneszánsz korára gondolunk. Mily külön-

bözőképen virult ki az újjászületés az északi és a déli népeknél! Milyen más Itália forró koloritja és Észak puritán színvilága! Még a karcolótű is mást teremtett északon és délen, a forma más-másöblű kehelyként fogadta magába mindenütt a művészet csodálatos, isteni italát. Tehát a nemzeti felfogás félreismerhetetlenül, hatalmas erővel nyilatkozott meg minden korban, minden nép körében.

És ennek így is kell lennie. A nemzeti felfogás külön érték a művészetben, külön szín, külön árnyalat, mely valami titokzatos zamatot ad a művészeti alkotásnak, általános értékén túl, akár a tokaji talaj az aranyos, magyar asszúnak. Ez a folyamat valami öntudatlan, rejtelmes erő. Hogy ez a hatás a művészetben csakugyan külön értéket jelent, az igazolja legjobban, hogy az elnemzetietlenedett, kozmopolita művészet mindig szürkébb, kevésbé lélekbemarkoló, mint az, melyet egyéni zamattal zománcoz be a nemzeti felfogás, hangulat.

Csak természetes, hogy a markáns egyéni megszineződésű magyar lélek egyre erőteljesebben igyekszik képzőművészetébe belevinni a maga egyéni vonásait. Az irodalomban, mely nálunk különleges helyzeténél fogva hosszú időn keresztül a nacionalista törekvések egyik legjelentékenyebb fegyvere volt, már elég korán megnyilatkozott ez a törekvés.

Képzőművészetünk nem tekinthet oly nagy multra vissza, mint irodalmunk. Kezdő fázisaiban még nem találta meg magyar-magát. De amint életteljesebb lendületet kezdett venni, azonnal megjelentek benne az öntudatos magyar színek és elemek, melyek azóta hatalmas erővel forrtak ki.

Már sokkal a háború előtt kezdett kialakulni ez a teljesen egyéni megszineződésű magyar művészet. Azonban művészetünk valójában csak mostanában kezd teljesen tudatára ébredni a maga nemzeti hivatásának. Nagy magyar művészek neveit a háború előtt is ismerte a világ. De ezek a kiváló művészek még meglehetősen szeparáltan működtek, némelyikük munkásságában inkább csak külsőleg nyilatkoztak meg a magyar vonások. Feldolgozták, felhasználták az érdekes, festői magyar viseletet, de akárhányszor csak a külsőségekre vetették a súlyt. Régebben inkább magyarosak voltak, semmint magyarok.

Modern képzőművészetünk már ki tudta fejezni a magyar táj lelkét és minden megnyilatkozásában kezdte érvényre juttatni a nemzeti sajátosságokat. Ezt az egészséges, sok reményre jogosító lendületet a nagy háború keserves évei sajnálatosan megakasztották. A szomorú magyar sors fellegei árnyékot vetettek a magyar művészet kertjére is, melyben pedig Szinyei-Merse napjának izzó fényében már egyre pompásabban kezdtek virulni a mi palántáink kibontakozó, gyönyörű szirmai. Most is azt kellett tapasztalnunk, hogy mikor a nemzeti érzés senyved és sebet kap, vele együtt szenved a művészet is.

A háború utáni letargia nyomasztóan sujtotta a magyar művészetet is. De mint a magyar történelem válságos időszakaiban, úgy most is a nagy csapás után újult erővel lángolt fel a nemzeti érzés.

Hogy ez a magát újra megtaláló magyar szellemi erő a szűk esztendőkből kevés idő alatt is korszakosan sokat tudott alkotni művészetben és tudományban egyaránt, ezt a saját, örök vitalitásán kívül a magyar kultúra legfőbb öréneke, gróf *Klebensberg* Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszternek köszönheti.

Gróf *Klebensberg* lelkesen hangoztatni kezdte, hogy a magyarság mai, keserves helyzetében legelső sorban máris meglévő kultúrfölényének minél

teljesebb kifejtése útján juthat csak el a jobb jövődőhöz. Ezt a gondolatot még tömörebben e néhány szóban foglalta össze: a kultúsztárca ma igazi honvédelmi tárca! Ez az Ariadne-gondolatszál bontakozott azután tovább azokban az érdekes cikkekben, melyekben gróf *Klebensberg* a magyar neoneacionalizmus minden irányban való kifejlését sürgette. Kultúránk legfőbb öre történelmi prespektívából vizsgálta át a magyar horizontot és megértette, hogy nemzetünknek új tartalmat kell öntenie minden éltető eszméjébe, tehát nacionalizmusába is. Hangoztatta, hogy azért nevezi neoneacionalizmusnak azt az érzést és elgondolást, melyet a magyar iskola révén ápolni igyekeznek, mert bár mi, magyarok, az Európában élő nemzetek között a legrégebb nacionalisták vagyunk, a nálunk először újjászülető tiszta nemzeti gondolatot ismét újjá kell alkotnunk, minthogy az régebbi tartalmát elveszítette.

Gróf *Klebensberg* gondolata termékeny talajra talált s azóta legkiválóbb íróink, publicisztáink és esztétikusaink fejtegették annak nagy jelentőségét. Valamennyien egyetértenek abban, hogy a magyarság kultúrájának emelése ma igazán egyet jelent a nemzet hatalmának, politikai súlyának emelésével. Ma a kultúrpolitika legmagasabb kérdései szorososan összeforrnak nemzetünk létkérdésével. Ezért akarja gróf *Klebensberg* kultúrfölényünket emelni, hangoztatván, hogy az áldott, termékeny magyar földbe munkával és művekkel mélyebben le kell magunkat horgonyoznunk, mint eddig tettük. «Egy nép csak azzal szerez jogot ahhoz a földhöz, amely a hazája, ha azt halhatatlan művekkel magához, nemzeti géniuszához kapcsolja. A haza földjére ontott véren kívül a művek és alkotások azok, amelyek révén a nemzet magát a haza földjével elválaszthatatlanul jegyzi el» — írja gróf *Klebensberg* Kunó.

Az öntudatos belső nemzeti erőgyűjtésből természetszerűleg szinte legelső sorban ki kell vennie a részét a magyar művészetnek! A magyar művészeti nevelésnek, a művészeknek, az egész magyar társadalomnak arra kell törekednie, hogy minél teljesebbé tegye a magyar művészet virágos kertjének termését. Igen sokan csupán lukszusnak akarják látni a művészetet. Nagyon sokan azt hiszik, hogy a megcsonkított, vérző Magyarországnak minden más dolga előbb való, mint sem hogy művészetre és tudományra költsön. Végzetes tévedés lenne, ha ez a felfogás gyökeret verne!

Könnyen kínálkozó cáfolat gyanánt csak arra kell reá mutatnunk, milyen értéket jelent a magyarság számára művészetének magas színvonala. A háború utáni években, a börtönszerű elzártságból legeslegelőször művészetünk zászlójával tudtunk életjelt adni magunkról. A kultuszminiszter úr megértő munkájának folytán Magyarország hozzájutott, hogy résztvehessen az egymásután következő velencei, stockholmi, hágai, londoni és legutóbb ismét a velencei és római nemzetközi művészeti kiállításokon. A fényes eredmény igazolta, hogy ez minden áldozatot megért. Nemcsak hogy észrevettek bennünket a hosszú, mesterséges bebörtönözés után, de a magyar színek győzelmesen repültek föl a nemzetek stádionjában, hol a legdicsőbb fegyverekkel mérték össze a népek a művészi alkotó munka fegyvereit. A nagy nyugati népek legelső kritikussai hódolattal emlékeztek meg a magyar művészet eredményeiről és elsőkül állapították meg, hogy egy ilyen magas kultúrájú, dúshetőségekkel megáldott népnek méltó helyet kell juttatni a nap alatt.

Ez a tény maga is igazolja gróf *Klebensberg* Kunó céltudatos kultúrpolitikáját. Gróf *Klebensberg* kiemelte a magyar művészetet és tudományt Hamupipőke szerepéből és méltó helyére vezette: a jobb jövőért küzdő magyar kultúrhadsereg élére.

A magyar neonacionalizmusnak egyik főfeladata, hogy a magasabb kultúrtegek gondolkodásába minél teljesebben belevigye a művészet szeretetének gondolatát. Kevés olyan nép van, melyet a sors annyi tehetséggel áldott meg, mint épen a magyart. A mi népünk legegyszerűbb fiainak lelkében is ott bujkál, él a szép szeretete. Az ékesre faragott pásztorbot, Sárköz nagyszerű népművészete, a legegyszerűbb használati tárgyakon felvirágzó csodaszép, az őshazából hozott motívumok, a gyönyörű székely parasztkapuk tanuskodhatnak erről. Még a halál országába is behatol népünk lelkének szépségkereső hajlama a szépen kifaragott fejfákon. A magyar fazekasság, a népművészet minden ága igazolja, hogy a magyar őstalaj át van itatva a szépség erejével.

Az új magyar neonacionalizmusra vár az a feladat, hogy ezeket a nemzeti erőket minél teljesebb mértékben átömlessze művészetünkbe. Az összes külföldi kritikusok megéreztek, hogy a mi pikturánkban az örök szépség teljesen egyéni megszíneződésű virágai bontogatják szirmaikat és azokkal a festőinkkel foglalkoztak legtöbbit, akiknek munkásságában legjobban megérezett a nemzeti zamat.

A magyar neonacionalizmusnak becéző szeretettel kell fordulnia a magyar művészek és művészet felé. A céltudatos nemzeti munka tervszerű megszerzésének ez is egyik igen jelentékeny része.

¶ A művészeti nevelés egyik főfeladatául kell, hogy tekintse, hogy a magyar nép lelkében ott forró művészi hajlandóságot felszínre hozza. Ez a szent erő ott lappang a magyar lélekben színek, formák és hangok alakjában. Még ezredrészét sem hozták napvilágra. Ezt a sokrétű kincset mind ki kell bányásznia a magyar művészek nevelőinek, mert, hogy ismét a neonacionalizmus zászlóbontójának szavaival éljünk: «amikor az egyes nemzeti közösségek kibontakoztatják a bennük szunnyadó energiákat, az emberiség haladásán is munkálkodnak. A történelem eddigi tanulsága szerint minden kultúra velejében nemzeti kultúra, egy-egy sajátos nemzeti szellem alkotása, amelynek egyes általános értékű, nemzetfeletti elemei azonban az egyetemes emberiség közkincsévé válnak».

A magyar művészeti nevelés feladatának magaslatán áll máris, de a jövőben még nagyobb súlyt kell helyeznie arra, hogy a fiatal művésznemzedék minél mélyebbről merítsen a nemzeti forrásokból. Vigyáznia kell arra, hogy úgy kapcsolja be az új generáció munkásságát a felfrissítő áramlatokba, hogy ezenközben csorbát ne szenvedjen művészetünk magyar zománca, mellyel oly elismerést és tetszést tudtunk kiváltani mindenfelől.

A mi neonacionalizmusunknak törekedni kell arra is, hogy minél szélesebb néprétegeket vonzzon be a szépség őszinte kultuszába. Már az elemi iskola felsőbb osztályaiban a falusi tanító is a szépség szeretete felé vezesse a fogékony lelkeket. Ami eddig nálunk ily téren történt, az nagyobbrészt az irodalom terén történt csupán. Klasszikus költőinket, íróinkat éveken keresztül tanítják megismerni minden fokú iskolánkban, *de jóformán semmi szó nem jut a képzőművészetnek!* Igaz, hogy az irodalom könnyebben hozzáférhető, általánosabb jellegű, a lélek előtt több kapuja van, de mégis hiányosságnak érezzük, hogy a középiskolák növendékserege legfeljebb a maga erején, ha megtudja érettségis korában is, hogy ki volt Munkácsy Mihály, Paál László, Szinyei-Merse Pál, Mészöly Géza és Fadrusz János.

Főleg a középiskolák növendékeit kellene a felsőbb osztályokban megismertetni a magyar művészet nagyszerű termékeivel. El kell őket vinni a múzeumokba, ott pedig, ahol múzeum nincs, jó reprodukciók révén kell őket

a művészet csodás birodalmának előcsarnokába bejuttatni. Ez valóságos lelki üdülés lehet számukra és már korán tanulhatják megérteni, mit jelent a magyar számára a magyar művészet. Így juthatunk el az olyan megható látványhoz, amilyenek e sorok írója a firenzei Uffizi-képtárban volt tanuja, mikor egyszerű olasz közkatonákat látott hódolattal állani egy-egy olasz remekmű előtt.

A magyar neonacionalizmusnak egyik főtörekvése legyen, hogy a művészeti kultúrában, sajnos, még nagyon hátra maradt nagy magyar vidéki városokat igyekezzen hozzákapcsolni a főváros magas színvonalához. A bevált vidéki, művészeti vándorkiállítások rendezésével igen jól lehet ezt a célt szolgálni. Már kisebb magyar városok is megható példáját mutatták annak, hogy megvan az érzékük a művészetbe való bekapcsolódásra. Több helyen becézó szeretettel, nagy áldozatkészséggel fogadták, fejlesztgették a kisebb művésztelepeket és akadtak olyan magyar gazdák is, akik a legnehezebb időkben búzavalutában vásárolták meg a tanyájukról festett kis képeket. Igen fontos dolog lenne, ha minél több ilyen művésztelep alakulna, mert ezek mind melegágyai lehetnek a magyar művészetnek és értékes palántákat termelhetnek számára.

A vidéki városok figyelmét föl kell hívni arra, hogy a népművészetből táplálkozó ipartelepeket gyámolítsák, erősítsék. Gyönyörű magyar teksztil- és kerámiai termékeket produkál egy-egy ilyen kis vidéki műhely és néha a környéken is alig vesznek róla tudomást. Az újjáéledő magyar nacionalizmus feladata lesz, hogy ezeket a csirákat mindenütt becézó szeretettel vegye oltalmába.

Nemcsak a fővárosi, de a vidéki, a megyei társadalom minden rétegének meg kell éreznie, hogy a magyar művészet erőinek növelése *szorosan összeforr a jobb magyar jövő kialakításának nagyszerű gondolatával* és minden alkalmat meg kell ragadnia arra, hogy azt nehéz, magas csúcs felé törő útján elősegítse. A család, az otthon, a társadalmi egyesületek helyiségei, a városok kincsesháza, a vidéki múzeum hadd teljék meg a magyar művészet alkotásaival. A magyarságnak nagy nemzeti tőkét kell gyűjtenie nemcsak anyagiakban, de szellemi értékekből is. Ez a szellemi értéktartalék fogja legeredményesebben szolgálni a magyar irredentizmust is. A szinarany mézzel telt magyar szellemi kaptárak vissza fogják csalogatni a belőle elcsapódzott méheket is, mert hatalmas mágneses erő rejlik a mi sokszázados kultúránkban, olyan erő, melyet a bennünket környező kis népek sohasem tudnak felmutatni. Ezt meg kell éreznie minden kultúr magyar embernek és össze kell forniok abban a gondolatban, hogy áldozatkészen növeljék a magyar művészet egyre szebb lendületre kapó erejét. Meg kell éreznie minden társadalmi rétegnek, hogy a magyarság mai helyzetében hatalmas fegyver a művész teremtő ecsete, alkotó vésoje, hogy ma fellegvár a magyar kultúra. Ebből a gondolkozásból fog kialakulni az a nemzetátformáló irány, mely megteremti azt az új magyar típust, melyet gróf *Klebsberg* Kunó, a neonacionalizmus termékeny eszméjének felvetője szeretne kitermelni: a dolgozó és alkotó magyar típusa. A magyar templom és a magyar iskola mellett a magyar művészet ékesművű csarnoka is nagy mértékben ki fogja venni a részét ebből a nevelő munkából. Meg fog teremni az a magyar, aki érezni fogja, hogy a magyar égboltozaton époly dicsőséges, messzelátású csillag lehet egy Munkácsy Mihály, egy Szinyei-Merse Pál, egy Fadrusz János, mint egy Kossuth Lajos vagy Deák Ferenc.

Meg fog teremni az az ifjú magyar, aki már érezni és tudni fogja, hogy a magyar művészetecset és szobrászvéso épűgy hódít és véd, mint a világhírű

magyar kard . . . és meg fognak teremni azok a munkák, ékes művek és nagy-szerű alkotások, melyek bennünket újabb és újabb ezredévekre joggal horgo-nyoznak oda a legszínesebb virágokat termő, áldott és szép, csonkítatlan magyar földhöz!

Mariay Ödön.

A lüktető talaj. A tegnap és a ma regénye, írta *Berend Miklósné* Buda-pest, 1928. Pantheon. Egyetemi taná-rok szinte csodákat tudnak mesélni egyes női hallgatóik meglepő figyelmé-ről, szorgalmáról és kitartásáról. A fiúk között jóval ritkábban akad az iparkodásnak olyan mintaképe, akit teljesen leigázna a tanulás gondolata, hibáik és erényeik kevésbé tűnnek el a rájuk nehezedő feladatok terhe alatt. A fiatalság tavaszi viharú gyak-rabban felszántják életük folyóját és néha bizony meg megtáncoltatják ta-nulásuk imbolygó sajkáját. Az átlagon túlemelkedő női ambíció azonban valahogyan jobban elzárkózik az élet csábításai elől és szívós kitartással tö-rekedik elérni azt, ami a fiúknak más utakon könnyebben sikerül. A türelem, makacs kitartás és céltudatosság aztán meg is hozza gyümölcsét és bi-zonyos határig kárpótlást nyújt az az alkotóerő gyöngeségeért.

Ilyen, szinte határtalan tudásvágyú szorgalom árad *Berend Miklósné* re-gényéből is, amely nyugodt célkitűzés után, világos terv alapján, nyugodtan, lépésről-lépésre haladva, végtelen szor-galommal rója egymáshoz a jóval ke-vésbé művészi élmények mámorából, mint az írónő értelmi iparkodásából kialakuló fejezeteket. A regény célja különben átfogóbb és nagyobb az el-múlt tíz esztendő európai regényiro-dalmában előfordult összes célkitűzé-seknél, mert Berendné a nagy hábo-rút néhány évvel megelőző, majd az-tán benne vajudó Európáról töreke-dett a szó szoros értelmében tett világ-képet adni. Extenzitásában tehát jóval túlhaladja még Tolsztoj „Háború és békéjét“ is, ami persze a témával együtt önmagától adódott. Így a világ-háborúnak úgyszólván minden ná-ciója szerepel benne, nemcsak milli-óként, hanem egyes különálló alakok-kal is, akiket a szerző egyénileg is megkísérelt körülhatárolni.

Egy angol leány életének néhány

esztendeje a regény történetének ve-zető fonala. Nagyúri lányé, akinek vi-szonyai közé könnyen belé lehetett fűzni a háborús idők lelkének moz-gató erőit. Elaine viszontagságaiba belékapcsolódik egy fiatal magyar or-vos élettörténete is, kettőjük tiszta és nyíltan soha meg nem vallott szerelme a regény legvonzóbb oldalai közé tar-tozik.

Angol urak, francia főnemesek, né-met mágnások, amerikai milliárdos kisasszony, orosz forradalmárok, ma-gyar politikusok, nevelők, cselédek, félvilági nők, katonák, polgárok és így tovább mások tömördeken szerepelnek a regényben; az európai életnek úg-yzólván mindennemű tényezője és leg-több vonatkozása megjelenik benne. A háború előzményei, mozgatóerői, hatása a társadalomra épen olyan részletességgel, mint az akkori intel-lektuális élet kilengései. Páris, Berlin, Budapest, Odessza, kórházak, mulató-helyek, parlamentek, csatamezők, a legkomolyabb munka és kicsapongás, technikai és orvosi dolgok mellett Mach és Bergson filozófiája.

„A lüktető talaj“ az ismereteknek kétségtelenül meghökkentő szorgalom-mal megszerzett és összehordott olyan tömegét nyújtja, amelyekből egy óriási riport alakul ki a háborús Európa állapotairól. Sajnos, inkább csak ri-port, de ennél csak nagyritkán több, mert Berendné alapjában nem igazi embermeglátó, nem igazi sorsformáló, nem igazi alkotóművész. Hiába rendel-kezik páratlan szorgalommal és külö-nösen nőnél egészen ritka mennyiségű ismeretekkel, a szorgalom még nem művészi erő, az ismeretek pedig amennyire fontosak, mert megfelelő építőanyagot szolgáltatnak, a háttér-hez és a környezethez, épen annyira közömbösek egy emberi sors, egy em-beri egyéniség szuggesztíót keltő kiala-kításának szempontjából. Sőt gyakran még gátló körülményként is szerepel-nek. Az írónő kijárta az exakt regény-

írás iskoláját is és a lehető legnagyobb alaposággal mond el és részletez mindent, amit egyszer szemügyre vett. Oldalakon át ír le például egy parcolást, majdnem íveken át egy parlamenti jelenetet, mert kerüli a vázlatos vonásokat és rendszerint Zola módszerére emlékeztető részletezéssel ábrázol. S ha ilyenkor aztán alkalma nyílik régi vagy írásközben szerzett tudásának közlésére, ebben a gyönyörködésében gyakran a részletekbe vész, anélkül, hogy az olvasóban saját tudásvágyának mértékét fel tudná kelteni. És bár kétségtelen, hogy a regényében összegyűjtött kulturális vonatkozások rajzában nagy lelkiismeretességet mutat, úgy hogy tárgyi tévedésekkel nem igen találkozunk, aprólékos részletezéseivel nagyon túllő célján, hiszen a mértéktelenül elaprózott helyzetrajz nem tud képszerűvé alakulni és ekképpen fárasztóvá és unalmassá válik. Ebben nem csekély része van a lelkiállapotok rendszerint túlságos hosszúra nyújtott rajzolatásának is, amelynek során az író nő ki-kiesik az ábrázolt alak keretei közül és ő maga veszi át a szót, úgy hogy a legkülönbözőbb álarcok mögül rosszul leplezette ő maga kandikál elő.

Amit még nagy intelligenciával sem lehet megtanulni, a következetes, meglepő, az emberi élmény illuzióját keltő lélekábrázolás bizony nem áll hatalmában. Hősei, akármilyen kitartó iparkodással rajzolatgatja is őket, csupán az értelem fantómjai. Jellemzésük bizonytalan, elmosódó, sőt igen gyakran nem egyéb, mint másoktól kikölcsönzött, elkopott klisék felhasználása. Amint hogy az író nő látása, előadás-módja általában is könnyen hajlik sablonosságra. Gyakori jelenség ez olyan íróknál, akikben az intellektualizmus törvényszerűségeket kereső hajlandósága jóval nagyobb a művésznek ama tehetségénél, amely egyéni és különleges jelentkezési formákban látja és látatja meg az életet és ezekben a megélt víziókban érzeteti meg velünk az embert és világot.

A megformálás bizonytalansága még a típusokként kialakított férfialakoknál is meglepő, mert legtöbbször még

ezek is elmosódók. Rajzuk rendszerint tétován egymásra halmozott irodalmi emlékközhelyekből áll, amiképen Berendné regénye különben is léptenyomon elárulja azt, hogy közéje és az élet közé műveltségének mélyen beidegződött tapasztalatai szinte leküzdhetetlen akadályokat állítanak. Így aztán akármelyik szereplőt választjuk is ki a regényből, eleven emberisége egynek sincsen, sőt nem ritka közöttük a teljesen elrajzolt sem, amire egyik legjellemzőbb példa Harro von Falkenstein agyonrajzolatott és mégis lehetetlenül üresen maradt alakja. A legrosszabbul, sajnos, a regénynek legtöbbet szereplői jártak, akikkel sok bibelődni valója volt az író nőnek. A történés folyamata még azt a kis életvalószínűséget is lekoptatja róluk, ami az egyes helyzetképekben rájuk rakódott. Viszont ezekben van találó s jellegzetes, sőt néha új megfigyelés is és így valóban kár, hogy összefoglalásuk egy nagy egészzé egyáltalában nem sikerült: a részek nem illenek egymáshoz.

Az alkotóerőnek ez a bizonytalansága nemcsak a halmozódó, de össze nem sűrűsödő, tétova jellemrajzokban, hanem épen így magán az elmondás módján is meglátszik. A középosztály számára írt ponyvaregények sablonosságával húzódozó vagy a mozarabok valószínűtlenségével lepergő eseményrészletek díszharmóniájához az írásmód és a nyelv gyöngeségei is csatlakoznak. Kétségtelen, hogy a regénynek vannak jól, fordulatosan, sőt néha művészi megírt részletei is, de ezek jóval ritkábbak az ismét csak banális, sablonos kifejezésmódokkal, szintelenül és szürkén, vagy ami a legrosszabb: néha modoros eredetieskedéssel előadott részeknél.

Nagy igazságtalanság volna azonban, ha végül rá nem mutatnánk Berendné regényének, két mindenképpen figyelemre és meleg elismerésre méltó oldalára. Amilyen gyenge az író nő jellemkialakító képzelete, annyira erős és kifejlett meseszövedő fantáziája. „A lüktető talaj” fölötté változatosan és gazdagon beállított meséje valóban alkalmas arra, hogy az olvasó érdek-

lődését állandóan lekösse és foglalkoz-
tassa. Újabbkori irodalmunkban, sőt
még a külföldiben sem ismerük ilyen
gazdag cselekvényt. Berendné regényé-
nek másik, mindenképen vonzó, sőt
lebilincselő tulajdonsága: emelkedett
világfelfogása. Ez a világfelfogás me-
leg emberszeretet és szinte rajongó
megbecsülése mindannak, amit az em-
beriség szépet, nagyot alkotott, nem
különben megértő megbocsátása min-
den emberi bűnnek és tévedésnek; és
ez jóleső megnyugvás a közelmúlt évek
keserves küzdelmei és harcai után.

Farkas Zoltán.

Szász Károly: Képek és történetek.

(A Franklin-Társulat kiadása.) A
szerző ebben a kötetben tizenöt rajzát
és elbeszélését gyűjtötte össze. Értékük
különböző. Kezdjük ismertetésünket a
művészi szempontból legkevésbé érté-
kesekkel.

A *Kirándulás a pokolba, Négyszáz
korona* aktuális tréfák, melyek ma már
elvesztették aktualitásukat. Az utóbbi
pl. arról szól, hogy a háború előtt a mi-
niszteri tanácsos úr négyszáz koroná-
ból szép velencei utat tett feleségével
s kilenc évvel utóbb ennyibe került a
nagy család krumplicözélék-vacsorája.
Katus és Tamás erőltetett kis humo-
reszk, melynek csak a végén derül ki,
hogy a modern Romeo és Julia két
csecsemő (1) *Gáborék meg az Andrásék*
két hadirokkant igaz története, mely
megható ugyan, de művészileg jelen-
téktelen. Ilyen *A legjobb orvos* is,
melynek szép befejezése nem mentheti
meg a száraz és körülményes családi
történetet. *A mi fecskéink*, egy fészék-
ből kiesett fecskéfióka története, ked-
ves, gyöngéd, de igénytelen kis raj-
zocska.

Jóval sikerültebbek azok az elbeszé-
lései, melyeket emlékeiből épít fel.
Ezekben a boldog gyermekkor és ifjú-
ság kedves hangulatait finoman vegyíti
a multjába tekintő öreg ember humo-
rával.

A *Zeusz, Horpász, Rekomanó* ked-
ves gyerektörténet három mesebeli ku-
tyáról, amelyek Szép Miklóst megsegtí-
tik, ha bajba kerül. Ő is mindig őket
hívta segítségül diák korában, mikor

nehéz akadályok előtt állt s azok segít-
ségére is siettek bátorság, kitartás és
erős akarat formájában. A *felemás-
szemű szolgáló* nagyanyja szép cseléd-
jéről szól, akit a himlő elrútt, felsze-
mére megvakít s akit ezért nyalka ko-
csis-vőlegénye elhagy. Az egyszerű tör-
ténét azért finom, mert az elbeszélő
gyermekszemével látjuk. A *Történet
egy nem szép kis leányról* a Svábhe-
gyen nyaraló diákok és süldőleányok
színelőadásait meséli el igen mulatsá-
gosan. A „Kelemen László Társaság”-
nak csak egy boldogtalan tagja van,
egy csunya kis leány, akit a többiek
nem engednek fellépni, mert elcsúfi-
taná a darabokat. Egyszer azonban
mégis kap szerepet s ez leírhatatlan
boldogsággal tölti el. Igaz, hogy a sze-
rep csak annyi, hogy férfiruhában
egyik társával egy „halottat” kell ki-
vinnie a színpadról. A halottat elejtik
s ezzel tönkreteszik a drámai hatást.
Társai rettenetesen összeszedjék, emiatt
elbujdosik az erdőben, meghül és meg-
hal. A kissé melodramatikusan befejezés
sem árt a bájos kis gyerekhistóriának.

Még sikerültebb talán *Az avignoni
híd*, egy diákszerelme története. A ha-
todik gimnazista beleszeret csinos fran-
cia bonne-jukba. A könnyelmű hől-
gyecske szerelmes leveleket hordat
vele a házban lakó nevelő úrhoz, amíg
ki nem tesz a szűrét s a modern Tol-
lagi Jónás hoppon nem marad. A ked-
ves, naiv, idealista gyerekléleknek si-
került rajzával átszótt kerek kis elbe-
szélést az avignoni híd szimbolumként
íveli át.

A *Borcsa néni, Kötönyi Gábor tekin-
tetes úr s A csöndbiztos úr* címűekben
a régmúlt idők patriarchalis vidéki
életének három eredeti, egyéni és
mégis tipikus alakját rajzolja meg ér-
dekesen és melegen.

A kötetnek két utolsó és művészi te-
kintetben legmagasabb színvonalon
álló darabja közül a *Gyermek születik*
Krisztus születésének története finom
realizmusú novellává alakítva anélkül,
hogy ez a novella-forma bármiképen
ártana a biblia csodás szépségű elbe-
széléseinek. A *lator felesége* megható
„bibliai rajz” a maga egyszerű, nemes
stílusával, bibliai hangulatával s finom

lélekrajzával, mely a megtérő Iator Krisztus-hívő feleségének lelkén keresztűl láttatja velünk a golygatai jelenetet.

A történetek legnagyobb része humoros. Szász Károlynak kissé száraz humora van. Szárazságát az okozza, hogy ilyen mindennapi, nagyon is közkeletű stílárís formákat használ: „miért ne szögezhetném én le Katus és Tamás szive vonzalmának... históriáját is“, „fő- és székvárosunk egyik dunajobbparti körútjának“, „minden viszonylatban“, „alsó végtagjainak“, „a féríhűség állhatatlanságának elvét igazolva“, „függelmszerűleg aláztatos mosollyal“, „szoros kivételképen és elveinek főntartásával“ stb. Ezeket természetesen tréfás célzatossággal használja, de a kelleténél sűrűbben s ezzel humoros stílusának szinte bürokratikus zamatot ád.

Stílusának másik jellemző vonása némi szónokiasság. A szerző gyakorlott szónok s a ha novellát ír, akkor is elragadja szónoki heve s történeteit szereti szónoki lendülettel bevégezni. Ez a lendület egyrészt erkölcsi tanulságok levonására indítja, másrészt hosszú mondatokba bonyolítja. A nyolc-tíz soros mondat nem ritkaság nála, sőt a legelső rajz végén egy huszonegy soros mondatot olvashatunk.

Ezek a kis szépséghibák kétségtívűl csökkennek egyes elbeszéléseinek formai értékét.

Szász Károlynak mint írónak ebben a kötetében is feltűnő, vonzó és tiszteletreméltó tulajdonságai: meleg családi érzése, a régi magyar világot szerető konzervatívizmusa, vallásossága, tiszta erkölcsi nézetei, minden szép és nemes íránt tanusított fogékonysága és költői kedélye. Ezek azonban nem párosulnak a művészi alkotó tehetségnek olyan fokával, mely a kiválóbb elbeszélőket jellemzi. Szász Károly, a művelt és jószemű kritikus maga is bizonyára megállapította ezt az író Szász Károlyról s ezért nem is vállalkozik erejét meghaladó feladatokra. Megmarad tehetségének határai között s így ebben a könyvében is kellemes, sőt sok tekintetben értékes olvasmányt nyújt a régi irodalmi hagyományokat tisztelő és szerető olvasóknak. **F.**

Szini Gyula: Jókai. Egy élet regénye. Genius-kiadás. A legutóbbi félévszázad lelkiségének egyik főjellemvonása, hogy a szellem világáának a térképén sem tűri a szigorú, merev határvonalakat, mert többé-kevésbé véletleneknek vagy önkényeseknek, tehát jogosulatlanoknak érzi és vallja ezeket. Már a világháború előtti emberöltő elvégezte ezt a nivelláló munkát, melyről el kell ismerni, hogy nem egyszer sikerült neki termőtalajjára tennie addig parlagon heverő területeket, viszont az is igaz, hogy egy-egy természetlen gödör feltöltéséhez gyakran kész épületek lebontásával szerezte meg a szükséges anyagot. Hogy csak pár példát említsünk: Flammarión és Bölsche a természettudományt a miszticizmussal, az exakt tudományos vizsgálati módszert a költői látás- és szépírodalmi kifejezés-móddal házasította össze. A drámai költészet terén az ú. n. tiszta vagy nagy műfajok — mondhatni — végkép eltűntek s cleinte a középfajú színmű különféle árnyalatai jutottak a színpadon uralomra, majd pedig a még korsosabb operette, hogy a mozi mindmáig tartó műfaji forrongásáról ne is szóljunk.

Ennek az általános nivelláló hajlamanak egyik legfeltűnőbb nyilvánulása a szorosabb értelemben vett „irodalom“ fogalmának tudományos és művészi vonatkozású két véglete között kezdett jelentkezni már a háború előtt is. Egyre-másra születtek olyan „regények“, amelyeket legalább is ugyanannyi joggal lehetne lélektani értekezésnek nevezni — viszont megkezdődött a divata az olyan „életrajzoknak“, amelyek féllábbal (ha nem többel!) a regény, a költészet területére támaszkodnak.

Hogy a kritikus nem összeférhetetlen a költővel, azt sehol sem bizonyítja jellemzőbben az irodalmi kritika története, mint épen nálunk, ahol e történeti fejlődés útjelző nevei: Kazinczy, Kölcsey, Bajza, Gyulai, Beöthy — csupa olyan egyéniségek, amelyek nemcsak a tudomány mezejének voltak hivatott művelői, hanem a költészetének is. Igaz, hogy rendszerint külön-külön oltárt tart fenn náluk a

kétféle ihlet s pl. Kölcseyben, Bajzában, Gyulaiban a kritikusi és poétai temperamentumot meglehetősen éles határvonal választja el egymástól... No végre, mégis lett hát a közelmúltnak a korszelleme még egy elmosni való határvonalat — s csakhamar létre is jött az irodalom-kritikai gyakorlatnak egy érdekesen új útjelző terméke: Mikszáth Jókai-életrajza. Az elmosódás folyamata — úgy látszik — maga is elmosódóan, határvonal-húzást nem igen tűrő módon ment végbe; pl. a Kisfaludy Károlyról szóló Bánóczi-féle monografiának a módszere, Beöthy Zsolt szerint, átmeneti lépcsőül tekintendő Gyulai *Vörösmarty életrajza* és Mikszáth *Jókai Mór élete és kora* között.

Mikszáth művének megjelenését mégis csak határvonalfélének kell mondanunk, amely szapora tevékenységnek, valóságos divatnora vált a kezdetévé. Egymásután jelentek meg Zrínyiről (Laczkó Géza), Arany Jánosról (Dóczy Jenő), Jósikáról (Ferenczi Sári), Balassa Bálintról (Dormándy László, Somfay Margit), Petőfiről (Kozma Andor verses regényes életrajza) s másokról olyan munkák, amelyeknek megalkotásában a szerzők lényegileg a Mikszáth-féle recept útmutatása szerint jártak el s ennek a receptnek a létjogosultságát és használhatóságát, ha nem is egyforma sikerrel, de kétségtelenül igazolták. A mestert ugyan egyenként sem érte utól, de műveik megannyi tanulságos példa arra nézve, hogy a kritikai (sőt néha filológiai) kutatással miként lehet — különféle arányban, 1%-tól 99%-ig — társítani a költői, a művészi intuíció szerepét... Magától értetődik azonban, hogy az egymással elvégre mégsem azonos kétféle szellemi tevékenység, sajnos, nemcsak segítségére tud lenni egymásnak, hanem ártalmára is. Már Mikszáth munkája is fölös számmal árulja el ennek a nyomát.

Nem tartjuk tehát a *priori* lehetetlennek, hogy Jókairól a Mikszáthénál tökéletesebb életrajzot ne írasson valaki, még Mikszáth-módszerrel is. De ennek elengedhetetlen kelléke, hogy az új szerző különb tehetség le-

gyen Mikszáthnál. Másként céltalan vakmerőség a vállalkozása... Bizonyára nemcsak én néztem nagyot, mikor a *Nyugatban* láttam füzetről-füzetre megjelenni Szini Gyula regényes Jókai életrajzának folytatólagos részleteit. Nem tudtam — ma sem tudom — kitalálni, mi készítette Szini Gyulát e munka megírására. Időbeli, külső alkalmosszerűség nem. Talán újszerű, eredeti módszer? Nem, ez az új életrajz csak annyiban különbözik a Mikszáthétól, hogy ennél sokkal, de sokkal kisszerűbb és értéktelenebb. Eleinte azt hiszi az olvasó, hogy Mikszáth művének gyöngécske *kivonatát* kapja, de aztán tapasztalni kell, hogy még ezt sem. Mert Mikszáth a maga sajátos humorának a varázsszerével életet tud lehelni a fölakba és a mellékalakokba — Szini Gyulánál a mikszáthoskodó modor és a belevegyülő komolykodó páthosz kölcsönösen agyonüti egymást. Valósággal szenved az ember, mikor pl. a Jókai és Asztalos Etelka közötti ábrándos, étheri, himbózásában elhervadt szerelmi vonzalomnak Mikszáth-féle kedves pasztellrajza után a Szini Gyula rikítóan torz és hamis plakátképet pillantja meg, amelyen Etelka „izzó féltékenységgel“ szorítja sarokba egy komáromi estélyi mulatságon Jókait, imígyen szavalva: „Kedves barátom, ön választón van e pillanatban, önnek választania kell köztem és (Weinmüller) Franciska közt. Ha ön a gazdag örökösöt választja, én nem fogok útjába állni...“ stb. (46. l.) Méltó párja ennek többek közt az a jelenet, mikor Laborfalvi Róza a nála első látogatást tevő Jókainak egy lovaglóstort nyújt oda, a görög rabszolgánók mondását idézve: „Uram, verj meg ezzel a korbáccsal, vagy simogass meg, ahogy neked tetszik“ — s Jókai eldobván az ostort egy székre, így válaszolt: „Nem rabszolgát akarok én... hanem életársat... Legyen olyan erős, mint én... Eljövendő nagy napok elé nézünk... és minden férfinak szüksége lesz... nem egy (!) gyöngé nőre, hanem... küzdő bajtársra...“ (72. l.) — A leányt felkínáló özvegy örnagynénak szerelmi bizsergés közt súgja utána a

kopaszodó Jókai: „El fogok jőni...“
(!) (t. i. a leány lakására.) (180. l.)

Mire való volna több idézet? Kelle-
mindehhez kommentár?...

Zsigmond Ferenc.

Ferri-Pisani: Szerelem Amerikában.
(*Dick Manó kiadása.*) A napilapok
betűtengerében néha felbukkan egy-
egy hír, mulatságos, vagy megdöb-
bentő adatokkal a szabad Amerika erkölcsi életéről. Hallunk időnként házasságtörés vádja miatt letartóztatott házastársokról, egy csók, vagy egy kézzsorítás miatt kirótt súlyos pénz-
büntetésekről, egy vakmerő pillantás miatt megindított rendőri eljárásokról. *Ferri-Pisani* könyve összefüggő és egységes képet ad erről a szerelmi erkölcseről, amely a mi fogalmainktól bizony nagyon távol esik. *Ferri-Pisani* könyvében jóformán kizárólag ismertetésre szorítkozik, a könyv azért végeredményében mégis szenvedelmes, felháborodott kritikája az amerikai feminista-
uralomnak, amely *Ferri-Pisani* szerint egyoldalúbb, erőszakosabb és igazságtalanabb a férfi-uralmak eddig ismert módszerénél, szélsőséges elfajulásai-
ban pedig hol nevetséges, hol felháborító. Megérezik a könyvön az igazi francia szellem, amely felháborodva látja az udvarlás és széptevés szabadságának megnyirbálását és megérezik a könyvön a jó újságíró minden hibája és kénye is. Aki Amerikát nem ismeri, az is rögtön látja, hogy bőven van a könyvben túlzás és színezés, még inkább a tényeknek egy szempontból való tendenciózus csoportosítása, emellett azonban kétségkívül érdekes, túlzásaiban is karakterisztikus, helyenként még művészi is előadásának hangjában. Mindenesetre figyelemreméltó munka, amelyet érdemes gondosan elolvasni. A könyvet *Dénes Zsófia* fordította, kifogástalanul. (Th.)

Zsitvay József: Jégvirágok. Esztergom, 1928. 144 l. Háborús novellák: szibériai hadifoglyaink kálváriájának néhány jellemző állomása. S ezzel a megállapítással már le is tehetnénk a tollat, ha hallgatnánk arra az újabbban egyre inkább terjedő felfogásra,

hogy a háborút végre hagyjuk már békében. De a háború békében hagyása szerencsére csak divatos jelszó, mely a háborús irodalmat megszüntetni nem bírja, mert a háború tényleges átélése, a borzalmak poklának valóságos szemlélete: alkalmas körülmények között mindenkor háborús írástéma lesz. És ettől sem közkívánságra, sem hősi lemondani akarással szabadulni nem lehet. Előtör, mint a lefojtott gázkút, vagy eldugult forrás, mert hajtja a lélek eleven ereje.

Zsitvay József kötetét ezért szívesen forgattuk. Különben is abból a kevés számú háborús írásból való — mint Zilahy Lajos legújabb színműve, a Szibéria is — mely ihletből táplálkozik. Hivatott író alkotásai és nem a háború üzletesei, parazitái, szegénylegényei szólnak meg benne. Laci, Aladár, Majtényi, Bokros Péter, K. Tóth Kálmán, Csatarffy és Szele meg a többi névtelen, akiknek csak egy rongyos csukaszürke zubbony jutott, mind emberek, akiket a legkülönfélébbekké formált a szibériai szenvedés borzalma. Zsitvay József olyan oldalról mutatja be a fogságot, aminőről idáig nem ismertük: lélek- és jellemformáló oldalról. Nem látványosság, vagy kütönleges szenvedés neki a fogolyélet, hanem embernevelő, lélekformáló iskola, hol sokszor hihetetlen emberarculat alakult ki a lomha idő mardosó mulásán. Egyedül Aladár marad mindvégig őszinte, igaz és természetes, olyan ember, aki a vörös bulldoggokat is ártatlan báránykáknak látja még akkor is, mikor szinte életével játszik gyermekien naiv bizakodásáért.

Zsitvay könyve sok új és megdöbentő részletét dolgozza fel a hadifoglyok életének, ezért szívesen várjuk tőle a második kötetet.

Halász László.

Földi Mihály: A eszabitó. (Franklin, 1928.) Földi Mihály egy tucatnál több regényt írt már, tehát legújabb regénye kiforrott munka, tehetségének és irányának hű kifejezése lehet. Dr. Haliczky Gábor, egy önmagában kételkedő s ezért felszeg tanár szerelmének történetét írja meg. Haliczky belesze-

ret egy fiatal lányba, de nem akarja feleségül venni, mert öregnek tartja magát. Szerelme azonban minduntalan előtör a tudat alól s mivel el akarja fojtani, a freudi pszichoanalízis által leírt tünetekben nyilvánul meg. Haliczky tele van gátlásokkal és beteges víziókkal. A tudatalatti szerelem és a tudatos elhatározás harcának az a vége, hogy a tanár megöli a lányt is, önmagát is.

A beteg lelkű tanár mellett normális szerelmi életű emberek is szerepelnek a regényben. (Greiner, Gizike, Miklós.) Ezek a normálisok, vagyis az olvasó elé helyezett ideálok, egytől-egyig cinikusan romlottak. Úgy beszélnek szerelmi életükről és vágyaikról, mint más az időjárásról vagy a futballeredményekről. Mi magyarok híresek vagyunk sikamlós adomáinkról, de épen ezek az adomák adnak bizonyos tárgyilagosan szemérmes köntöst a minden ember számára szubjektív nemi ösztönnek. Még a legszabadabbszájú magyar férfitársaság is szem előtt tart bizonyos korlátokat, amelyeket a férfi szemérem diktál. A szabadszájú magyar férfiak használnak erős kifejezéseket, de sohasem beszélnek saját vágyaikról személyi vonatkozásban közönségesen és mindig él bennük — talán a kereszténység által beléjük oltott — szégyenkező büntudat. Ellenben Földi „normális” alakjai nem nevezik ugyan nevén a gyereket, kifejezéseikben nem durvák, de beszédüknek tartalma cinikusan nyílt és romlottságában otromba. Földinél a szerelemről lehamlik minden lelki és emberi elem, csak a nyers, állati ösztön marad meg.

Ilyen világfelfogás mellett legfeljebb alkotásának mikéntje, művészi eszközei teszik elviselhetővé a regényt. Lásuk tehát milyen alakokat alkot Földi és milyen a stílusa. A regény minden alakjának van egy közös jellemvonása: mindannyian kívánják a szerelmet. E közös vonás mellett két szempontból meg is lehet őket különböztetni. Elsősorban a szerelemkívánás skáláján elfoglalt hely szempontjából. Az egyik nagyon és fék nélkül (Gizike), a másik önmagát fékezve (Haliczky), a harmadik (Greiner és Miklós) cinikus

nyíltsággal szeretne szerelmeskedni. A másik ilyen megkülönböztető vonás az alakok modora. Néhányan a naturalizmus objektivitását azzal akarták kifejezni, hogy a szereplőket csak a kívülről is látható tulajdonságokkal írták le. Ez ábrázolásmód mesterei (Zola, Ibsen) olyan kívülről meglátszó jellemvonásokat válogattak ki, amelyek az egész ember lényegét fejezték ki és ez oly mértékben sikerült nekik, hogy ezek a külsőségek valóságos szimbólumokká nőttek regényeikben. Földi is kívülről jellemzi alakjait. A modorukat figyelni meg. Az alakok modora ugyanolyan, ahogyan a szerelmet kívánják. Haliczky vágyaiban fékezni magát, modora félszeg, Gizike mindkettőben szemtelenül nyílt, Greiner és Miklós cinikusan fölüenysek. Ezt a modort valóban találó apró megfigyelésekben mutatja be. Nála azonban a modor marad. Alakjainak sorsa független tőle, mert ezek a megfigyelések nem az emberek lényegét fejezik ki a külsőségekben, hanem magát a külsőséget. A naturalista ábrázolásmódból tehát elmarad az, ami jó benne.

Földi embereit csak ez a két szempont különbözteti meg a többitől: mennyire kívánják a szerelmet és milyen a modoruk. Valahogyan nem tudja meglátni alakjainak lényegét. Az olvasó hiába vár élesen meghatározott egyéniségeket, a naturalista regénybe illő aprólékosan leírt jellemeket. Inkább Haliczky kéjes vízióit írja le aprólékosan. Azt nem tudjuk, hogy Haliczky milyen helyet foglalt el az életben: iskolájában, kávéházában, lakásában, rokonaival szemben; nem tudjuk meg, hogy a főhős milyen ember a szerelmi életen kívül, de azt egy párszor siet velünk közölni a szerző, hogy a víziókban szereplő hölgy — eredeti megfigyelés! — combja fehér.

Írni Földi folyékonyan és világosan tud. Nyelve a pesti aszfalttól kapott oltást. Ez a pesti stílus beéri kevés szóval, amelyekkel eljátszadozik. Hol a mondat elejére, hol a végére rakja és így új hangsúlyt, új jelentést tud adni ugyanannak a kifejezésnek. Egyik legkedveltebb fogása, hogy kiemel valamilyen banalitást, annyira, hogy az

olvasó majdnem elhiszi, hogy eredeti gondolatot kapott. Olyan ez a stílus, mint forrása az aszfalt: kényelmes és szürke. Se meg nem fékezett, se túlságosan szabad. A mondatok kereteit belső erő nem feszegeti, míg gond nem szabályozza. De azért csinos mondatok gördülnek egymás után zörögve és álmosan, mint vasárnap délután a pesti villamos. Földi tud simán írni, szinte kifejezéstelenül simán, de könnyű neki így írni, mert nincsenek gondolatai, amelyekkel vesződni kellene. Régi gondolatokat sablonokban fejezz ki és melegítsd fel malacságban langyosra: ez Földi regényének a receptje.

Fábián István.

A titokzatos banda. Regény. Irta: Edgar Wallace. Fordította: Kosáryné-Réz Lola. Dick Manó kiadása Budapest, 1928.

Már Titus Lucretius Carus megírta valahol nagy didaktikus époszában, hogy milyen izgatató és egyúttal mégis megnyugtató látvány a biztos tengerpartról nézni a tenger viharában hanykódó hajó süllyedését. Ez az egészséges emberi önzés az egyik alapja a detektív regények nagy sikerének. Az olvasó beléül kényelmes karosszékébe, vagy elnyúlik puha ágyán, avagy belékuporodik a kellemesen ringató vasúti kocsisarkába és már néhány sor elolvasása után veszedelmes világba kerül, amely az ő számára mégis teljesen veszélytelen. A regény, vagy elbeszélés alakjai hullanak mint a legyek a banditák törétől, golyóitól, miközben az olvasó jóleső érzéssel állapíthatja meg, hogy ő még mindig és egész elfogadhatóan életben maradt. Él és lázasan olvas, miközben a regény meséje szinte elképzelhetetlenül összebonyolódik, de és íme itt van a második csábító tulajdonsága effélé írásoknak — van valaki, egy kitűnő ember, aki az erkölcsi rend meg nem tántorítható híveként oroszlanszívvvel küzd a megoldásért és elképesztő elmeállással bogozza ki a gonosztettek szörnyű szövevényét, míg aztán leleplezi a banditákat. Közben persze elég gyakran ahhoz is közeljár, hogy ott hagyja a fogát, de ez mégsem következik be, mert akkor nem volna

regény. Legvégül mesés szívóssággal mégis csak diadalt arat, a bűnösöket legyőzi, ezek elpusztulnak vagy elveszik méltó büntetésüket; az erkölcs győzelme teljes, a mi nagyon vigasztaló dolog egy életét és vagyonát nem minden ok nélkül állandóan féltő polgárember lelki megnyugvása szempontjából.

Tegnap Sherlock Holmesnek hívták a detektívet vagy Nick Carternek, esetleg Arsène Lupinnek, az író pedig aki efemer életre hívta őket: így vagy úgy. Könnyen jöttek, gyorsan szaporodnak, egy kissé néha meg is maradnak, mielőtt örökre eltűnének. Mert bizony eltűnnek: hiszen a sablonok gyorsan kopnak, úgy hogy a hátborzongatás és fölényes megnyugtatósnak mindig újabb és újabb eszközeit kell másoknak és újoknak kitalálniok. Az alapfogás persze mindig ugyanaz marad. A regényíró, akit ebbeli hivatása mindentudással ruház fel, lelép erről a magas pontról és egyelőre csak annyit tud az eseményekből, amennyi az érdeklődés felcsigázására szükséges. A néző álláspontjáról mondja el az eseményeket és csak legvégül válik mindentudó regényíróvá. De hiszen ez természetes is, mert nélkül nem volna bonyodalom.

A mai detektívregények egyik legolvasottabb írója Edgar Wallace. Angol nyelven írt könyveit százezres kiadásokban kapkodják el és kétségtelenül nem ok nélkül. Ez a regénye is izgatató, titokzatos mesét nyújt, amely az érdekesítés minden fogását ügyesen használja fel arra, hogy az olvasó valahogyan ne juthasson lélekzethez, azaz hogy gyanakvó álláspontra ne helyezkedhessék a történések gyakran meg-megzökkenő valóságosságával szemben. Conan Doyle szigorúan logikai beállítása helyett jóval több gondot fordít a hangulati részekre, okoskodások helyett inkább a lelkiállapotok rajzát tolja előtérbe. Persze ő is megoldatlanul hágy az utolsó percig mindent, de épen a logikai elem elhanyagolása miatt sejtelmesebben állítja be a dolgokat és így meglepőbb megoldást és hangosabb csattanót nyújt. Elevenen, könnyedén ír és óvakodik attól, hogy az olvasók nagy tömegé-

nek átlagos színvonalát akármily vonatkozásban is meghaladja. Nem kíván senkitől sem többet, minthogy egy kissé meghökkenni tudjon és nagyon hiszékeny legyen, amely tulajdonságok megvannak minden derék ujságolvasóban. Kellenek-e az ilyen írások? Érdemes-e magyarra fordítani? Kellenek és érdemes. Nemcsak üzletileg, mert valóban kapkodnak utánuk az olvasók, hanem azért is, mert az olvasás áldásait nyújtják olyan százezreknek, akik akármilyen okból is egyebet nem olvasnak el, vagy nem olvashatnak, sőt nem ritkán egyszerű és még tudatlan lelkek előtt kiegyengetik azt a gyakran göröngyös utat, mely az igazi irodalom országába vezet.

F. Z.

Marius André: Kolombusz Kristóf igazi kalandja. Génus. 1928. Fordította: *Sándor Imre*. Marius André alkotása se nem történelmi mű, se nem regény. Az eseményeket nem akarja objektíven rekonstruálni, se gyönyörködtetni nem akarja olvasóit. Ríportot, tudósítást ír Kolombusz felfedező útjairól. Célja az olvasót meggyőzni arról, hogy az eddig dicsőített felfedező tehetségtelen és tudatlan képzelgő, aki se a hajózáshoz, se a térképkészítéshez, se a szervezéshez nem ért, aki hazudozik, ellentmondásokba keveredik. Jellemző arra az érzésre, amellyel átszínezi Kolombusz egyéniségét az egyik fejezet (VIII.) címe: „Egy Don Quijote, aki sok tengeri és bibliai lovagtörténetet olvasott és egy admirális, aki megérdemelné, hogy főbelőjjék”. Kolombuszban nem talál semmit, ami kedvező színben tüntetné föl, ellenfeleiben viszont semmi rosszat nem tud felfedezni, ami megokolná Kolombusz irántuk érzett haragját.

Szinte érthetetlen, hogy egy négy-öt-száz évvel ezelőtt élt emberre hogyan lehet ennyire haragudni. Mással nem tudjuk magyarázni ezt a nagy indulatot, mint hogy a szerző minden áron eredeti akart lenni és hogy minél inkább elérje ezt a célt, belelovalta magát ebbe az érthetetlenül haragos elfogultságba. Azon is el lehet gondolkozni, hogy mért kellett lefordítani ezt az írásművet.

Fábián István.

Ifj. Lovászy Márton: Irisz. Pantheon Rt. kiadása. 237 oldal. Ez a sok tekintetben figyelemreméltó írás úgy hat, mintha Tolstoj Kreuzersonátájának folytatása és ellen-regénye lehetne. Poszdnisev panaszának befejezésével kezdődik. Egy őszhajú, eleinte kissé cínikusnak tűnő úr azt igyekszik elhittetni, hogy Poszdnisev élete azért volt sivár és borzalmas, mert csupán hiúság és zsarnokság a természete és sohasem szeretett. Ennek illusztrálására elmondja a maga szerelmi életét. Meglehetősen változatos és kissé léha élet, amelynek érzelmi tartalma egy főalak, Irisz köré kristályosodik. Irisszel a történet hőse háromszor találkozik s kétszer szakad el tőle. Először leánykorában látja meg, igen különös mondhatni, mesészerű keretben. Másodszor mint asszonnyal találkozik vele, mikor már mind a ketten oly állapotba jutottak, hogy kétségbeesve keresik a magukhoz illő párt. Megtalálják egymást és megint el kell szakadniuk. És véglegesen csak akkor találkoznak, amikor mind a ketten a lejtő szélére sodródtak. Ekkor aztán egybekelnek és megbocsátják egymásnak botlásukat. Az őszhajú mosolygó úr szerelemre vonatkozó nézeteit ebbe a mondanásába sűrítetjük: Minden ember tökéletesen megváltozik és erkölcstelensége teljesen megszűnik, abban a pillanatban, amint őszintén szerelmes lesz. Poszdnisevé ebben: Küszöböljük ki magunkból az erkölcstelenséget és változzunk meg gyökeresen.

Tolstoj Kreuzersonátának nevezett művébe már sokan beleakaszkodtak. Sokan látják túlzottnak elveit, de akár túlzottnak látjuk őket, akár nem, el kell ismernünk, hogy Tolstoj azokat oly hittel és meggyőződéssel vallotta, melynek elemi erejét mégoly szépen megírt ellenregénnyel sem lehet megcáfolni. Ezért hiszem, hogy ifj. Lovászy Márton némileg szerénytelen és egyben hátlátlan feladatot tűzött maga elé. Mert bár a szerző nem a maga nevében beszél, elbeszélő hőisével teljesen szolidárisnak látszik. Ez a hős lehet hogy sokkal normálisabb ember, mint Poszdnisev, de egy kissé könnyen veszi az életet. Angyali egyszerűséggel

szól: Amit a szerelemben hibáztam, megbántam és jóvátettem. Ilyen simának és komplikátatlannak nem lehet látni az életet, ha valakinek az az igénye, hogy Tolstoj koncepcióját korrigálja. A Kreutzerszonátába kapaszkodni felesleges ötlet volt, amelyet el kellett volna ejteni. Ettől a beállítástól eltekintve végig kellemes és megható olvasmány ez a regény, amelyben kissé cassanovásan sikamlós kalandok keverednek olthatatlan idealizmussal. A kényes témákat, amelyeket megpendít, sikerül minden trágárságot és durvaságot elnyomva rezonáltatni. A stílusa: magávalragadó, behizelgő, seholsem különleges vagy meghökkenítő. Modern s kissé lelketlen technika olajain siklik a cselekmény. Az átlag olvasónak aligha lesz alkalma felocsudni abból a mámorból, amelybe belerángatja. Az őszhajú és mosolygós útitárs elbeszélése olykor a valószerűtlenségig mesészerű. Hősei csak egész szokatlan helyzetekben (viharban, parkban, szobrok között stb.) gyulnak szerelemre, anélkül, hogy a szerző ezt a kissé papírszagú patológikus romantikájukat, mintegy fizioiógiai gyarlóságként domborítaná ki. Általában: Irisznek s a történet hősének meglepő elváltozásai úgy pszichológiai, mint fizioiógiai szempontból teljesen indokolatlanok és az orvostudomány kutatásainak ellenmondanak. Ez még nem volna nagy baj: a baj ott kezdődik, hogy a szerző más módon sem teszi valószínűvé, sem tudománnyal, sem művészettel, ezeket a hihetetlen elváltozásokat. Legalább valamiféle varázst éreznénk, de nem érzünk egyebet, csak oly csodát, amely hidegen hagy bennünk. Általában baj, hogy a szerző annyira kacérkodik a romantikus valószínűtlenségekkel. Ha az olvasót nem kábítaná a tovasodró stílus, minduntalan észbe jutna, hogy az őszhajú, mosolygós útitárs újjából szopta a kalandjait, amelyek hol a valóság szimbólikus sürítéseinek, hol hazugoknak tűnnek fel és sem részben, sem egészben nem alkalmasak arra, hogy Tolstojnak ellentmondjanak. Hiányzik belőlük az élet nyersen-eleven meggyőző ereje. A kritikus pedig megállapíthatja: ifj.

Lovász Márton igen sok rokonszenves vonással és köznapibb értelemben vett irnitudással simul közönségéhez, melyet mindinkább meg fog hódítani. Néhány mellékalaknak, mint Zenónak és Irisz fivérének rajza s néhány élesen tüzes színekkel vázolt jelenet, a kényesebb igényeket is kielégíti. Egészben véve azonban olyan a szerzőnek ez az első műve, hogy együttóhelyben gyönyörűséggel lehet elolvasni, de ha visszagondolunk rá, vagy ha újra átlapozzuk, folyton csökken ez a gyönyörűség. *Marconay Tibor.*

Kogutowicz Károly: Magyarország néprajzi térképe. Budapest, 1927. Kóka Lajos kiadása. (III. kiadás.) A magyar probléma, mai fejlettségi állapotában — mint ezt a szerző is helyesen állapítja meg — néprajzi kérdés. Hiteles statisztika és ennek alapján híven megrajzolt térkép az a két bizonyítékunk, amely «ad oculos» demonstrálja a trianoni határ szörnyűségeit.

De viszont az is bizonyos, hogy a pörös feleknek rendszerint egyike sem szokott alkalmas lenni hiteles statisztikai adatok és hiteles térkép megszerkesztésére. A múlt évben elhalálozott Cvijič belgrádi egyetemi tanár reánk nézve szomorú hírre szert tett térképei, valamint a tömérdek cseh és oláh forrásból eredő s az illetők érdekeit szolgáló térképek bizonyosságai annak, hogy milyen gyúrható, formálható s végül könnyen deformálható anyag a statisztika és a néprajzi térkép.

Ezekkel szemben Kogutowicz térképe a tárgyilagosságot a környortelenségig túlozza. Mert jóllehet mindenestre el kell hinnünk a szerzőnek, hogy a minden egyes község néprajzi elemzése alapján összegyűlt statisztikai adatok szerint ilyen térképet is lehet rajzolni, de viszont az is kétségtelen, hogy Kogutowicz térképével harcolva nem sokat — sőt keleti és déli trianoni határainkon épenséggel semmit sem — tághíthatnánk.

Minthogy a mostani (1 : 1,000,000) csak előfutárja Magyarország hamarosan megjelenő kétakkora (1 : 500,000) néprajzi térképének, bizonynyal nem céltalan, ha itt a szerző figyelmét egy-két dologra fölhívom.

Legelsősorban a teljesen lakatlan hegyvidéket, aminő főként Erdélyben van sok, legalább oly szembetűnően kell kiemelni, mint ezt Teleki Pál tér-

képén látjuk. Nagyon fontos lenne továbbá azokat az átmeneti területeket is összefoglalóan jelezni, amelyek a magyarság viszonylagos többségben van. Ezeknek a területeknek kiemelése nemcsak okvetlenül szükséges, hanem föltétlenül igazságos is. S ezen az alapon megoldható lenne a Székelyföld problémája is, még pedig nem azon a groteszk módon, amelyen a Kelet-Poroszországot oldották meg. Ugyanilyen fontosságú föladat a népsűrűségnek exaktabb és szembetűnőbb módon való érzékeltetése is. Különösen a kék- és lilaszínekkel jelzett lakosság sűrűségének jelzése nagyon elmosódó. S végül a magyar nyelvszigeteken, ahol ez a térkép esztétikáját nem zavarja, a történelmi jelentőségű városok nevét kissé sűrűbben kellene föltüntetni. (Többek közt Nagyenyed nevét sem találjuk.)

Tagadhatatlan, hogy Kogutowicz térképe magyar szemünknek nem fest rózsás képet az abszolút többségi alapon várható határkiigazítást illetőleg és magyar lelkünk vágyainak tüzelésére sem mondható alkalmasnak. Igaz viszont, ezt a térképet nem a magunk használatára s főként nem a magunk gyönyörűségére tervezte a szerző.

Fontos csak az, hogy annak a célnak, amit minden bizonytal maga a szerző is szem előtt tart, megfeleljen s még fontosabb, hogy ennek a célnak megvalósulása minél hamarabb bekövetkezzék. *Gaál István.*

Liszt Nándor : Zokon ne essék. (Lisztiusz kromkik. A Magyar Jövő kiadása). Tán mi sem jellemzi jobban átmeneti korunk számos ferdeségét, mint az, hogy mind szaporábban lép fel a gúnyos kromki, mely a közélet, irodalom és művészet kinövéseit pellengérez ki. Liszt Nándor vaskos könyvbé gyűjtötte össze a maga néha ugyancsak vaskos szatirait, melyekben találó ítéletet mond külső és belső ellenségeinkről s ahol kell, magunkról is. Van-e valami lemérhető eredménye az ilyen javító célzatú szatiráknak? Aki akár közéletünk visszásságait, akár irodalmi és művészeti téren burjánzó gyalogságainkat figyeli, úgy találja, hogy a világ bizonyos megkezdett, hogy úgy mondjam divatos irányban tovább fog «keserű» levében, bárhogy csipkedik, bunkózzák is irányát a szatiriku-

sok. Ez azonban tán mégis csak látzat. A sok-sok szatira végre mégis csak annyi sebet ejt tárgyán, hogy egyik-másik halálössá válik. *Önismeretre* tanít s tudjuk, hogy aki belátja tévedését, már is a javulás útján van.

Liszt Nándor szatirái így egy egészségesebb világnézet, nemzetibb érzés és finomabb ízlés elővetelést szolgáltatnak. Igen gazdag anyagot ölel fel s versben és prózában felváltva figurázza ki életünk neveléséges elemeit. A cím: «Zokon ne essék», mintegy azt mondja, hogy végeredményben csak tréfa az egész, nem kell érte haragudni. A mű azonban — igen helyesen — azt célozza, hogy igenis: essék zokon minden nyilvánvessző, mert csak így van jogosultsága. A kötetnek vannak igen elmés darabjai, melyek nagy irodalmi műveltségről tesznek tanubizonyosságot s azt is jelzik, hogy a szerzőben a költőt az elmejátékos nem tudja egészen elhallgatni. Mert Liszt Nándor nemcsak szellemes ember, de jeles költő is. Könyve derűs, szép és igaz könyv, mely méltó az elolvasásra. *nn.*

A kalandorok városa. Frank Heller. Fordította: Bónyi Adorján. (Légrádykiadás.) A svéd Heller Frank, az újfajta kalandor-regények írója ebben a novellás-kötetében is szokott alakjait hozza előnk: a jószívű és jókedvű, kicsit léha, kicsit könnyelmű és bohémlelkű kalandorokat, akik egy ötletem teszik fel az életüket, jövőjüket, boldogságukat a Sors nagy rulettjén és hol nyerne, hol mindent elveszítene. A szimbolumot azonban csak sejteni lehet, talán nem is szándékolt, csak öntudatlanul rejtőzik az eleven cselekmények mögött. A teljesen különálló novellákat csak a közös helyszín foglalja egységbe: Monte-Carlo, ahol annyi ember megfordul a világ minden tájáról a naiv patikus-segédttől a többszörös gyilkosig. Talán épen ez a tény, hogy annyiféle különböző nemzetiségű, korú, vérmérsékletű, szellemű és erkölcsi fajsúlyú ember találkozik ott, «A kalandorok városában», ez könnyíti meg az író bravurját, hogy elejétől végig játékos-alakokat rajzolva, mégsem esik ismétlésbe, nem válik egyhangúvá. Nem típusokat ad, hanem jellemrajzokat. Könnyedén, vidáman ír, a tragédiákat csak sejteti.

R. Kozma Ilona.

A Napkelet-pályázat második negyédét lezártuk s jövő számunkban közöljük a selejtezés munkájával megbízott bírálónk jelentését. Ugyanekkor egyes versenyre bocsátott művek bemutatását is megkezdjük.

Edmund Gosse halálára. A patriarkorban elhunyt nagy angol író, Edmund Gosse a kritikai irodalom ama kevés számú kivételes nagyságai közé tartozott, akiket soha nem a megkritizált művekért olvasnak, hanem mindig önmagukért. Egészen bizonyos, hogy Gosse jelentéktelen és érdektelen művekről is feszült érdekességű kritikát tudott volna írni, ha egyáltalán foglalkozott volna ilyenekkel. De sosem írt jelentéktelen művekről, soha nem foglalkozott sekélyes egyéniségekkel. Nem találta kedvét abban, hogy az író inferioritásával párhuzamban csillogtassa a maga szellemi gazdagságát és fölényét. Gosse azok közé a kritikuskok közé tartozott, akik csak olyan művekről írnak, amelyeket megszerettek, amelyekhez a teljes megértés vonzalma s a csodálat érzése fűzi őket. Gosset a szeretet tette kritikussá, az olvasás hatástalan és «rajongó szeretete, sőt «bűnös szenvedélye» «*ce vice in puni, la lecture*» amint Valéry Larbaud egyik kritikai munkájának címében találóan nevezi. Az irodalom volt az éltető levegője. Az irodalmi élet minden megnyilvánulása határtalan gyönyörűséggel töltötte el. Több mint ötven év mult el azóta, hogy neve az első kritika alatt megjelent s azóta folyton olvasott lankadatlan buzgalommal, folyton megújuló, mindig a legfrissebbet kereső, az irodalom és a szellem fejlődésével mindig egy szinten maradó érdeklődéssel, a patriarkák korában is a legtisztább, a legrugalmasabb eréjű ítélettel. Az olvasást, a szellem kultiváltságát tartotta az író legfőbb erényének. És ezt az erényt ő a hívő fanatizmusával, de egyben a nagy elme isteni kegyelemtől megvilágosított tiszta fényével gyakorolta. Nincs talán kritikus a világirodalom-

ban, aki az emberi szellemnek olyan hatalmas területét járta volna be, mint Gosse. Senki nem vonult ki nálánál több lelki kalandozásra és senki nem ismerte jobban az emberi alkotások geografiáját. És nem állt meg soha. Mikor mások a nagy utazások után már rég a jól megérdemelt pihenésnek adták át magukat, ő még egyre új felfedezésekre indult. Valósággal a könyveknek áldozta életét, de ennek az áldozatnak az eredménye, hogy neve ma egy Sainte-Beuve és egy Taine mellett tündökölhessen s hogy az eszményi olvasóból a világirodalom egyik legnagyobb kritikusa lett.

A *Sunday Times*ben hétről-hétre írott cikkei akármennyire az aktuális irodalmi élet margójára íródtak, akár a *Causariés du lundi* darabjai túlnőttek minden efemer értéken és vaskos kötetekbe gyűjtve a kritikai irodalomnak páratlan színpompájú virágzását tárják elének. Gyakran harcos ez a kritika, akárcsak a mi Gyulai Pálunké; de éppen fordított irányban. Gosse soha nem harcol írók vagy irányok ellen, hanem mindig csak írókért. Ő küzd ki *Stevenson*, a déli szigetvilág exotikus szépségeinek költője számára az első népszerűséget. Összefog Bernard Shawval és William Arderrel, hogy vállvetve harcoljon velük Ibsenért, akitől idegenkedik a puritán angol közvélemény. Ő az úttörője Angliában a skandináv irodalomnak s a nagy dán királyfi költőjének országával ő kedvelteti meg Dánia költőkirályait. Soha nem szegül ellene mereven az új eszmeáramlatoknak. A rengeteg olvasás, évezredek remekeinek beható ismerete megtanította rá, hogy a szépség-ideál folyton változik. Tulajdonképpen nagyon nehéz a költői szépségnek pontos és kimerítő meghatározását adni. Az izlés úgyszólván nemzedékről-nemzedékre változott, de azért a művészet nem lett folyton jobb és jobb, csak folyton más és más lett. Nem fejlődött tehát, hanem csak átalakult. Éppen azért megérti ezeket a változásokat. A stílusok, irányok, divatok elmúlása nem tölti el a szentimentális fájdalommal. A hosszú megfigyelés megtanította rá,

hogy ez a folytonos változás változhatatlan. Megadással állapítja meg a letűnt korszakok ízléseinek halálát s bejelenti az új szellem jövetelének elkerülhetetlenségét. S az új nemzedék feltörekvő íróinak, a moderneknek — és hány ilyen feltörő modern hullámot látott hosszú kritikai pályáján —, soha nem a merészséget veti szemére, hanem legfeljebb a szűk látókört, azt a szolgálai megadást, amellyel a napi divatnak behódolnak.

De viszont a variánsok végtelen tömegében csodálatos éleslátással, sőt szinte intuitív megérzéssel veszi észre a legtávolabbi összefüggéseket és legfantasztikusabb rokonságokat. Szellemes az az összehasonlítása, amelyben párhuzamot von *Claudianus* dekadens latin költő alexandrinizmusa és Joseph *Conrad* polonizmusá közt. *Hardy* wessxi költeményeiben felfedezi *Ronsard* nyomait és *Sterne* humorát nem az angol *Swittől*, hanem a francia *Rabelais*től származtatja.

Legszembek önálló nagy irodalomtörténeti és esztétikai tanulmányai. Egész könyvet írt *Coventry Pathmore*-ról, a nagy angol katolikus költőről. Mélyen szántó és széles távlatú *Congrevertől*, a XVIII. századbeli ir dramaturgról, a modern angol vígjáték megteremtőjéről készült essayje. Az a portré, melyet *Algernon Charles Swinburne*-ről, a dekadencia utolsó nagy angol romantikusáról festett igazi chef d'oeuvre.

A skandináv irodalom mellett különösen a francia érdekelte. Francia irodalmi témákkal foglalkozó kritikáiból külön kötetet adott ki *French profiles* címen, amely a Portugall apáca leveleitől *Albert Samainig* úgyszólván az egész francia irodalmat felöleli. Külön nagy essayt írt *Alfred de Vigny*-ről, akit a legnemesebb és legemelkedettebb költői léleknek tartott.

Egyetlen regényében, az *Apa és fiában*, amelyben szellemi és erkölcsi párbaját írta meg, szigorú puritán elveket valló, kissé szűk látókörű apjával, aki komorrá és örömtelenné tette ifjúságát, akinek azonban gondolkodása őszinteségét köszönhetette, tulajdonképpen a saját portréját igyekezett megrajzolni, míg női portréiban mindig egy-egy kiváló egyéniség esztétikai regényét írta meg. Ezekben az irodalmi tanulmányokban, amelyekben a tudós esztéta mellett a mély pszichológus és a ragyogó írásművész is érvényesül, többet adott pusztán esztétikánál és irodalomtörténetnél, az emberi tehetség, az

alkotó fantázia, a teremtő lelki fejlődés izgalmas érdekességű regényeit írta meg bennük. Mert valamennyi irodalmi portréja valóságos pszichológiai regény, amelyben az író műve és élete a legszorosabb összefüggésbe kerül egymással úgy, hogy az író életét művei illusztrálják, műveire pedig élete derít világosságot. S ezeket a regényeket az emberi szellem nagy romantikusa írja, aki a különböző kultúrák fantasztikus tájain vezeti végig az alkotó fantázia kalandos útjait.

Az újságíró könnyedségével írt, de az igazi tudós mélységével és alaposágával gondolkozott. Hogy pályáját lírai költeményekkel kezdte, nem volt akadály, hogy később tanára legyen a cambridgei egyetemnek. S a lordok házában nagytekintélyű főkönyvtárosa nem tartotta méltóságán alulinak a vasárnapi irodalmi krónikákat, amelyekben ment volt minden szűk szemhatárú inzularizmustól, de épen ez emelte őt a kiváló angol írók sorából az emberi szellem egyetemes nagyságai közé.

Kállay Miklós.

Színházi szemle.

Évadjának utolsó napjaiban a Nemzeti Színház felújította *Az ember tragédiáját*. A felújítás azért említésre méltó, mert a főszereplők közül kettő — *Szabó Margit* mint Éva és *Lehotay Árpád* mint *Lucifer* — teljesen új volt s *Afonyi Géza* is csak másodsor vagy harmadszor játszotta hosszú szünet után *Ádámot*.

Szabó Margit-ról már többször esett szó e hasábokon. A Nemzeti Színház fiatal gárdájának egyik letehetségebb tagja ő. Újjáébredni látszik benne a nagy stílus patetikusa tud lenni anélkül, hogy lélektelen deklamálásba, üres külsőségekbe tévedne. Versmondása emelkedett, dikciója szárnyaló, mozgása pedig plasztikára, nagyvonalú stilizálásra törekszik. Hogy e tekintetben még több kívánnivalót találunk benne, hogy mozdulatai néha még lomposabbá ernyednek, ez talán gyakorlatlanságának következménye s azért sem róható fel neki felettlébb, mert *Antigonéja* óta e téren is haladás érezhető rajta. A nagy stílusnak e formái megnyilatkozásain belül *Szabó Margit* színpadi egyéniségében nagy

tragikái hevület, tomboló szenvedélyesség forr. Játékának uralkodó vonása valami magával ragadó erő. Igaz, hogy e nagy átfűtöttség még nem eléggé fegyelmezett, sőt mintha némi egyoldalúság felé is kergetné. A lírai megnyilatkozásokat kelleténél is jobban kerüli. Évájának például azokat a szinte hullámzóan andalító szavait, amelyekkel a római színben a zene hatását festi, nem lírai módon zendíti meg, hanem ide is valami tragikus feszültséget visz. Annál kellemesebben lepott meg, hogy a Borbála-jelenetek igen sikerültek neki: az erőt kívülről — úgy látszik — a kacérság ábrázolása is hatalmában van.

Lehotay Árpád mint Lucifer követte a Nemzeti Színházban azt az újabb divatba jött felfogást, hogy a dráma keretét alkotó jelenetekben a dühös ördögöt, az álom-jelenetekben pedig a hidegen kaján lelket játszotta meg. Ha ez alapfelfogásban Lehotay nem is teljesen eredeti, játékának egyikét finom árnyalatát szívesen említjük meg. Mikor a paradicsomi színben az első emberpárt a gyümölcs leszakítására unszolja s mikor megszólal az Úr intő szava: *Ember, vigyázz!*, Lehotay a következő mondatot: *E két fa az enyéim!*, nem Ádámnak és Évának mondja, hanem felkiáltja az Úrnak, mintegy dacosan védve tulajdonát. Az is művészi, hogy az elaltatás jelenetében, amikor az embert reménységűvel kecsgetti, szavait gúnyos kacagással kíséri. Főlényes ördögöse kikacagja ezzel az egész embernemet. Általában Lehotay Luciferje intelligens alkotás, csak azt nem értjük, hogy miért követett el annyi hangsúlyozási hibát. Ezt eddig tőle nem szoktuk meg.

Abonyi Géza Ádámjától, őszintén szólva, féltünk. Attól tartottunk, hogy e jeles színészünk, elsősorban lírai temperamentum lévén, Szabó Margit mellé állítva nőiesebb lesz, mint Éva. Készséggel ismerjük azonban el, hogy nem engedte magát lírai hevétől elkapatni s bár legsikerültebben e helyeket játszotta meg, kellőképpen érvényre juttatta a férfias erélyt is. Nagyon szép dikciója az elmélkedő ré-

szekben is igen jól érvényesült. Egy apró figyelmetlenségét azonban a következő előadásokon korigálni kellene. Semmiképen sem indokolható, hogy a londoni színben olyan csupaszarcú, tejfölös szájú ifjoncként jelenik meg. Nemcsak azért, mert Madách a színpadi utasításban világosan megmondja, hogy Ádámja itten „élemedett férfiú“, hanem azért is, mert ilyen külső mellett egészen komikusan hat, amikor Éva udvarlójára ezt jegyzi meg:

Ez éretlen fiú bírná-e hát,

Mit férfiszívem hasztalan óhajt?

Az ember tragédiája egyébként abban a színpadi keretben és abban a rendezői felfogásban jelent meg, amelyet tavaly már ismertettünk.

*

A Nemzeti Színház Kamara Színháza, a maga kapuzárása után átengedte színpadát négy estére Alapi Nándor Országos Kamaraszínházának. Örömmel láttuk a fővárosban a vidéki magyar színészetnek ezt a legkiválóbb társulatát. Stagione rendszerével Alapi egészséges újítást jelent vidéki színészetünkben. Évenként tíztizenöt kitünően betanult darabbal járja városainkat, mindenhol csak addig marad, amíg műsorát lejátszotta s a hevenyészve összezsapott vidéki előadások közül komoly teljesítményeivel előnyösen válik ki.

A fővárosban négy darabbal szerepelt. Színre hozta a *Kék rókát*, Strindberg *Húsvét*-ját, Klabund X. Y. Z. c. vígjátékát és egy Pirandello-darabot, az *Öltöztessük fel a mezteleneket* c. vígjátékot. E műsorból csak az első és utolsó darab színrehozatalát lehet helyeselni. Strindberg *Húsvét*-ja — melynek rendezését különben munkatársunknak, Németh Antalnak avatott keze végezte — bármilyen finoman is van elgondolva, kivitelében igenis lassú mozgású ahhoz, hogysem igazi hatást tudjon kelteni. Klabund vígjátéka pedig a mulatságos alapötletet olyan stílusösszevisszaszággal hozza szemünk elé, annyira laposan oldja meg, hogy inkább kínos hatást kelt, mint üdítőt. Pirandello mélyen érde-

kes darabja azonban mindenképen méltó volt az előadásra s bizony a budapesti színházak mulasztását hozta helyre Alapi azzal, hogy bemutatta.

A társulat előadásait — amelyek közül személyes tapasztalat alapján csak a három utolsóról szólhatunk — megbecsüljük azzal, hogy fővárosi mértékkel mérjük őket. A társulatnak bizony több gyenge színésze akad, akik erejükön felüli feladatokra vállalkoztak. De a jobb tehetségeken is nem egyszer érzik a gyakorlatlanság: teljesen megértik a rendező szándékát, tudják, hogy mit kellene tenniük, tapasztalatlanságuk azonban gátolja őket a kivitelben. A társulat legtalentumosabb tagja kétségtelenül Peéry Piroska, akinek bár hangja fátyolozott s lélekzetvétele ziháló, játékában olyan erős átélést, olyan vibráló idegéletet mutat, kifejező eszközei annyira változatosak s értelme olyan elmélyedőnek látszik, hogy szívesen látnók őt budapesti színháznál is. Az igazgató, Alapi Nándor, főként megnyerő színpadi egyéniségével és intelligenciájával hat, Miskey József pedig jó epizódszínésznek látszik.

Őszinte melegséggel kívánunk Alapi Nándornak sikert további munkásságához.

Galamb Sándor.

A filmszerű... Gyakran olvashatjuk, vagy hallhatjuk ezt a jelzõt, inkább fosztóképzõs alakban, így: „filmszerûtlen“ — anélkül, hogy jelentésével, a szó pozitív értelmével még a film-dramaturgok is tisztában lennének. A *filmszerű* kimerítõ tartalmát ma még nem ismerjük és nem is ismerhetjük, mert az alig három évtizedes mozgófénykép gyermekkorát éli. A gyorsütemű fejlődés során fokozatosan derül ki, hogy *filmszerûtlen* a lefotografált színpadi játék, a lefotografált, megelevenített regény, novella, filmszerûtlen mindaz, ami valamelyik autonóm művészet vagy kifejező eszköz bevonását jelenti a mozgófényképbe. Filmszerûtlen tehát a *felirat* is, mert az a jó film, amelyik mindent a maga eszközeivel tud kifejezni és nincs szüksége magyarázatra. Az első filmszerű megnyilatkozás a

burleszk volt, mely tudatosan szakított az irodalommal, színházzal, képzõművészettel és a film önálló lehetõségében belül tárta fel a nézõk elõtt a filmen keresztül kifejezhetõ groteszk-komikus bizarr világát. (Nem véletlen, hogy éppen a burleszk-bõl nõtt ki a legabszolútabb filmszínész: Charlie Chaplin.) Fi'mszerű volt minden rendezõi újítás, mely kizárólag a vizuális effektusokra építve tágitotta meg a mozgófénykép határait: a *fény-árnyékhatások* kölcsönös viszonyából adódó hangulat-szuggeralás, amely téren a német Murnau ért el jelentõs eredményeket *Faust*-filmjében és a *Virradat*-ban, a *kép-rítmus* fokozása, ami Abel Gance érdeme, a jelenetek raffinált egymásutánkövetkezése és a szimultán történések megérzékeltetése, a trükkök felfedezése, az átkopirozás végtelen variációi, az álmok fantasztikus világának vászonra-elevenítése, stb.

Két irányban halad a filmszerűség felé a mai rendezés: a mese-koncentráció, egy személy drámájának hangsúlyozása az egyik, amelynek szép példái Elisabeth Bergner kamara-filmjei, elsõsorban a *Liebe* és Janninges *Utolsó embere*, a másik foto-technikai újítás: a jelenetmegszakítás és új szintéren való jelenetkezdes helyett a gépmozgatással elért, folyamatos, ú. n. *panoráma-felvétel*, melynek kivételes erejű példája volt a *Virradat*-nak az a jelenete, amikor Georg O'Brien a folyópartra indult, hogy találkozzék a városi leánnyal.

A figyelem körének megszükítése, egy ember sorsának figyelése és a gépmozgatás, mely kinetikusán, símán köti össze a különbözõ színtereket, egy lépésre van a *mono-film*-tõl, az abszolút filmnek ez eddig kísérlet tárgyává nem tett, de könnyen elképzelhetõ formájától, melyrõl egyik legközelebbi cikkünkben fogunk szólni.

Az individuum elõtérbe állítása nélkül, sõt a színészek teljes kikapcsolásával kísérte meg a filmszerű ideáját megvalósítani Walter Ruttmann *A nagyváros szimfóniája* című filmjében, mely megkerülte a tulajdonképeni problémát, amikor mesét, akciót, színészt elvetve, gyorsuló-lassúdó rit-

musú mozgókép-sorba fűzte a Berlinben hajnaltól éjjelig felvett riport-jeleneteket. Egyes orosz rendezők, így Eisenstein pl. a *Sztrájk* és a *Potemkin hajó* c. filmjein a tömeget tette meg hősvé és laikusokat alkalmazott színészek helyett, valami szuggesztív mágiikus realizmusra törekedve.

A *filmszerűség* minden nagy film-rendező célja: kibányászni ennek a fiatal, új művészetnek rejtett lehetőségeit, önálló, filmszerű, művészi kifejezés céljaira alkalmassá tenni a titkait fokozatosan feltáró csodálatos új matériát, melynek ugyanúgy megvannak az anyagból folyó törvényei, mint a márványnak, fának, festéknek, vászonnak, hangszernek, szónak . . .

N. A.

Művészeti szemle.

THAN MÓR.

(1828—1899.)

Születésének századik évfordulóján meleg kegyelettel kell megemlékeznünk *Than* Mórról, arról a derék, értékes munkásságú magyar festőről, kinek nagyon sokat köszönhet művészetünk.

Hálátlanok lennénk, ha mai, virágzó, modern pikturánk dús, csillogó színeibe felejtkezve e centennárium alkalmából emlékezetünkbe nem idéznénk azoknak a neveit, akik ha nem is ily magyarrá színesedett, magyarrá lelkedzett palettával szolgálták még képzőművészetünket, de mégis nagy eredményekkel gazdagították azt, mert az igazi, tiszta, a nemes művészi fel fogás jegyében munkálkodtak szépség terén.

Ilyen lelkes, emelkedett művészember volt Apáti *Than* Mór. 1828-ban született Óbecsén. Résztvett a szabadságharcban s e nehéz időkben alkotta első, nagy figyelmet keltett művét. Megfestette Görgyét és táborkarát s nagy sikert aratott vele. Az ötvenes években teljesen a művészetnek szentelte magát, nagyrészt Barabás biztatására. A bécsi akadémián tanult és hamarosan feltűnt magyar zsáner és tájképeivel. De hajlama mindinkább a nagyszabású komponálás felé vonta.

Külföldi tanulmányútjai után egész sor történelmi képet festett, melyek közül nem egy nagy népszerűségre tett szert. (Az ónodi országgyűlés, Kún László találkozása Habsburgi Rudolfal, Izabella királyné stb.) Ezeknek másolatai országosan ismertté tették a nevét, melynek jó oltárképei is hírt szereztek. Komponáló tehetség a főváros a Vigadó díszítésénél vette igénybe. Lotz Károly és Székely Bertalan mellett az ő keze ékesítette föl e szép épületünket maradandó értékű freskókkal. Művei Operánk, a Nemzeti Múzeum, a Várbazár, templomok stb. falait is ékesítik.

Nagyszámú és jeles arcképet is festett. Ezek között ismeretes Liszt Ferenc, Deák stb. portréja.

Than Mór nem volt olyan nagy, mint Székely vagy Lotz, de klasszikus hagyományokban gyökerező, mindenkor magasratörő művészte, nagy tudása, komponáló ereje e két nagy kortárs közelébe állítja őt. Tiszta művész-szellem hatotta át alkotásait és különösen szép freskói mindig tisztelt helyet biztosítanak nevének a magyar művészettörténetben. Bizonyos, hogy *Than* Mór munkásságának értéke még nőni fog az idő multával. Meg fogják becsülni benne a komoly, alapos tudást, a mesteri módon megnyilatkozó komponáló készséget, a nemes szépségre való lankadatlan törekvést, mely mindig tiszta ideálok felé vonzotta sok maradandó értéket teremtő ecsetjét.

Myn.

A székesfőváros kiállítása.

A művészeti idény zárultával a Műcsarnok termeit Budapest székesfőváros vette még egyszer igénybe, hogy bemutassa ott azokat a városképeket, melyeknek alkotására a dunaparti gyönyörű metropolis, szépséges lakóhelyünk ihlette festőinket, valamint azoknak a fiatal művészeknek munkáit, kik a főváros Ferenc József-díjára pályáznak. E kiállítás keretében találtak elhelyezésre azok a pályamunkák is, melyek az Ady-síremlék szűkebbkörű pályázatára érkeztek be.

A városképek töltik meg a tágasabb termeket.

E sorozatban nagyon sok derék munka akad. De általánosságban arról kell itt meggyőződnünk, hogy a mi szép Budapestünk még nem találta meg a maga született portretistáját. A sok budapesti témájú kép valahogy nem adja *magát Budapestet*, a maga különleges, jellegzetes szépségében, a maga egyéni szín- és vonalmegnyilatkozásaiban.

Láthatunk itt tavaszi pompában sütkérező budai hegyoldalakat, ősziesen búsuló pesti parkrészeteket, ködös dunaparti tájakat, körútjaink darabjait, de alig akad egy-két olyan kép, mely mélyebben nyúlna Budapest festői jellemvonásaiba. Már pedig minden nagyvárosnak megvan a maga lelkülete, hangulata, melyet épügy bele kell vinni a jó városképbe, mint ahogy a hasonlóságon felül lelket kell önteni a tőkéletes portréba is. Ez a plúsz hiányzik még ezekből az utcaportrékból, városképekből. Hiányzik belőlük az a valami, aminek átérzésével régi és újabb velencei, párisi és londoni festők kifejezték a maguk városának legjellemzőbb szín- és vonal szépségeit, *a várost, mint egyént*. Igaz, hogy Budapest még maga sem olyan kiforrott városegység, csak a Várban patinás, de az is igaz, hogy sok olyan érdekes, speciális témát, színt és vonalat kínál, melyek ugyancsak elfoglalkoztathatják ezer arcának búvárlóit.

Hisszük, hogy az egyre mélyülő kísérletek megteremtik majd mindnyájunk becézett Budapestjének igazi portretistáit. A székesfővárost mindenetre elismerés illeti, hogy ily kiállítások által ébrentartja festőművészeink ezirányú érdeklődését. Célszerű lenne, ha minden évben egy-egy fővárosi díjat a legjobb városképet alkotó festő és grafikus számára tartana fenn a képzőművészeti bizottság. Ez is egy lépést jelentene a cél elérése tekintetében.

A kiállításra került városképek között feltűnőbb értékek: *Nádlér* Róbert, *Szlányi* Lajos, *Udvary* Pál, *Gimes* Lajos (igen jó az Operát ábrázoló mun-

kája), *Háry* Gyula, *Sándor* József képei. *Frank* Frigyes színes, mozgalmas körúti képei is föltűntek. *Istokovits* Kálmán és *Makoldy* József jó akvarellekkel szerepeltek. *Lakatos* Artúr munkái is komoly eredményt jelentenek.

Kiss Kálmán, *Darvassy* István, *Hornyánszky* Miklós (szépen festette meg a koronázó templom egy részletét), *Szirt* Oszkár, *Horváth* Béla, *Sárkány* Loránd, *Rónay* Ernő, *Székely* József, a merészen, újszerűen ábrázoló *Molnár* C. Pál szintén érdekes festményekkel vettek részt a gazdag sorozatban.

A Ferenc József-öszöntő pályázaton sok értékes fiatal tehetség méri össze erejét. Közöttük nagy figyelmet érdemel a friss, csillogó színekkel dolgozó *Jeges* Ernő, *Maghy* Zoltán, *Emőd* Aurél, a nagy tudású *Goebel* Jenő, *Chiovini* Ferenc. Számottevő érdekes munkákkal szerepel még itt: *Kántor* Nándor, *Hofer* Paula és *Radnay* Miklós, valamint *Csóka* István, *Bernáth* Aurél és *Brenner* Nándor is. *Pathó* Károly, *Novotny* Róbert, *Aba-Novák* Vilmos, *Gaal* János és *Gachal* József nagyon sokat ígérő művei is igazolják a pályázók magas színvonalon járó, friss erejét.

Az Ady-síremlékpályázat szűkebb körű versenyéről alig lehet más mondanivalónk, mint amit az első kiállításakor hangoztattunk. Nézetünk szerint egyik pályamunka sem oldotta meg teljes sikerrel a földadatot. A legtöbb pályázó téves ösvényen indult el.

A kivételre elfogadott pályamunka érdekes, jellegzetes Ady-szobor, de inkább városi térre illő, nem igazi síremlék. *Mariay* Ödön.

Zenei szemle.

Szezonzárás után két zenei eseményről kell szólanunk. Az egyik a finn-ugor kultúrkongresszussal kapcsolatos hangversenysorozat, a másik a milánói Scala vendégjátéka a Városi Színházban.

A finn-ugor kultúrkongresszus főbb eseményeit hangversenyek ékesítették. A zene volt az a nyelv, melyen testvér-

nemzeteink kultúráját és szívét a legjobban megértettük. Megértettük, hogy e két északi ország lakói meleg lelkek és költői érzésűek. Minden szép és jó iránt fogékonyak s törhetetlen energiával építik nemzeti kultúrájukat. Dalaik bánatosak, sőt komorak, a mostoha természeti viszonyok formálják dallamíveiket, egyszínű hangulat számtalan variánsa bolyong zenéjükben, mely a legnagyobb zenei alkotásokra is alkalmas, értékes népi muzsika. Az elnyomatás okozta lehangoltság tükröződik ebben a népzében, mely legművészeiből formálóinak (*Sibelius, Palmgren*) műveiből sem hiányzik. De a legújabb zeneszerzőgárda eszmekörét új világító sugar töríti át, mely a faji öntudatra ébredt nép szabadságszeretetéből táplálkozik s mindjobban tiltakozik a szláv és germán művészeti hatások térfoglalása ellen. Az újabbkori finn és eszt zeneszerzők (*Ilmari Krohn, Kajanus, Melartin, Madetoja*) műveiben felszabadság, kedély és ötlet van. Ez a gárda meg fogja tisztítani a népzénet is a szláv és germán elemek nyűgétől. Nagy tudású, tehetséges emberek, akik ősi faji szellemmel fogják megtölteni a zeneművészet internacionális nagy formáit.

A kongresszus során hat hangverseny zajlott le. Ezek közül a „Laulu Miehet“ című finn dalegyesület nagyszerű karművészete és az operaházi szimfónikus díszhangverseny emelkedett ki, melyet *Kajanus* Róbert, a helsinki filharmóniai társaság igazgatója vezényelt. Zenetudományilag legjobban a finn-eszt-magyar dal- és táncest érdekelt volna, de annak előadásai szabad színpadon a silány rendezésben nem érvényesülhettek. Ha *Balázs Árpád* a műsor magyar részét meg nem menti, szégyenkezhettünk volna, pedig a mi népi és műzenénk összehasonlíthatatlanul értékesebb.

*

A *Városi Színház* a világhírű milánói *Scala* kiváló művészeinek engedte át színpadát. Az olasz operajátszás leghíresebbjeinek minden fellépését hatalmas, őszinte siker kísérte. *Tosca*

nini babéros karmesteri botjának elsőrendű gárdáját lelkesen tapsoltuk. Ilyen önfeledten, ilyen melegen, a szép éneklés kedvéért énekelni csak az olaszok tudnak. Művészetük nem mentes a hatáskereséstől, de ősi, behízelgő művészet. Inkább csorbuljon a mű, de virágozzon a hang és hódítson az énektudás: — ez az olaszok megszokott operajátszási módszere. Szépen, szélesen, bravurosan kiénekelni a partitúrát: ezt vártuk s meg is kaptuk. A vendégjáték során a *Rigoletto*, *Bohémélet*, *Szevillai borbély*, *Aida*, *Tosca* és *Bajazzók* kerültek színre. Némelyik két előadásban is. Legtökéletesebb volt a *Szevillai borbély*, melynek ilyen magasrendű előadását Budapest még sohasem látta. A többiekből inkább az egyes szereplőket kellene kiemelnünk, mert az előadás a legjobb szólistákkal sem hathat zavartalanul megfelelő karok és díszletek nélkül. A nagyszerű énekesgárdából *Iva Pacetti*, *Margherita Salvi*, *Albertina Dalmonte*, *Galeffi*, *Grandini* és *Palet* nevét tanulta meg leghamarább a közönség s természetesen *Votto* karmesterét, aki Toscanini legjobb tanítványa, ami minden babérnál ékeesebben díszíti őt. *Papp Viktor*.

Külföldi folyóiratszemle.

A háború befejezte óta könyvekben, cikkekben, vitákban sűrűn emlegetik az európai szellemet. Jobb- és baloldaliak egyformán hisznek létezésében, csak tulajdonságaiban nem tudnak megegyezni. A progresszívek fantáziája nem nagy igényű; európai szemükben az az ember, aki minden országban talál valami jót, csak a magáiban nem, érthetetlen gyöngédséggel vonzódik távoli, lehetőleg exotikus fajtákhoz és folyton azt hajtogatja, hogy békében szeretne élni. Az európaiság típusát vértelen, valószínűtlen, nemzeti sajtáságotól megfosztott fantómban testesítik meg. A konzervatív hajlandóságúak itt is csökönyösen ragaszkodnak a pontosabb megismeréshez. Szeretik érteni, amiért lelkesednek. Az eljövendő Pán-Európa helyett felfedezik számunkra a meglevő Euró-

pát és megfigyeléseik érdekesebbek minden álmodozásnál.

Paul Valéry pompás elemzése szerint, ahol Róma fegyelmezett, a keresztyénség nevelt, a görög tudományos gondolat tanított, ott megszületett az európaiság, szellemi egységbe foglalva a legkülönbözőbb ethnikumú népeket. Hasonlóan értelmezett európai szellem tulajdonságait boncolja Luigi Valli az *Europäische Revue* júniusi számában. Az európai lélek harcias, keresztyén, technikus; a három alapsajátság harmonikusan egyesül benne és egyik sem hiányozhatik. Amerikában ma a technicizmus elnyomni látszik a többi; ez már az európaiság eltorzulása. Évezredek háborúk alkotják Európa történetét, teremteték meg civilizációját. A keresztyénség enyhítette a harcok szellemét, de semmit sem változtatott magán a harcias szellemen. A pacifizmusnak semmi értelme, mert történelmi adottságot akar megsemmisíteni, a latin és germán népek alaptermészete leküzdhetetlen akadályt állít törekvései elé. A harcias és keresztyén vonás egymást kiegészítő ellentétek; az európai szellem legtökéletesebb megnyilvánulása a kereszteshadjáratok voltak, amelyek szinte tökéletesen harmóniába hozták a kettőt. A technikát is főként a háború viszi előbbre. Európa hivatása kultúrát adni a világnak természeté minél tökéletesebb megvalósításával. Uralomban egymást felváltó népei mindig új lehetőségeket hoztak, a folytonos vetélkedés a fejlődést szolgálta. Nincs okunk feltételezni, hogy a multjában érvényesült történelmi erők a jövőben megváltozzanak.

*

Az európai kultúra életerejéről még jobban eltérnek a vélemények, mint tulajdonságairól. Sokan Spenglerrel el-síratják, mások Keyserlinggel sem-mibe sem veszik. A felfrissítés ürügye alatt hol az amerikanizmus lázát, hol

keleti mérgeket próbálnak beléoltani. Legfanatikusabb hívei is, mint Massis, úgy érzik, hogy védelemre szorul, elvesztette eddigi kiváltságos presztizsét. Európa fő veszedelme épen az önbizalomhiány. A védők túlbecsülik a külső ellenség veszélyét és önkéntelenül kevése értékelik saját kultúrájuk erejét. Pedig a leszámolásra készülő Kelet majdnem annyira csak a nyugatiak ideges félelmében él, mint az idillikus Kelet a kultúrember nosztalgijában. Ázsia csodálja és utánozza Nyugatot, egy lépéssel mindig elmaradva engedelmesen követi, sohasem kerül eléje. Az európai embert megkaphatja Kelet varázsa, az ázsiaiak lenyűgözi Európa nagysága. A *Criterion*-ban egy hosszú nevű indus nem győz csodálkozni azon, hogy az angolok az Upanis-had-okban kereskednek misztikus hangulatok után, midőn Shelley, Keats, Wordsworth, Blake gazdagságából meríthetnek. Kincszóró gyönyörrel idéz verset versre és a brahmanok minden bölcsességét odaadná Browning egy „homályos“ soráért.

Kelet jelentőségével foglalkozik a *Deutsche Rundschau* (június) egy tanulmánya is. Írója, Richard Wilhelm megállapítja, hogy a háborútól fáradt Németországban keletkezett divatáramlat: a keleti szellem előtt meghódolás már múltóban van. A maga törvényei szerint fejlődő európai kultúra csak ösztönzéseket nyerhet más kultúráktól, hozzájuk nem hasonulhat. A keleti példa nyomán elmélyítheti a szeretet érzését és mechanikus - kauzális szemléletét organikusra cserélheti. De vajjon ehhez feltétlenül Ázsia hatása szükséges? Richard Wilhelm maga elismeri, hogy az organikus látás követelése eddig is megvolt a nyugati gondolatvilágban és Goethe említi. Szeretetet pedig a kegyetlen kasztok és tömeges vérengzések népeitől bajosan lehet tanulni.

h. g.

„Akasszanak fel, ha értem.“ Ignotus ismét cikket írt, — „olvasás közben“.

Megszoktuk, hogy ő akkor ír, mikor olvas s tán azért is oly nyakatekert az írása, mert csak félszemmél figyeli.

Most kissé megkésve olvasott és írt, amennyiben Benedek Marcellnek egy magára nézve sértő régi megjegyzését utasítja vissza. Benedek azt mondta valamikor, hogy Ignotus volt az Ady-hajjsza kezdője, mert ő írta ki róla először nyilvánosan, hogy Adyt nem érti. „Akasszanak fel, ha értem“: írta volt *A fekete zongora* versről egy zsurnaliszta értekezésében.

Ignotus azzal védekezik, hogy ő nem úgy értette azt, hogy Adyt „nem érti“, hogy valóban nem érti, hanem úgy, hogy értelmével nem érti, fölül, orrával stb. azonban mégis csak érti. A felakasztást tehát bizonyára csak abban az esetben vállalta volna, ha Ady versét oly világosan megérti, mint a kétszer kettőt, vagy egy népdalt, vagy — tegyük hozzá — egy oly cikket, melyet nem ő maga írt.

Azt mondja Ignotus, hogy a régi költők így daloltak: „Isten, kit a bölcs lángeze föl nem ér“. „Földiekkel játszó égi tünemény“. „Mintha pász-tortúz ég őszi éjszakákon, Messziről lobogva tenger pusztaságon: Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem“. „Zordon, de ragyogó lovagkor, kiégett Piros északi fény: újra felgyujtalak“. Sőt néha vakmerőbben is. mert „Vörösmarty meg épen azt kérdi, hogy: Mi dörömből az ég boltozatján, Mi zokog, mint malom a pokolban?“ „Ez nagy merészség“, mondja Ignotus, mert „a malom nem zokog s a pokolban nincs malom“. (Honnan tudja?)

Szóval: a régiek általában érthetőbbben zengtek s versők „a logika, grammatika, szintaxis és szótári értelem szerint határozódik meg“. „Bizonyos,

hogy ehhez képest *A fekete zongora* értelme nem ily szabatos.“ Ezért mondta a cikkíró, hogy akasszák fel, ha érti a verset: logikával, szótárral stb. nem érti meg, de mint „szakbéli“ s „versbéliekben tájékozott ember“ természetesen annál jobban érti.

Ignotus persze mindezt sokkal hosszadalmasabban fejtegeti, mint az effélet szokás, nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy a kor végre megértse őt. S valóban igaza is van abban, hogy a verset nem matematikai szempontból kell nézni, a szótár nem kielégítő segédeszköz a költő megértésére (hiszen ép fordítva: a szótár egészül ki minden új költő frazeológiájával) s hogy — mondjuk röviden: a költő nem a tiszteletreméltó „beszéd- és értelemgyakorlatok“ szintjén mozog. Ezt azonban Ignotus előtt is tudta mindenki s így kár volt oly terjengősen tárgyalni. Ignotus baklövése ép abban van, hogy azt hitte: új dolgot mond. Vagy, ami még valószínűbb: a régi igazságot, csak hogy újnák lássék, oly szertelen „szónoki formulával“ fejezte ki („Akasszanak fel, ha értem“), hogy mondanivalójának súlypontja e frázisra terelődött. Tulajdonképen játszott a szavakkal, mikor azt mondta: „Akasszanak fel, ha értem“. Jóllehet nagyon is értette a verset, a frázisba azt az értelmet csempészte be: akasszanak fel, ha szatócs-mérlegelés-sel értem, vagy: nyárspolgári okoskodással értem, vagy: logikai értelmezéssel értem stb. De ki olvas logikai értelmezéssel verset?

A sok-sok affektált kifejezőmód, szavakkal való játék, tekervényes bölcsködés, nagyképű tudákoság és „szónoki formula“ így végül is elnyerte méltó büntetését: az író oly érzékeny ponton támadta meg a „félreértés“, mely persze fájdalmas lehet. Ő, aki Adyért annyit „küzdött“,

ő lett volna kezdője a költő ellen indult hajszának?

Pedig úgy van. De nem azért, mert — mint Benedek Marcell mondja — nem értette meg Adyt, hanem mert nagyzoló, természetellenes kifejezőmódjával önmagát nem tudta megértetni. Szóval rosszul írt. S lehet-e nagyobb bűne írónak, minthogy rosszul ír? Pláne akkor, abban a végzetszerű, ünnepélyes, soha vissza nem térő pillanatban, amikor a költő népszerűsége s részben sorsa függött írásától! Ignotusnak összes rossz cikkeit megbocsáttottuk volna, ha ez egyszer jó cikket ír — de a hős a peripetia csúcsára ért s „vezetője“ ahelyett, hogy nagyságát szemléltette volna, nevetségessé tette a maga hiú, öntetszelgő stílusvirágival, tébolyodott mondataival s kétértelmű frázisaival!

Nem hiába haragudott tehát Ady Endre az „akasztófárávaló“ cikk miatt. S hiába „bokrosodik meg“ most már Ignotus is Benedek Marcell igazságától: nem az a kérdés, hogy mit akart és mit értett egy kiszólásán, hanem hogy mit ért el, mit tett vele. S hiába címezgeti most már Földessyt is, Benedeket is „tanár úr“-aknak (a persiflage forrása bizonyára a rendszeretlen műveltségű zsurnaliszta némi irigysége a rendszeres tudással szemben), Adyra nézve mindenesetre jobb lett volna, ha „szónoki“ akasztófaszólamok helyett csöndesebb professzoros munkák egyengetik neki az utat. Ezek már útban is voltak (Horváth János, Földessy Gyula, Szabó Dezső, Schöpflin Aladár, Laczkó Géza tanulmányai), de aztán túlharsogták őket a tolakodók, a kortesek, kik az Ady-ügyet a napihír szintjére súlyesztették, duzzadtak az önteltségtől s irodalmi csodadoktoroknak képelték magukat, mert a költő egy-két hangja megnyílt számukra s fantáziájuk már-már elhíthette velük, hogy mivel legyekként röpdösték körül a költő repülőgépét, vele fognak szállni a halhatatlanságba.

Mind-mind halhatatlanok akarnak lenni, akik Adyról csak egy pár cikkekét is írtak, vele beszéltek, őt szolgálták, vagy „szónoki formulák-

kal“ keserítették! A logikában valamikor azt tanultuk: minden ember halandó, Péter ember, tehát Péter halandó. Most, hogy nem annyira Ady költészetétől, mint inkább az Ady körül szereplők érvényesülési futamától hangos a csárdá környéke, szinte úgy tetszik, hogy minden betyár halhatatlan, csak az egy Péter, szegény Tas Péter: Ady Endre halott. Nem őt olvassák, hanem azokat, akik róla írva fecsegnek önmagukról. Mert azt mondja Ignotus: „Mikor most pandurék kezdenek tanítani minket, szegény legényeket (egy „szegénylegény“ nek illenék tudni, hogy nem minden „szegény legény“ *szegénylegény*), hogy kicsoda volt Rózsa Sándornak Ady Ende, abban csak diadalút láthatom a mi szegény legénységünknek“. Elfelejtji Ignotus, hogy pandurék több Rózsa Sándort is ismertek, aztán ismerték az egész „szegénylegénység“ történetét, fejlődését s ha később ismerkednek is meg Rózsa Sándorral: alaposabban megismerik, mint a „banda“ tagjai. Vagyis, a betyárnyelvről az irodalmira térve: a konzervatívizmus ép azért, mert mélyen benngyökerezik a magyar irodalomban s annak Arany-hagyományaiban, egy új eredeti költői szellem felismerésével természetesen megkésik, mert kevésbé eleven az érzéke a jelennek a múlttól eltérő jelenségei iránt, viszont az ifjúság, mely még nem élte be magát a múltba s a liberális zsurnaliszta szellem, melynek meg *sohasem* volt köze a hagyományokhoz s így *nincs mitől elszakadnia*: a dolog természete szerint könnyebben befogadja mindazt, ami új.

A radikális politikai felfogás azonosságán kívül ez a magyarázata annak, hogy Ady költői lángesze gyorsabban talált megértésre oly hivatalnoknál is, akiknek tapsait csak jobb hiányában volt kénytelen elfogadni a költő.

De hát „diadal“ Ez a fontos. Nem Ady diadala, hanem az övék. Ez a diadal aztán diadalmámmal jár, a mámor meg a józan ész végső szikrájának elhamvadásával. Szomorú tünnet erre Ignotusnak e mondata: „...ha

már a mi tájékunkon is akad, aki tesszem engem tanítgat, hogy hogy' kell költőt csinálni, attól egy kicsit megbokrosodom". *Hogy hogy' kell költőt csinálni!* Érti ezt az olvasó? Akasszának fel, ha értem. E szerint ő csinálta volna Ady Endrét? Ime, hogy

rúg ki a józan beszéd hámjából a megbokrosodott esztétikai riporter.

Ezt már nemhogy értelemmel, de még talán „füllel“ és „orral“ sem lehet megközelíteni. Legfőlebb tapintással. A pulzust kell megvizsgálni.

Sováén.

Beküldött könyvek: *Gr. Klebelsberg Kuno:* Neonacionalizmus. (Össze-
gyűjtött ujságcikkek.) Athenaeum. — *Mitrovics Gyula:* A magyar esztétikai iro-
dalom története. Csáthy egyet. könyvkeresk. Debrecen. — *Sirató Károly:* Papir-
ember. Tevan. Békéscsaba. — *Székely Jenő:* A cseh család. Regény. Erd. Szép-
mivescéh. — *Üchtritz-Amadé Stefánia grófnő:* Semiramis. Légrádi. — *Romhányi*
Sándor: Az égi kötelék. Danubia. — *Fáy Ilona:* Bánky Tamás fiai. Pallas. —
Várdai Béla: Benedetto Croce újabb esztétikai művei. Dürer Albert. Franklin-
Stephaneum. — *Kutas Kálmán:* Látások szigetén. Költemények, beszédek, emlé-
kezések. Kakas Ágoston. Zalaegerszeg. — *Sugár Béla:* Az édesanya. Magyar
költők versei. Magyar ifj. Vöröskereszt. — *Barankay Lajos:* A magyar integritás
művelődéspolitikája. Dunántúl. Pécs. — *Poe Edgar:* Grotosz és arabesz. Ford.
Babits Mihály. Athenaeum.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY
CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.